

**T.C.
GÜMRÜK VE TİCARET
BAKANLIĞI
Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü**

***TÜRKİYE
KOOPERATİFÇİLİK STRATEJİSİ
VE
EYLEM PLANI
2012-2016***

İÇİNDEKİLER

TABLO VE GRAFİKLER LİSTESİ	ii
KISALTMALAR LİSTESİ	iii
1. GİRİŞ	1
2. STRATEJİK ÇERÇEVE (VİZYON, GENEL AMAÇ VE HEDEFLER)	3
3. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE KOOPERATİFÇİLİK	5
3.1. Dünya'da Kooperatifçilik	5
3.2. Kooperatifçilik Uygulamalarında Uluslararası Esaslar	11
3.3. Türkiye'de Kooperatifçilik	16
3.4. Dünya Uygulamalarına Göre Türkiye'nin Performansı	22
4. DURUM ANALİZİ	22
4.1. SWOT Analizi	22
4.2. Öncelikli Sorun Alanları	24
5. STRATEJİK YAKLAŞIM	35
5.1. Vizyon	35
5.2. Genel Amaç	35
5.3. Stratejik Hedefler	36
5.4. Eylem Planı	38
6. UYGULAMA, İZLEME VE DEĞERLENDİRME	49

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1- ICA Global-300 2007 ve 2008 Yılı Listelerinde Yer Alan İlk Beş Kooperatif	6
Tablo 2- ICA Global-300 2008 Yılı Listesinde Yükselişte Olan Kooperatifler	6
Tablo 3- Son Altı Yılda Fortune Global-500 Listesinde Yer Alan Bazı Kooperatifler	7
Tablo 4- ICA-300 2008 Yılı Listesinde Yer Alan Kooperatiflerin Ülke Ekonomilerindeki Yeri	8
Tablo 5- Ülkelerin 2006 Yılı GSYH'ları ile Kooperatiflerin 2006 Yılı Cirolarının Karşılaştırılması	9
Tablo 6- Türlerine Göre Kooperatifler ve Ortak Sayıları	17
Tablo 7- İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Kurulan ve Kapanan Kooperatifler (2006–2010)	19
Tablo 8- SWOT Analizi-Öncelikli Sorun Alanı İlişkisi	24
Tablo 9- Öncelikli Sorun Alanı-Stratejik Hedef İlişkisi	36

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1- Kooperatif Sayısına Göre Kooperatif Türlerinin Dağılımı	18
Grafik 2- Ortak Sayılarına Göre Kooperatiflerin Dağılımı	18
Grafik 3- Kooperatif Türlerine Göre Üst Örgütlere Katılım Yüzdeleri	20

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Ar-Ge	Araştırma-Geliştirme
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BM	Birleşmiş Milletler
COPAC	Kooperatiflerin Teşvik Edilmesi ve Geliştirilmesi Komitesi
ÇSGB	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
ÇŞB	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
DFİF	Destekleme Fiyat İstikrar Fonu
DGRV	Deutscher Genossenschafts-und Raiffeisenverband e.V. (Alman Kooperatifleri Konfederasyonu)
GTB	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı
GTHB	Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
GSYH	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
ICA	Uluslararası Kooperatifler Birliği
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
İRFO	Çiftçi Örgütlerinin Kurumsal Güçlendirilmesi Projesi
KGMSK	Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OSİB	Orman ve Su İşleri Bakanlığı
PANKOBİRLİK	Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği
SCE	Avrupa Kooperatifi Tüzüğü
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
TESKOMB	Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Merkez Birliği
TKK	Türk Kooperatifçilik Kurumu
TKMB	Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği
TMKB	Türkiye Milli Kooperatifler Birliği
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TSKB	Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRMOB	Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği
UKY	Uluslararası Kooperatifler Yılı

1.GİRİŞ

Dünyada son otuz yıl içerisinde, ekonomik ve sosyal yaşam ile kamu yönetimi anlayışındaki değişimlerin sonucu olarak, devletlerin; ekonomik ve sosyal alanda rollerini azaltmaya, idari, politik ve ekonomik yapıları serbestleştirmeye ve yerelleştirmeye, planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçmeye ve farklı ekonomik sektörlerin gelişimini dengelemeye doğru yöneldikleri bir süreç yaşanmıştır.

Söz konusu gelişmeler karşısında, kamusal otoritenin boşalttığı alanlarda etkin bir rol üstlenerek, toplumun karşılanamayan ekonomik ve sosyal gereksinimlerini en iyi biçimde giderebilecek oluşumlara olan ihtiyaç sürekli artmıştır. Gelişmiş birçok ülkede, kooperatifler gibi kendi kendine yardım eden ve kendi sorumluluklarını yüklenen ekonomik dayanışma örgütleri, ortaya çıkan bu boşluğu büyük ölçüde doldurmuştur.

Bu açıdan, son dönemlerde uluslararası kuruluşlar ve bölgesel entegrasyonlar tarafından **“devletlerin kooperatiflere olan yaklaşımları”** konusunda yapılan çalışmalar da hız ve önem kazanmıştır.

Birleşmiş Milletler (BM), kooperatiflerin özellikle yoksullukla mücadeledeki ve sürdürülebilir bir sosyal ve ekonomik kalkınmadaki rollerine dikkat çekmekte ve esas olarak devletlerden kooperatifçilik için elverişli bir ortam ve alt yapı hazırlanmasını talep etmektedir. Bu kapsamda BM Genel Kurul’unun 64. dönem çalışmaları çerçevesinde alınan 18 Aralık 2009 tarih ve 64/136 sayılı Kararı ile 2012 yılı **“Uluslararası Kooperatifler Yılı (UKY)”** olarak ilan edilmiştir. 2012 UKY sloganı “Kooperatif işletmeler daha iyi bir dünya kurar.” olarak belirlenmiştir.

BM’nin 2012 yılını “Uluslararası Kooperatifler Yılı” ilan etmesinin amacı, kooperatifler hakkında farkındalık oluşturmak, kooperatiflerin kurulması ve güçlendirilmesini desteklemek ve hükümetleri bu yönde teşvik etmektir. BM’nin bu kararı; kooperatif işletme modelinin ekonomik ve sosyal kalkınmada oynadığı temel rolün tanınması, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde yaşayan insanların ekonomik ve sosyal kalkınmalarında kooperatiflere tam katılım sağlamalarının desteklenmesi ve özellikle kooperatiflerin yoksullukla mücadelede aktif rol alması anlamına gelmektedir.

Kooperatifçilik için önem arz eden bir diğer kuruluş, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ise 2002 yılında kooperatifçiliğe ilişkin hedefler, politika çerçevesi, bu kapsamda devletlerin rolü ve teşvik için almaları gereken önlemleri ayrıntılı bir şekilde ele alan **“Kooperatiflerin Teşvik Edilmesi”** başlıklı 193 sayılı Tavsiye Kararını kabul etmiştir. Avrupa Birliği (AB) bünyesinde ise, kooperatiflerin; sosyal ve ekonomik önemine, geliştirilmesine ve desteklenmesine, rekabet yeteneklerinin artırılmasına yönelik çalışmalar ve düzenlemeler yapılmıştır.

Tüm bu gelişmeler, ülkemizi de yakından etkilemekte ve ilgilendirmektedir. Bu nedenle, değişen Türkiye ve dünya koşulları gözetilerek, ülkemiz kooperatifçiliğinin ideal yönde geliştirilmesi hedefi çerçevesinde, kamunun ve diğer aktörlerin rolünün iyi bir şekilde tanımlanması ve alınabilecek tedbirlerin tespiti bakımından **“yeni bir planlama sürecine”** ihtiyaç duyulmuştur.

Bu kapsamda, kooperatifçilik alanına yönelik **“Kooperatifçilik Stratejisi”** oluşturulması çalışması başlatılmıştır.

Kooperatifçiliğe yönelik bu strateji; Anayasamızın 171. maddesinde **“Devlet, milli ekonominin yararlarını dikkate alarak, öncelikle üretimin artırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır.”** şeklinde ifadesini bulan, kooperatifçiliğin geliştirilmesi ilkesine dayanmaktadır.

İkinci olarak bu belge, Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007–2013) ve Orta Vadeli Program gibi üst politika belgelerinde yer alan, “Rekabet Gücünün Artırılması, İstihdamın Artırılması, Beşeri Gelişme ve Sosyal Dayanışmanın Güçlendirilmesi, Bölgesel Gelişimin Sağlanması, Kamu Hizmetlerinde Kalitenin ve Etkinliğin Artırılması” gelişme eksenlerine ve Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi, Esnaf ve Sanatkarlar Değişim Dönüşüm Destek Strateji Belgesi ve Eylem Planı, Bilgi Toplumu Stratejisi ile KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı’nda öngörülen hedeflere ulaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Öte yandan 2011 ve 2012 Yılı Programlarında da kooperatifçilik faaliyetlerinin geliştirilip, yaygınlaştırılmasının sağlanması amacıyla Kooperatifçilik Stratejisinin hazırlanması ve uygulamaya geçmesi yönündeki tedbirlere yer verilmiştir.

Ek olarak, halen günümüzün en etkili kalkınma araçlarından birisi olarak görülen kooperatifçilik sisteminin, rasyonel ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınıp uygulanması; üreticilere, tüketicilere, küçük işletmelere ve diğer menfaat sahiplerine olduğu kadar, atıl kaynakların harekete geçirilmesine, mikro kredi ve finansman imkanlarının genişletilmesine, sermaye birikiminin sağlanmasına, yeni istihdam alanları oluşturulmasına, üretimin artırılmasına, tarımın ve küçük çaplı üretimlerin sanayiye entegrasyonuna, piyasaların olumlu yönde regülasyonuna, girişimcilik ve ortak iş yapma kültürünün geliştirilmesine, sosyal sermayenin artırılmasına, gelirin daha adil paylaşımına, yoksulluğun azaltılmasına ve dolayısıyla ülkemizin bir bütün olarak kalkınmasına önemli ölçüde katkı sağlayacaktır.

Diğer taraftan, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'nce hazırlanan "2012 yılı Uluslararası Kooperatifler Yılı Bildirgesi"nde yer alan BM 2012 yılı hedefleri ile hazırlanmış olduğumuz "Kooperatifçilik Stratejisi"nde öngörülen hedefler büyük ölçüde örtüşmektedir. Dolayısıyla, ülkemiz; Birleşmiş Milletler "2012 Uluslararası Kooperatifler Yılı" hedeflerinin ilk uygulayıcılarından biri olacaktır.

Yukarıda sıralanan tüm hususlar, Kooperatifçilik Stratejisi'nin hem dayanağı hem de çıkış noktası olmaktadır.

Kooperatifçilik Stratejisinin hazırlık sürecine tamamen katılımcı bir anlayış hakim olmuştur. Çalışmaların birlikte yürütülmesinde öncelikle; kooperatifçilik hizmetlerinden sorumlu diğer bakanlık olan Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (639 sayılı KHK öncesi Tarım ve Köyişleri Bakanlığı), Türkiye Milli Kooperatifler Birliği (TMKB), Türk Kooperatifçilik Kurumu (TKK) ve Alman Kooperatifleri Konfederasyonu (DGRV) Türkiye Temsilciliği paydaş kuruluşlar olarak belirlenmiştir. Daha sonradan 13.06.2010 tarih ve 5983 sayılı Kanun ile yapı kooperatifleri ve üst kuruluşları ile ilgili Gümrük ve Ticaret Bakanlığının (640 sayılı KHK öncesi Sanayi ve Ticaret Bakanlığı) görev ve yetkileri Çevre ve Şehircilik Bakanlığına (644 sayılı KHK öncesi Bayındırlık ve İskan Bakanlığı) devredildiği için anılan Bakanlık da belge hazırlıklarına paydaş kuruluş olarak katılmış ve belgenin tamamlanması noktasında önemli katkılarda bulunmuştur.

Belge içeriğinin belirlenmesi ve oluşturulması, geline her aşama hakkında ilgili tarafların görüşlerinin alınması, oldukça açık ve şeffaf bir ortamda sürdürülmüştür. Belgenin hazırlık aşamasında; kooperatifçilik sektörü, kamu kurum ve kuruluşları, finans kuruluşları, sendikalar, meslek örgütleri, sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerle birçok çalışma toplantıları düzenlenmiş, bu toplantılara 47 ayrı kuruluştan 104 temsilci katılmıştır.

Bu strateji belgesi kapsamında:

- Durum nedir? Sorunlar nelerdir? Sorunların kaynağı nedir?
- Farklı sorunların göreceli önemi veya etkisi nedir?
- Sorunlarla ne şekilde mücadele ediyoruz?
- Bu mücadele biçimi işe yarıyor mu?
- Bu durumun gelecekte ne şekilde değişmesini bekliyoruz?

gibi anahtar soruların cevapları aranmıştır.

Bununla birlikte, kooperatif türlerine özgü sektörel sorunlar yerine, kooperatifçilik sisteminin genel ve yapısal sorunları üzerinde durulmuş, bu çerçevede çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Dolayısıyla, paydaş kuruluşlarla ortaklaşa yürütülen tüm bu çalışmalar sonucunda, ilgili kurum ve kuruluşların katkıları da alınarak, "**Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı**" hazırlanmıştır. Bu belge, "Dünyada ve Türkiye'de Kooperatifçilik", "Durum Analizi" ve "Stratejik Yaklaşım" olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Geliştirilen stratejinin sahada uygulanması ise Eylem Planı ile mümkün olabilecektir. Eylem Planı, belirlenen stratejik hedeflere uygun olarak, hangi eylemin hangi zaman dilimi içerisinde ve hangi enstrüman ile uygulanacağını tanımlamaktadır.

2. TÜRKİYE KOOPERATİFÇİLİK STRATEJİSİNİN STRATEJİK ÇERÇEVESİ (VİZYON, GENEL AMAÇ VE HEDEFLER)

NO	STRATEJİK HEDEFLER ve FAALİYETLER
1.	Kamu Teşkilatlanması ve Kooperatiflere Hizmet Sunum Biçimi Yeniden Yapılandırılacaktır.
1.1	Kooperatifler konusunda ilgili bakanlıkların (GTB-GTHB-ÇŞB) düzenleme ve gözetim kapasitelerinin artırılması sağlanacaktır.
1.2	İlgili bakanlıklarca kooperatiflere sunulan hizmetlerden mümkün olanları kooperatif üst kuruluşlarına devredilecektir.
1.3	Kooperatiflere yönelik gözetim, denetim ve uygulama hizmetlerinin etkinleştirilmesi ve sağlıklı istatistiki verilerin üretilmesini sağlamak üzere bir veri tabanı (e-kooperatif) oluşturulacaktır.
2.	Eğitim, Danışmanlık, Bilgilendirme ve Araştırma Faaliyetleri Geliştirilecektir.
2.1	Kooperatifçilik eğitim ve araştırma faaliyetlerini yürütecek bir yapılanmaya gidilecektir.
2.2	"Kooperatif Girişimciliği Eğitim Projesi" (KGEP) çalışması yapılarak, uygulamaya konulacaktır.
2.3	Kooperatif denetim ve yönetim kurulu üyelerine eğitim ve sertifikasyon zorunluluğu getirilecektir.
2.4	İlköğretimden başlanarak girişimcilik, ortaklık kültürü ve kooperatifçilik bilincinin kazandırılmasına yönelik eğitim faaliyetlerinde bulunulması hususunda çalışmalar yürütülecektir.
2.5	Kooperatif üst kuruluşları tarafından, düzenli olarak kendi ortaklarına hak ve yükümlülükleri ile kooperatifçilik konusunda bilinçlendirme eğitimi verilecektir.
2.6	Kooperatifçilik konusunda bilgilendirme programları düzenlenecektir.
2.7	Sendikalar tarafından kendi üyelerine yönelik kooperatifçilik eğitim programları düzenlenmesi sağlanacaktır.
2.8	Kooperatifçilik konusunda, eğitim, araştırma ve yayın faaliyetinde bulunan gönüllü kuruluşların projelerinin desteklenmesi yönünde çalışmalarda bulunulacaktır.
2.9	Ülke kooperatifçiliğinin içinde bulunduğu durum ve uluslararası gelişmeler hakkında her yıl düzenli olarak "Ülke Kooperatifçilik Raporu" hazırlanacaktır.
3.	Örgütlenme Kapasitesi ve Kooperatifler Arası İşbirliği Olanakları Arttırılacaktır.
3.1	Ülke şartlarına uygun yeni bir üst örgütlenme modeli ve uygulama altyapısı oluşturulacaktır.
3.2	Kooperatifçilik potansiyeli yüksek yeni alanlar tespit edilerek bu alanlarda kooperatif kurulması ve geliştirilmesine yönelik özendirici çalışmalar yapılacaktır.
3.3	Üretimi artırmak amacıyla verilen kamusal desteklerin kooperatifçiliği özendirmeye yönelik uygulanması için "Kooperatifçiliği Destekleme Programı"nın hayata geçirilmesi sağlanacaktır.
3.4	Çok amaçlı ve büyük ölçekli kooperatifçiliğin ve kooperatifler arası birleşmelerin özendirilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.
3.5	Üretim, tüketim ve hizmet kooperatifleri arasında işbirliği arttırılacaktır.
3.6	Türkiye'deki kooperatiflerin dünyadaki başarılı kooperatifler ile işbirliğinin geliştirilmesi sağlanacaktır.
3.7	Kadınlarımızın girişimcilik kabiliyetlerinin artırılması ve ekonomide bir aktör olarak yer almalarının sağlanması için kooperatifler çatısı altında örgütlenmeleri yönünde çalışmalarda bulunulacaktır.
4.	Sermaye Yapısı ile Kredi ve Finansmana Erişim İmkânları Güçlendirilecektir.
4.1	Kooperatiflerin öz kaynak yapısının güçlendirilmesi amacıyla ortaklık payı değerinin yükseltilmesi ve ortaklık payı üst sınırının kaldırılması sağlanacaktır.
4.2	Kooperatiflerin kullanacakları banka kredilerine teminat sağlanabilmesi amacıyla Kredi-Garanti Fonu oluşturulabilirliği yönünde proje ve fizibilite çalışması yapılacaktır.
4.3	Kooperatiflerin finansman ihtiyacını karşılamak üzere bir finansman kurumunun oluşturulabilirliği yönünde proje ve fizibilite çalışması yapılacaktır.
4.4	Kooperatifler ve üst kuruluşlarının borçlanma kaynak ve yöntemlerinin zenginleştirilmesine yönelik kanuni düzenlemeler yapılacaktır.
4.5	Uluslararası fonlar ile Avrupa Birliği (AB) programlarından ve kaynaklarından kooperatif ve üst kuruluşlarının faydalanabilmeleri amacıyla proje üretme kapasitelerinin artırılması sağlanacaktır.
4.6	Tarım Satış Kooperatif ve Birliklerine sağlanan kredi desteğinin rasyonel hale getirilmesi sağlanacaktır.
5.	İç ve Dış Denetim Sistemleri Tümüyle Revize Edilecektir.
5.1	Başarılı ülke uygulamaları dikkate alınarak, ülke şartlarına uygun bir kooperatif dış denetim sistemi oluşturulacaktır.
5.2	Kooperatif iç denetim uygulamasının daha işlevsel bir yapıya kavuşturulması yönünde yasal düzenleme yapılacaktır.
6.	Kurumsal ve Profesyonel Yönetim Kapasitesi Arttırılacaktır.
6.1	"Kurumsal Yönetim İlkeleri"ne uyum sağlanmasına yönelik bir dizi düzenleme yapılacaktır.
6.2	Kooperatif üst kuruluşları tarafından kurumsal strateji belgeleri hazırlanacaktır.
6.3	Büyük ölçekli kooperatifler ve üst kuruluşları için internet sitesi oluşturulması zorunluluğu getirilecektir.
6.4	Kooperatif yönetim kurullarında profesyonel yönetici bulunmasına imkan sağlanacaktır.
6.5	Kooperatif ortaklarına kooperatifin faaliyetleri ile ilgili periyodik olarak bilgi verilmesi zorunluluğu getirilecektir.
7.	Mevzuat Altyapısı Uluslararası Esaslara ve İhtiyaçlara Göre Geliştirilecektir.
7.1	1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nda uluslararası esaslar ve günün ihtiyaçları doğrultusunda değişiklik yapılacaktır.
7.2	4572 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununda gerekli değişiklikler yapılacaktır.
7.3	Gayri faal kooperatiflerin kısa sürede tasfiyesinin sağlanmasına yönelik yasal düzenleme yapılacaktır.
7.4	Kooperatiflere yönelik vergi ve rekabet hukuku uygulamaları ile muhasebe standartları konusunda gözden geçirme ve iyileştirme çalışmaları yapılacaktır.

3. DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE KOOPERATİFÇİLİK

Kooperatif; ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlar ve istekleri müşterek sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen bir işletme yoluyla karşılamak üzere gönüllü olarak bir araya gelen insanların oluşturduğu özerk bir teşkilattır.

Kooperatifler; geleneksel olarak tarım alanında (üretim, alış ve satış), toptan ve perakende ticaret alanında, konut yapım, su, elektrik ve sağlık sektörlerinde, bankacılık ve sigortacılık alanlarında yer almaktadırlar. Ancak, bilgi ve iletişim teknolojisi gibi sektörlerde, bakım hizmeti, el sanatları, turizm ve kültürel alanda da giderek artan biçimde yeni kooperatif örgütlenmeleri gerçekleşmektedir.

3.1. Dünyada Kooperatifçilik

Kooperatifçiliğin dünyada bir ekonomik organizasyon biçimi olarak ortaya çıkışı, 19. yüzyılın ortalarını bulmuştur. Sanayi devriminin yaratmış olduğu hızlı değişim ve dönüşüm, işsizlik, iç göç, kentleşme, gelir dağılımının bozulması gibi ekonomik ve sosyal problemler kooperatifçiliğin doğuşuna büyük oranda katkı sağlamış ve kooperatifçilik, sanayi devriminin tam ortasında yer alan İngiltere’de, işçiler tarafından başlatılan tüketim kooperatifçiliği akımı ile kendini göstermiştir. Sonraki yıllarda da Fransa üretim kooperatifçiliği ile, Almanya ise Esnaf ve Tarım Kredi kooperatifçiliği ile İngiltere’yi takip etmiştir.

Bireysel ekonomisini korumak veya geliştirmek güdüsüyle gönüllü olarak bir araya gelen insanlar, sadece kendileri için değil toplumları için önemli ekonomik ve sosyal kazanımlar elde etmişlerdir. İlerleyen dönemlerde kooperatifler, yalnızca zayıf kesimlerin dayanışma kuruluşu olmaktan çıkmış, ekonomik ve ticari hayatta kendine has artıları bulunan başarılı girişim örnekleri haline gelmişlerdir.

Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA)¹, kooperatif işletmelerin önemini vurgulamak ve ülke ekonomilerine ve sosyal gelişmelerine yaptıkları katkıları göstermek amacıyla, kooperatiflerin iş hacimlerine göre değerlendirilmesini içeren “Global-300” başlıklı bir proje geliştirmiştir. Projenin ilk sunumu 2005 yılında Kolombiya’nın Cartagena kentinde düzenlenen ICA Genel Kurulu sırasında yapılmış ve bunu izleyen yıllarda da, “Global-300” projesinde yer alan dünyanın en büyük 300 kooperatifi ile yine dünyanın gelişmekte olan 300 kooperatifine ilişkin veriler güncelleştirilerek rapor halinde duyurulmaya devam edilmiştir.

2007 ve 2008 yıllarına ilişkin ICA Global-300 Raporlarında yer alan listelerde toplam 28 ülke temsil edilmekte ve bunlardan 15 ülke Avrupa’da (Almanya, Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İspanya, İrlanda, İsveç, İsviçre, İtalya, Norveç ve Portekiz), dört ülke güney ve kuzey Amerika’da (ABD, Brezilya, Meksika ve Kanada), sekiz ülke Asya-Pasifik bölgesinde (Avustralya, Çin, Hindistan, Japonya, Kore ve Yeni Zelanda, Singapur ve Tayvan) ve bir ülke de Orta Doğu’da (İsrail) bulunmaktadır.

ICA tarafından kooperatiflerin bildirdikleri 2006 yılı ciroları esas alınarak oluşturulan 2008 yılı Raporundaki Global-300 listesinde² “Japon Tarımsal Kooperatifler Ulusal Federasyonu (Zen-Noh)” 56,408 milyar dolarlık 2006 yılı cirosu ve 15,929 milyar dolarlık 2006 yılı varlıklar toplamı ile birinci; “Japon Tarımsal Kooperatifler Sigorta Federasyonu (Zenkyoren)” 47,880 milyar dolarlık 2006 cirosu ve 375,431 milyar dolarlık 2006 yılı varlıklar toplamı ile ikinci sırada yer almıştır. Üçüncü sırada bulunan “Crédit Agricole Grup” ise 38,473 milyar dolarlık 2006 cirosu ve 1 trilyon 821 milyar 856 milyon dolarlık 2006 yılı varlıkları toplamına ulaşmıştır.

¹ ICA (International Cooperative Alliance), dünyadaki kooperatifleri birleştiren, temsil eden ve onlara hizmet sunan bağımsız bir sivil toplum örgütüdür. 1895 yılında kurulmuş olan ICA’nın, 85 ülkeden, ekonominin tüm sektörlerinde etkinlik gösteren 221 üye örgütü bulunmaktadır. Bu kooperatifler, 800 milyondan fazla bireyi temsil etmektedir.

² ICA Global-300 2008 Yılı Raporu, ICA Avrupa Bölgesi resmi internet sitesinden alınmıştır. (Erişim: 04.05.2011 Adres: http://www.coopseurope.coop/IMG/pdf/G300_08.pdf)

ICA 2008 Raporunda yer alan listeye genel olarak bakıldığında ise sigorta, bankacılık ve perakendecilik sektörlerinde faaliyet gösteren kooperatiflerin bir önceki döneme göre hem varlıklarını hem de cirolarını artırdıkları görülmektedir.

ICA Global-300 2007 ve 2008 yılı raporlarında yer alan ilk beş kooperatife ilişkin detay bilgiler şöyledir:

Tablo 1- ICA Global-300 2007 ve 2008 Yılı Listelerinde Yer Alan İlk Beş Kooperatif

Kooperatifin Unvanı	Sektör	Kuruluş Yılı	Ciro (Milyar \$) 2005	Ciro (Milyar \$) 2006	Varlıklar (Milyar \$) 2005	Varlıklar (Milyar \$) 2006	ICA-300 2007	ICA-300 2008
Zen-Noh	Gıda&Tarım	1948	63,4	56,4	18,3	15,9	1	1
Zenkyoren	Sigorta	1951	46,8	47,9	406,2	375,4	2	2
Credit Agricole Group	Finans	1897	30,7	38,5	1.385,6	1.821,8	3	3
NACF	Finans	1961	24,6	25,9	199,8	246,7	4	4
CNAMPGC	Gıda&Tarım	1982	21,6	23	11	10,9	6	5
Nationwide MIC	Sigorta	1925	24,4	21,8	116,2	158,3	5	6

Kaynak: ICA Global-300 2008 Yılı Raporu

ICA 2008 Raporu incelendiğinde, listenin üst kısımlarında dikkat çekici yükselişlerden birini sigorta ve finans sektöründe on bir ülkede faaliyet gösteren ve yirmi binden fazla insana istihdam sağlayan Hollandalı kooperatif işletme “EUREKO”nun; diğerini Finlandiya’nın ikinci büyük ticari işletmesi olan ve perakende sektöründe faaliyet gösteren “SOK Corporation” firmasının; bir diğerini de yine bir Hollandalı kooperatif işletme olan ve üç milyondan fazla kişiye sağlık sigortası sağlayan “VGZ-IZA-Trias”ın gerçekleştirdiği görülmektedir. Listenin üst sıralarına yükselişiyle dikkat çeken ilk beş kooperatife ilişkin bilgiler aşağıda çıkartılmıştır.

Tablo 2- ICA Global-300 2008 Yılı Listesinde Yükselişte Olan Kooperatifler

Kooperatifin Unvanı	Sektör	Kuruluş Yılı	Ciro (Milyar\$) 2005	Ciro (Milyar\$) 2006	Varlıklar (Milyar \$) 2005	Varlıklar (Milyar \$) 2006	ICA-300 Sırası 2007	ICA-300 Sırası 2008
Eureko	Sigorta	1992	7,3	18,9	98,6	114	33	9
SOK Corporation	Perakende	1904	4,9	9	2,2	2,8	50	29
VGZ-IZA Trias	Sağlık	1992	1,6	8,6	1,4	5,4	145	30
OP Bank Group	Bankacılık	1902	1,8	3,1	52,5	78,5	128	82
Tereos	Gıda&Tarım	2004	2,1	2,9	2,6	3,6	112	90

Kaynak: ICA Global-300 2008 Yılı Raporu

ICA Global-300 listelerinin üst sıralarında yer alan kooperatif işletmelerin birçoğu, 1955 yılından bu yana Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) yayımlanan ve iş dünyasına yönelik bir dergi olan Fortune tarafından her yıl açıklanan Global-500 listelerinde de yer almaktadır³.

Söz konusu listede en üst sırada yer alan kooperatif, bir Fransız bankası olan “Credit Agricole”dür. Bu kooperatif işletme 2011 yılında 105 milyar dolarlık cirouyla 43. sırada yer almıştır.

2010 yılında listeye yeni dahil olan “Co-operative Group”, İngiliz tüketicilerin kurduğu ve çok çeşitli alanlarda faaliyet gösteren bir temin kooperatiftir. İsviçreli kooperatif “Coop” ise kendine ait birçok markası olan ve ortaklarının tüketim ihtiyaçlarını karşılamak için faaliyet gösteren bir kooperatiftir.

Günümüzde yaşanan küresel rekabet ortamında kooperatiflerin diğer işletmeler karşısındaki durumunu bahse konu liste aracılığıyla daha iyi görmek mümkün olacaktır. Söz

³ Fortune Global 500 listesi (Erişim: 26.04.2011 Adres: <http://money.cnn.com/magazines/fortune/>).

konusu listenin 2006-2011 yılları sıralamasında yer alan bazı kooperatiflere ait verileri bir tablo halinde sunacak olursak:

Tablo 3- Son Altı Yılda Fortune Global-500 Listesinde Yer Alan Bazı Kooperatifler

Kooperatifin Unvanı	Kooperatifin Yıllara Göre Listedeki Yeri ve Ciroları (Milyar \$)						
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Credit Agricole	19.	18.	23.	46.	36.	43.	Sıra
	110,7	128,4	138,1	103,5	106,5	105	Ciro
DZ Bank	167.	165.	229	245.	212.	278.	Sıra
	34,5	37,7	33,3	33,4	34,6	33,6	Ciro
Rabobank	183.	175.	147.	165.	225.	286.	Sıra
	31,6	36,4	47,3	45,2	33,3	32,6	Ciro
Edeka Zentrale	424.	338.	365.	391.	261.	324.	Sıra
	15,9	20,7	22,9	23,3	29,9	29,3	Ciro
CHS	-	-	490.	257.	317.	384.	Sıra
	-	-	17,2	32,1	25,7	25,2	Ciro
Groupama	303.	316.	314.	439.	323.	420.	Sıra
	21	22,4	25,8	21	25,5	23,1	Ciro
Migros	409.	451.	445.	379.	374.	404.	Sıra
	16,3	16,4	18,9	23,7	22,9	24	Ciro
Nationwide	294.	318.	364.	463.	423.	127.	Sıra
	21,8	22,2	22,9	19,8	20,7	20,2	Ciro
Co-operative Group	-	-	-	-	444.	476.	Sıra
	-	-	-	-	19,4	20,5	Ciro
Coop	-	-	-	-	493.	-	Sıra
	-	-	-	-	17,2	-	Ciro
Toplam	249,8	284,2	326,4	302	335,7	313,5	

Kaynak: Fortune Global-500 Listeleri

Tablo 3'te yer alan on kooperatif işletmenin özellikle 2010 yılında ekonomik güçlerini artırdıkları görülmektedir. Bu kooperatifler anılan yılda toplam **335,7 milyar dolarlık** ciroya ulaşmışlardır. 2011 yılında ise listede yer alan kooperatiflerden cirolarını artıranlar olsa da işletmelerin ciro toplamı **313,5 milyar dolarda** kalmıştır.

ICA 2008 Raporunda en çok kooperatif işletmesi ile öne çıkan ülke Amerika'dır. 2008 yılı listesinde **67** Amerikan kooperatifi **150,057 milyar dolarlık** ciro toplamaları ile yer almaktadır. Fransa ise, listede yer alan **48** kooperatifinin toplam **197,583 milyar dolarlık** cirosu ile kooperatiflerin en etkin faaliyet gösterdiği ülkedir. Japonya da listede yer alan **13** kooperatifinin toplamda **142,752 milyar dolarlık** ciroya sahip olmasıyla dikkat çekmektedir.

Tablo 4'te belirtilen on ülke, toplamda 248 kooperatif işletmesiyle **1 trilyon dolara** yakın bir ekonomik hacim yaratmaktadır. ICA 2008 Raporunda yer alan 300 kooperatifin ise 2006 mali yılı sonu rakamlarıyla toplamda **1 trilyon 118 milyar 20 milyon dolarlık** ciroya sahip olduğu görülmektedir. Bu rakamlardan hareketle; bahse konu on ülkenin kooperatifçilik sektörünün yakaladığı ekonomik büyüklüğün, toplam rakamın yaklaşık yüzde **82'sini** oluşturduğu görülmektedir.

ICA 2008 Raporundaki listede en çok kooperatif işletme sayısı ile dikkat çeken ülkelerin raporda yer alan kooperatif işletmelerinin toplam ciro rakamlarını, Dünya Bankası'nın resmi internet sitesinde⁴ yayınlanan ülkelerin 2006 yılı Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) rakamlarıyla karşılaştırarak kooperatifçilik sektörünün ülke ekonomilerindeki yeri daha iyi görülebilecektir.

⁴ Dünya Bankası'nın resmi internet sitesinde yayınlanan ve ülkelerin GMSH rakamlarını gösterir tablo (Erişim: 26.04.2010 Adres: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD/countries?display=default>).

Tablo 4- ICA-300 2008 Yılı Listesinde Yer Alan Kooperatiflerin Ülke Ekonomilerindeki Yeri

Ülke	Kooperatif Sayısı	Kooperatiflerin 2006 Yılı Ciro Topamları (Milyar \$)	2006 GSYH (Milyar \$)	Oran (yüzde)
ABD	67	150	13.336,2	1,1
Fransa	48	197,5	2.266,1	8,7
İtalya	29	50,9	1.863,3	2,7
Almanya	27	139,4	2.918,5	4,7
İngiltere	22	55,3	2.439,4	2,2
Hollanda	17	81,0	677,6	11,9
Japonya	13	142,7	4.362,5	3,2
Finlandiya	9	33,6	207,7	16,2
Kanada	9	23,9	1.278,6	1,8
İsviçre	7	38,1	391,2	9,7
TOPLAM	248	912,8	29.741,6	3

Kaynak: ICA Global-300 2008 Yılı Raporu

Yukarıdaki tabloda belirtilen oranlar, gelişmiş ülkelerde kooperatifçiliğin rolü ve bunun ekonomiye yansımalarının en açık göstergesidir.

Kooperatiflerin ülke ekonomileri için önemini, konuyu bir başka açıdan değerlendirerek de göstermek mümkündür. Yukarıdaki tabloda sayılan ülkelerin ICA 2008 Listesinde yer alan kooperatiflerinin yarattıkları ekonomik büyüklük ile Dünya Bankası'nın yayınladığı ve devletlerin 2006 yılı Gayri Safi Yurtiçi Hasılasını gösterir listedeki rakamları⁵ karşılaştırmak uygun olacaktır. Böylece, ilgili ülkelerin sadece kooperatif sektörünün yarattığı ekonomik hacimle hangi ülkeleri geride bıraktığı görülebilecektir.

⁵ Dünya Bankası'nın resmi internet sitesinde yayınlanan ve ülkelerin GMSH rakamlarını gösterir tablo (Erişim: 26.04.2010 Adres: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD/countries?display=default>).

Tablo 5- Ülkelerin 2006 Yılı GSYH'ları ile Kooperatiflerin 2006 Yılı Cirolarının Karşılaştırılması

Ülkeler ve Kooperatifler	Kooperatiflerin 2006 Yılı Ciro Toplamları/ Ülkelerin 2006 Yılı GSYH Rakamları (Milyar \$)
Portekiz	201
Fransız Kooperatifleri	197,6
Venezüella	183,7
Kolombiya	163,1
Malezya	156,5
Amerikan Kooperatifleri	150,1
Nijerya	146,9
İsrail	145,8
Singapur	145,1
Japon Kooperatifleri	142,8
Çek Cumhuriyeti	142,6
Alman Kooperatifleri	139,4
Pakistan	127,5
Romanya	122,6
Cezayir	117,2
Yeni Zelanda	110,6
Ukrayna	107,7
Mısır	107,5
Kuveyt	101,6
Hollanda Kooperatifleri	81,1
Kazakistan	81
Slovak Cumhuriyeti	69,1
Fas	65,6
Libya	56,5
İngiliz Kooperatifleri	55,3
İtalyan Kooperatifleri	51
Irak	45,1
Slovenya	39
İsviçre Kooperatifleri	38,2
Finlandiya Kooperatifleri	33,7
Suriye	33,4
Tunus	31
Kanada Kooperatifleri	24
Kenya	22,5
Lübnan	22,4

Kaynak: Dünya Bankası, ICA Global-300 2008 Yılı Raporu

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, ICA 2008 Listesinde yer alan kooperatifler ülkesel bir sınıflamaya tabi tutulduğunda bulunan toplam ciroları ile Venezüella, Nijerya, İsrail, Singapur, Çek Cumhuriyeti, Pakistan, Romanya, Mısır, Slovenya gibi birçok ülkenin GSYH rakamlarını geride bırakmışlardır. Söz konusu listede 197,6 milyar dolar ile en yüksek ciro toplamına sahip Fransız kooperatifleri ise Portekiz ile başa baş bir ekonomik büyüklüğe ulaşmışlardır.

Bu bilgiler, kooperatiflerin en iyi uygulama alanını aslında gelişmiş pazar ekonomilerinde bulduğunu göstermektedir. Kooperatifçilik, serbest pazar ekonomilerinde zayıflıkları azaltarak çeşitli ekonomik aktörlerin, ekonomik sistemde yer ve söz sahibi olabilmeleri bakımından denge sağlayıcı bir mekanizma sunmaktadır. Bu nedenle, piyasa ekonomisinin hakim olduğu pek çok gelişmiş ülkede, kooperatiflerin gelişmesini ve çalışma koşullarını iyileştiren ve destekleyen yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılmıştır.

Şöyle ki, dünyada 1980’lerde ekonomik krizin derinleşmesi, işsizliğin artması, toplumsal dışlanma ve yoksulluğun yaygınlaşması gibi problemler, toplum yararına yeni çözüm arayışlarını ön plana çıkarmıştır. Küreselleşme sürecindeki gelişmeler, özelleştirmeler ile kamu sektörünün küçülmesi ve kamu sektörünün mevcut yapısıyla artan sosyal sorunlara çözüm getirememesi, özel sektörün doğası gereği sosyal sorunlara yalnızca kar amacıyla yaklaşması, “sosyal ekonomi” veya “üçüncü sistem” ya da “üçüncü sektör” olarak adlandırılan yeni bir ekonomik, toplumsal ve siyasal yaklaşımı gündeme getirmiştir.⁶

Bu kapsamda gelişmiş ülkelerde kooperatifler, diğer benzeri kuruluşlarla birlikte “üçüncü sektör” olarak tanımlanmıştır. Günümüzde devletlerin fonksiyonlarının önemli bir bölümünü sivil toplum örgütlerine devretme eğilimi giderek ağırlık kazanmakta ve kooperatiflerin de dahil edildiği üçüncü sektör, bu alanda önemli ve yeni görevler üstlenmektedir.

Öte yandan, Avrupa Birliği’nde ekonomik ve sosyal alanda kooperatifler önemli bir yere sahip olup, ekonomik işletmelerin bir türü olarak değerlendirilmektedirler. Avrupa Birliği’nde 250.000 kooperatif bulunmaktadır. Ayrıca, 5.4 milyon kişiye iş imkanı sunan kooperatifler, istihdam bakımından da son derece önemlidirler. Bu işletmeler, Avrupa Birliği’nde 163 milyondan fazla ortağın hayatını etkilemektedir.⁷

Avrupa Birliği Komisyonu 2001 yılındaki “Avrupa Girişimi” içerisinde “Kooperatifler” başlıklı istişare belgesinde, topluluk hedeflerini gerçekleştirmek için, kooperatiflerin iyi bir temel sunduklarını ortaya koymuştur (Avrupa Toplulukları Komisyonu 2001: 26). Bu belgede, kooperatiflerin yüklendikleri ekonomik ve sosyal fonksiyonlar şu şekilde sıralanmıştır.

- Piyasa başarısızlığını düzeltir ve etkin bir piyasa organizasyonunu destekler,
- Küçük sınaî işletmelere, kendi özerkliklerini kaybetmeksizin daha büyük ve güçlü ekonomik yapılar şeklinde birleşme olanağı sağlar,
- Ürün ya da hizmet arzını koordine etmek suretiyle bireylerin ya da küçük işletmelerin pazar gücünü artırır,
- Düşük sermayeli ortaklara da ekonomik kararlara katılım olanağı sağlar,
- Kooperatif ortaklarına/vatandaşlara hizmet ihtiyaçlarını düzenleme veya tespit etme olanağı sağlar,
- Hissedarlarla ilgili değer değil de paydaşların yararı ön planda olduğundan, geleceği daha fazla düşünür. Kooperatif ortakları, şirket hissedarlarına göre daha az değişkendir,
- Özellikle başka türlü sorumlu pozisyonlara gelemeyecek olan kişiler için yönetim deneyimleri kazanma olanakları sunar,
- Nüfusun büyük bölümlerinin ekonomik entegrasyonuna olanak sağlar,
- Yerel piyasalar için avantajlar sağlar, orada oturanlarla yakın temaslar sayesinde yerel ihtiyacı karşılar ve kendi bölgesinde ya da ilgili sektörde ekonomik faaliyeti canlandırır,
- İstikrara katkıda bulunur. Kooperatifin amacı, maksimum kar elde etmek değil de ortakların desteklenmesi olduğundan, hiç kar etmediği durumda dahi, ortaklarına hizmet götürmeyi sürdürebiliyorsa genelde ayakta kalmayı başarmakta ve başarılı olmaktadır. Aynı durum yatırımcıların kurduğu ticari şirketler için geçerli değildir,
- Demokratik olarak yönetildiğinden ve ekonomik açıdan yönetime katılmaya olanak sağladığından güven yaratır, sosyal sermaye oluşturur ve muhafaza eder.

Bu özellikler, bölgesel kalkınma stratejilerine entegrasyon için kooperatifleri elverişli hale getirmektedir.

⁶ Şeyma İpek Köstekli, İstihdam Stratejileri ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul-2005, s. 97.

⁷ AB Komisyonu resmi internet sitesi (Erişim: 29.10.2011 Adres: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/social-economy/co-operatives/index_en.htm#h2-1).

Ayrıca, AB ve Dünya genelinde kooperatifler, ekonominin olduğu kadar toplumun da değişmez unsurlarıdır. İş sahalarının oluşturulması, kaynakların mobilizasyonu, yatırımların teşvik edilmesi ve bunlara bağlı olarak, genel anlamda ekonomi açısından sahip oldukları önem, giderek daha çok takdir edilmektedir.

Tüm bu faydaları göz önünde bulundurularak uluslararası uygulamalarda kooperatiflere kamusal destekler de sağlanmaktadır.⁸ Dünyada kooperatiflere kamusal destek verilirken; destek verilecek kooperatiflerin finansal ve yönetsel bağımsızlıklarının bozulmaması, kooperatif faaliyetlerinin sürdürülebilirliğinin ön planda tutulması, kooperatiflerin faaliyetlerini sürdürürken kamusal desteklere bağımlı hale gelmemesi, kooperatiflere verilen desteklerin kamu kaynaklı ana sermaye yahut başlangıç desteği şeklinde olması ve destek verilen kooperatiflerin sosyal amaçlı olsalar dahi kar amacı gütmelerinin esas olması ilkeleri gözetilmektedir.

AB üyesi ülkelerde, kooperatiflerin birçoğu uygun faizli krediye ulaşmakta sorun yaşamaktadırlar. Bu ihtiyaçlar çerçevesinde hükümetlerin de kooperatiflere destek vermesi gündeme gelmiş olup AB Komisyonu, üye devletleri kooperatiflere destek vermeye davet etmiştir.

Komisyon 2004 yılında Avrupa Birliği üyesi ülkelerde kooperatiflerin teşvik edilmesi hususunda 52004DC0018 sayılı Kararını almıştır. Kararın 6. Eylem başlığında Komisyon, Avrupa Yatırım Fonu tarafından idare edilen finansal araçlar için kooperatif kuruluşlarına özel olarak aracı olmayı kararlaştırmıştır. AB Komisyonu bu kararda ayrıca kooperatiflerin şirketlerle rekabet edebilmesi ve ekonomide hayatta kalabilmesi için, kooperatiflere özel vergi uygulamalarının getirilmesi hususuna da yer vermiştir. Halen kooperatiflere özgü vergi uygulamaları Belçika, İtalya, Portekiz gibi bazı üye ülkelerde uygulanmaktadır.

AB Komisyonu üye ülkelerdeki kooperatiflere zaman zaman nakdi destekte de bulunmaktadır. Bu desteklere örnek olarak, 1998 yılında İtalya'nın Liguria bölgesindeki tarım kooperatiflerine hibe verilmesi kararını verebiliriz (31999DO298). Komisyonun bu Kararı kapsamında kooperatiflerin, bina ihtiyacı, depolama, yeniden yapılanma, makine ve teçhizat alınması, ürünlerin pazarlanması gibi konularda toplam yatırımlarının yüzde ellisi karşılanmıştır.

Diğer taraftan yine İtalya'da kooperatiflerin serbest pazar ekonomisindeki zayıflıkları azalttığı gözetilerek, bu kuruluşlardan alınan kurumlar vergisi oranı indirilmiş, yedek akçeleri vergiden muaf tutulmuş, kooperatiflere imtiyazlı ihale alma imkanı sağlanmış ve ulusal sigorta indirimi tanınmıştır. Ayrıca kooperatiflere ve sosyal girişimlere Marconi Fonu destek vermektedir. Bu fon, İtalya'daki sosyal girişimciliği uzun süre sürdürmek ve sosyal girişimlerin ortak menfaat ve çıkarlarla yürütülmeleri konusunda yardımda bulunan önemli bir unsurdur.

İngiltere'de ise, Yardımlaşma Tahvili (Solidarity Bond) birliklerin kurulması ve desteklenmesinde bir aracı konumundadır. Yardımlaşma tahvilinin oluşturulması sosyal girişimlere büyük bir bağımsızlık ve sürdürülebilirlik sağlamaktadır. İskoçya'da da sürdürülebilir ekonomik faaliyetleri olan başarılı kooperatifler ve sosyal girişimlere mali destek (hibe) verilmektedir. Verilen hibelerin üçte biri piyango idaresi tarafından, üçte ikisi hükümet tarafından karşılanmaktadır.

ABD'de kooperatiflerin gelişimi için imtiyazlar tanınmakta, para veya teknik yardımlar yapılmaktadır. Bu imtiyazlar; özel ve seçkin hakların tanınması, kooperatif ve kooperatif ortakları için uygun miktarda sabitleştirilmiş fiyatlarla piyasaların ortaklar ve kooperatif lehine düzenlenmesi, düşük faizli kredilerin ve hibelerin verilmesi ile vergi avantajlarından oluşmaktadır.

3.2. Kooperatifçilik Uygulamalarında Uluslararası Esaslar

Yoksulluğun ortadan kaldırılmasına, adaletli gelir dağılımına ve ülkelerin kalkınmalarına yaptıkları katkı nedeniyle, uluslararası kuruluşlar ve/veya AB gibi bölgesel entegrasyonlar tarafından yayımlanan temel dokümanlar ile kooperatifçiliğin gelişimi teşvik edilmektedir.

⁸ BM Gıda ve Tarım Örgütü <http://www.fao.org/docrep/003/w5069e/w5069e04.htm>

Dünyada, kooperatifçilik düzenlemeleri açısından bakıldığında en önemli çalışmalar; Uluslararası Kooperatifler Birliği, Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından gerçekleştirilmektedir. Özellikle devletlerin kooperatiflere olan yaklaşımları konusunda çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar dünyanın her yanında kooperatifçilik düzenlemeleri ve uygulamalarına temel oluşturmaktadır. Dolayısıyla, ülkemiz kooperatifçiliğine yönelik politika geliştirme çalışmalarında bu düzenlemelerin referans alınması gerekli görülmektedir.

Bu kapsamda, kooperatifçilik ile ilgili ana dokümanlar aşağıda sıralanmıştır:

ICA Kooperatif Kimlik Bildirgesi (1995):⁹

Uluslararası Kooperatifler Birliği'nin (ICA) 20-23 Eylül 1995 tarihleri arasında İngiltere'nin Manchester şehrinde yapılan 31. Kongresinde **kooperatifçilik ilkeleri** tartışılarak yeniden şekillenmiştir. Yeniden şekillenen ilkelerle getirilen yenilikler kooperatif tanımlamasında da kendisini göstermektedir. Buna göre kooperatif; **“Ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlar ve istekleri müşterek sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen bir işletme yoluyla karşılamak üzere gönüllü olarak bir araya gelen insanların oluşturduğu özerk bir teşkilattır.”** Bu tanımda kooperatiflerin temel değerleri olarak; kendi kendine yardım, kendi kendine sorumluluk, demokrasi, eşitlik, adalet, dürüstlük ve dayanışma sıralanmaktadır.

Bu değerleri uygulamaya yardımcı olmak için de aşağıdaki 7 ilke tespit edilmiştir:

1. Gönüllü ve herkese açık ortaklık: Kooperatifler, cinsel, sosyal, ırksal, siyasal ve dinsel ayrımcılık olmaksızın, hizmetlerinden yararlanabilecek ve ortaklığın sorumluluklarını kabule razı olan herkese açık gönüllü kuruluşlardır.

2. Ortaklar tarafından gerçekleştirilen demokratik denetim: Kooperatifler, politika oluşturma ve karar alma süreçlerine katılan ortaklarca denetlenen demokratik kuruluşlardır. Seçilmiş temsilci olarak hizmet edenler, ortaklara karşı sorumludur. Birim kooperatif kuruluşlarında ortaklar eşit oy hakkına sahiptir (her ortağa bir oy hakkı). Diğer düzeydeki kooperatif kuruluşlarında ise oy hakkı demokratik bir yaklaşımla düzenlenir.

3. Ortakların ekonomik katılımı: Ortaklar, kooperatiflerinin sermayesine adil bir şekilde katkıda bulunur ve bunu demokratik olarak yönetirler. Bu sermayenin en azından bir kısmı genellikle kooperatifin ortak mülkiyetidir. Çoğunlukla ortaklar, üyeliğin bir koşulu olarak taahhüt edildiği üzere (var ise) sermaye üzerinden kısıtlı miktarda gelir elde ederler. Ortaklar gelir fazlasını, muhtemelen "en azından bir kısmı taksim olunamaz kaynaklar" oluşturma yoluyla kooperatiflerini geliştirme, kooperatifle yapmış oldukları işlemlerle orantılı olarak ortaklarına kâr sağlama ve ortaklarca onaylanan diğer faaliyetlere destek olma gibi amaçların biri ya da tamamı için ayırırlar.

4. Özerklik ve bağımsızlık: Kooperatifler özerk, kendi kendine yeten ve ortaklarınca yönetilen kuruluşlardır. Kooperatifler, hükümetler dâhil olmak üzere diğer kuruluşlarla bir anlaşmaya girmeleri ya da dış kaynaklar yoluyla sermayelerini artırmaları durumunda, bunu kooperatiflerin özerkliğini sürdürecektir ve ortaklarının demokratik yönetimini koruyacak şekilde gerçekleştirirler.

5. Eğitim, öğrenim ve bilgilendirme: Kooperatifler, ortaklarına, seçilmiş temsilcilerine, yöneticilerine ve çalışanlarına kooperatiflerinin gelişimine etkin bir şekilde katkıda bulunabilmeleri için eğitim ve öğretim imkânı sağlar. Kooperatifler genel kamuoyunu -özellikle de gençleri ve kamuoyunu oluşturanları- işbirliğinin şekli ve yararları konusunda bilgilendirirler.

⁹ ICA Kooperatif Kimlik Bildirgesi: (International Cooperative Alliance, The Cooperative Identity, Vol.88. No.4/1995. 85f.)

6. Kooperatifler arasında işbirliği: Kooperatifler, yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası oluşumlarla birlikte çalışarak ortaklarına daha etkin bir şekilde hizmet eder ve kooperatifçilik hareketini güçlendirir.

7. Topluma karşı sorumlu olma: Kooperatifler, ortaklarınca onaylanan politikalar aracılığıyla toplumlarının sürdürülebilir kalkınması için çalışırlar.

Birleşmiş Milletler Kılavuz İlkeleri (2001)^{10 11}:

Kooperatifçiliğin, yoksulluğun ortadan kaldırılması ve ülkelerin kalkınmasındaki potansiyelini ve katkısını fark eden ve bundan yararlanmayı amaçlayan Birleşmiş Milletler Örgütü, 1950’li yıllardan beri kooperatifçiliğe eğilmektedir. Bu çerçevede, 1971 yılında Kooperatiflerin Teşvik Edilmesi ve Geliştirilmesi Komitesi (COPAC) kurulmuştur. Küreselleşme çağında kooperatiflerin taşıdığı öneme dikkat çeken 1992 tarihli “Yeni Ekonomik ve Sosyal Eğilimlerin Işığında Kooperatiflerin Statü ve Rolü” başlıklı Genel Sekreterlik Raporu bu çalışmalarda çığır açmıştır. Uluslararası Kooperatifler Günü kutlanmaya başlamış, kooperatifçiliğin daha çok teşvik edilmesi sağlanmıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu **2001 yılında A/RES/56/114 sayılı İlke Kararı** aracılığıyla dünyadaki tüm hükümetlerden kooperatiflerin gelişmesi için destekleyici bir ortamın yaratılması resmen talep ederek, bu amaçla hazırlanan bir rehberi kabul etmiştir. Rehber kooperatiflerin desteklenmesi için gerekli yasal, adli ve idari hükümler, eğitim faaliyetleri ve kamu fonlarından faydalanma imkânlarını ele almaktadır.

Bu İlke Kararı’nın iki, üç ve beşinci fıkraları aşağıdaki şekildedir:

[Genel Kurul]

“2. Üye Devletlerin dikkatini kooperatiflere ilişkin ulusal politikaların geliştirilmesi veya revize edilmesinde göz önünde bulundurulması gereken ve kooperatiflerin gelişmesi için destekleyici bir ortamın yaratılmasını hedefleyen taslak rehber çekmektedir;

3. Hükümetlerin kooperatifler için destekleyici bir ortamı temin etmek ve amaçlarına ulaşmalarına yardımcı olmak için potansiyellerini korumak ve geliştirmek maksadıyla kooperatiflerin faaliyetlerini idare eden yasal ve idari hükümleri uygun düşen şekilde revizyon altında tutmalarını teşvik etmektedir.”

“5. Hükümetleri, uygun durumda, kooperatifçilik hareketi ile birliktelik içerisinde ortakların, seçilen önderlerin ve profesyonel kooperatif yönetiminin eğitimini teşvik edecek ve güçlendirecek programlar geliştirmeye ve kooperatiflerin gelişimi ve ulusal ekonomilere katkılarına ilişkin istatistiksel veritabanları yaratmaya veya bunları iyileştirmeye davet etmektedir;”

Rehber istinaden 2002 yılında gerçekleştirilen Uluslararası Kalkınmanın Finansmanı Konferansı ve 1992 yılındaki Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı’nın (Rio Konferansı) devamı niteliğindeki Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’nde kooperatifçilikle ilgili kararlar alınmış, bunlar ve daha önce alınan kararların beş yıllık gözden geçirmeleri dahil olmak üzere, Genel Kurul’un 19 Ocak 2004 tarih ve A/RES/58/131 sayılı İlke Kararı aracılığıyla en üst düzeyde tanınmıştır. Genel Sekreterlik de 16 Temmuz 2003 tarih ve A/58/159 sayılı raporu aracılığıyla rehber ilaveten şu önlemlerin alınmasını talep etmiştir:

1-Ulusal kooperatifçilik eğitim ve bilgilendirme merkezleri güçlendirilmeli ve kooperatiflere entegre hizmet paketleri sunulmalıdır.

10 Birleşmiş Milletler Kılavuz İlkeleri: (The 2001 United Nations Guidelines aimed at creating a supportive environment for the development of cooperatives (UN doc. A/RES/54/123 and doc. A/RES/56/114 (A/56/73-E/2001/68; Res./56)).

11 Evren GÜLDOĞAN, Tarımsal Kooperatifçiliğin Düzenlenmesi ve Desteklenmesi, Kuramsal Temeller, Uluslar arası Esaslar ve AB Zeytincilik Sektörüne İlişkin Uygulamalar, S.S. Tariş Zeytin ve Zeytinyağı TSK Birliği, İzmir 2007, s. 38-47.

2-Ulusal ve uluslararası kooperatifçilik ağları güçlendirilerek bu kuruluşlar arasında görüş, bilgi ve deneyim alışverişi sağlanmalıdır.

3-COPAC kooperatifçilik modeli ile ilgili araştırmalar yürüterek en iyi uygulamaları ve alınan dersleri saptamalı, kooperatifler ile benzer amaçları güden diğer örgütler arasında işbirliği ve ortaklık imkânlarını değerlendirmelidir.

4-Birleşmiş Milletler kooperatiflerin insan kaynaklarının geliştirilmesi ve kooperatiflere teknik yardım ve eğitim verilmesine yönelik çalışmalarını güçlendirmelidir. Yayınlanan son “Kooperatifler ve Sosyal Kalkınma” raporu olan 15 Temmuz 2005 tarih ve A/60/138 sayılı rapor ise Dünya Sosyal Kalkınma Zirvesi'nin onuncu yılında, Kopenhag Beyannamesi doğrultusunda kooperatifçiliğin yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik potansiyel ve katkısını değerlendirmeye ayrılmıştır. Buna istinaden kabul edilen 31 Ocak 2006 tarih ve A/RES/60/132 sayılı İlke Kararı'nda söz konusu amaca yönelik olarak diğer hususların yanı sıra kooperatiflerin örgütsel, yönetsel ve mali yeterliliklerin güçlendirilmesi sağlanarak kapasitelerinin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Diğer taraftan, Birleşmiş Milletlerin 18.12.2009 tarihinde yapılan 64. genel kurulunda kooperatiflerin sosyal gelişmedeki rolünün desteklenmesi amacıyla 2012 yılı “Uluslararası Kooperatifler Yılı” olarak ilan edilmiştir. BM'nin 2012 yılını “Uluslararası Kooperatifler Yılı” ilan etmesi, tüm dünyada kooperatifçilik hareketinin tam olarak anlaşıldığını gösteren bir olaydır.

ILO 193 Sayılı Tavsiye Kararı (2002)¹²:

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) kooperatiflerin ekonomik ve sosyal işlevleri aracılığıyla; istihdam, iyi çalışma koşulları ve gelir dağılımı adaleti açısından sağladıkları faydalara odaklanmaktadır. Örgüt'ün en üst karar alma organı olan Uluslararası Çalışma Konferansı'nın 2002 yılında gerçekleştirilen 90. Toplantısı'nda “Kooperatiflerin Teşvik Edilmesi” başlıklı 193 sayılı Tavsiye Kararı kabul edilmiştir.¹³ Uluslararası Çalışma Konferansı Genel Kurulu bu kararla; istihdam yaratma, kaynakların harekete geçirilmesi, yatırım oluşturma ve ekonomiye katkılarında kooperatiflerin önemli olduğunu, kooperatiflerin değişik türleriyle tüm insanların tam olarak ekonomik ve sosyal kalkınmaya katılımlarını teşvik ettiğini, küreselleşmenin kooperatifler için yeni ve farklı baskılar, sorunlar ve fırsatlar oluşturduğunu ve buna bağlı olarak küreselleşmenin yararlarının daha adaletli dağılımını kolaylaştırmak için insanlar arasında ulusal ve uluslararası düzeyde daha güçlü bir dayanışmanın gerekliliğini kabul etmiştir. Ayrıca, **dengeli ve adaletli bir toplum için güçlü bir kamu sektörü ile özel sektörün yanı sıra kooperatiflerin ve diğer sosyal ve hükümet dışı kuruluşların içinde bulunduğu güçlü bir sektörün varlığının da gerekli olduğu** açık bir biçimde vurgulanmıştır.¹⁴

Kooperatifçiliğe ilişkin hedefler, politika çerçevesi, bu kapsamda hükümetlerin rolü ve teşvik için almaları gereken önlemleri ayrıntılı şekilde ele alan bu tavsiye tam 70 ülke tarafından kooperatifçilik mevzuatlarını gözden geçirmek için kullanılmıştır.

Bu belge, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen kooperatiflerin gelişmesi için destekleyici bir ortamın yaratılmasını hedefleyen rehberle birlikte kooperatifçiliğin en önemli uluslararası esaslarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla rehber ve tavsiye birbirlerinin tamamlayıcısı olarak değerlendirilmelidir.¹⁵

¹² ILO 193 Sayılı Tavsiye Kararı: (The 2002 International Labour Organization Recommendation No.193 concerning the promotion of cooperatives).

¹³ GÜLDOĞAN, a.g.e. s. 47-54.

¹⁴ ILO 193 Sayılı Tavsiye Kararı.

¹⁵ GÜLDOĞAN, a.g.e. s. 47-54.

Kooperatifçiliğin geliştirilmesinde devletin rolü açısından tavsiye kararının vurguladığı ana konular aşağıdaki çerçevede kapsamında ele alınmaktadır:¹⁶

Tavsiye Kararı, kooperatiflerin yaşaması ve büyümelerine elverişli bir yasal çerçeve hazırlanması için devlete çok önemli görevler yüklemektedir. Devlet desteği kooperatifçilik değerleri ve ilkeleri ışığında olmalıdır. Bu uygulamanın özellikle destekleyici bir politika, yasal ve kurumsal çerçeve oluşturulması, kamusal ve sosyal amaçların gerçekleşmesi söz konusu olduğunda destekleme tedbirleri alınması (yani genel olarak kooperatiflerin değil, türlerine göre kooperatif faaliyetlerinin desteklenmesi), diğer işletme ve sosyal organizasyonlar ile eşit muameleye tabi tutulması, dezavantajlı grupların finansman kaynaklarına ulaşmaları için tedbirler alınması ve kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması gibi tedbirleri içermesi beklenmektedir. Devletin ayrıca kooperatiflerin iş verimini artırmak için kooperatif destek hizmetlerinden yararlanabilmelerini sağlaması da beklenmektedir. Özellikle, insan kaynaklarının geliştirilmesine destek olunmasının çok önemli olduğu kabul edilmektedir. Kooperatifin başarısı, genellikle kooperatiflerin kapsamlı -ortaklar, çalışanlar ve yöneticiler- insan kaynakları geliştirme programlarındaki başarılarına atfedilmektedir.

Buna ek olarak, Tavsiye Kararı'nda; devletin, kooperatifçilik değerleri ile kooperatif hareketinin avantaj ve yararlarının öğrenilmesine dönük tedbirler alması, ulusal politikaların teknik ve mesleki beceriler, işletmecilik ve yönetici becerileri kazandırılmasını desteklemesi ve kooperatif ortakları, çalışanları ve yöneticilerinin işletme potansiyelini, genel ekonomik ve sosyal politika bilgilerini geliştirmelerini ve haberleşme teknolojilerine ulaşmalarını sağlaması teşvik edilmektedir. Tavsiye Kararı ayrıca kooperatiflerde sağlık ve güvenlik, verimlilik ve rekabet kurallarının gelişimi, kredi ve bilgi kaynakları ile pazar olanaklarına ulaşım, kurumsal yönetim konusundaki örnek olayların yaygınlaştırılması, kadın-erkek eşitliğinin güçlendirilmesi, kooperatiflerde çalışan işçilerin haklarının korunması ve kooperatifler arasında yatay ve dikey ilişkilerin teşvik edilmesi konularında da devletin rolüne atıfta bulunmaktadır.

Tavsiye Kararı'nda ayrıca kooperatiflerle ilgili yasa ve yönetmelikler hazırlanmasında, yasalarda değişiklik yapılmasında ve ilgili politikalar saptanmasında hükümetlerin işveren ve işçi kuruluşları ve kooperatif örgütlere danışmaları istenilmektedir.

AB Kooperatifi Tüzüğü (SCE) ve Tamamlayıcı Direktif (2003)¹⁷:

Avrupa Birliği Konseyi, 22 Temmuz 2003'de uzun yıllardır gündeminde olan "Avrupa Kooperatifi Tüzüğü"nü [Statut de la Société Coopérative Européenne (SCE)] kabul ederek yayınlamıştır. Avrupa Kooperatifi Tüzüğü (SCE) üye ülkeler için 18.8.2006 tarihi itibarıyla bağlayıcı hale gelmiş olup, en az iki üye ülke vatandaşlarının kuracağı kooperatiflere uygulanacaktır. Bu tüzük içerisinde çoğu konuda ülkeler yasal düzenlemelerinde serbest bırakılmakta, mevzuatları yakınlaştırma amacı güdülmekte, BM (2001) Kararları, ILO Tavsiyesi (R193) ve ICA İlkeleri (1995)'ne atıf yapılmaktadır. Mevzuat, AB düzeyinde ülkeleri kapsayacak şekilde faaliyet gösteren kooperatiflerle ilgili hukuki ilişkileri düzenlemektedir.

Kooperatifler üzerinde başka direktiflerin de etkisi bulunmaktadır. "İşçilerin Katılımı Açısından SCE Mevzuatının Tamamlanmasına Yönelik Konsey Direktifi" (2003), işçilerin SCE içerisindeki rollerine ilişkin hukuki ve idari hükümleri düzenlemekte ve koordine etmektedir.

¹⁶ Jürgen SCHWETTMANN – Hüseyin POLAT, Kooperatifçiliğin Geliştirilmesinde ILO'nun Rolü, -193 Notu ILO Tavsiyelerine Özel Atıflarla-, XVII. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliğleri, Ankara 2002, s.106-108.

¹⁷ AB Kooperatifi Tüzüğü (SCE) ve Tamamlayıcı Direktif: (The European Union Regulation on the Statute for a European Cooperative Society (Council Regulation (EC) No. 1435/2003) and Council Directive 2003/72/EC supplementing the Statute with regard to the involvement of employees (O.J. No. L 207 of 18/8/2003).

AB’de Kooperatiflerin Teşvikine İlişkin Komisyon Bildirimi (2004)¹⁸:

AB Komisyonu tarafından iş ve istihdam yaratılması bakımından önemli bir işletme türü olarak değerlendirilen kooperatiflerin teşvik edilmesi amacıyla “Avrupa’da Kooperatiflerin Teşvik Edilmesi Konulu Komisyon Bildirimi (Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions on the promotion of co-operative societies in Europe (COM (2004) 23.02.2004))” yayınlanmıştır.

Bu bildirim, kooperatiflerin istihdam politikası, sosyal entegrasyon, bölgesel ve kırsal kalkınma ve tarım gibi pek çok alanda son derece önemli işlevleri bulunduğunu ve bu çerçevede kooperatiflerle ilgili mevzuatın iyileştirilmesi ve kurulmaları için uygun ortamın sağlanmasının önem taşıdığını vurgulamaktadır. Bildirimde, üye ülkelerin iş dünyası potansiyellerinden daha fazla yararlanabilmeleri için, kooperatif organizasyonlarının ve Komisyonun bir dizi faaliyet yürütmesi öngörülmektedir.

Komisyon bildirimi “Kooperatif Girişimciliğinin Öneminin Anlaşılmasının Sağlanması”, “Kooperatiflerin Teşvik Edilmesi ve Uygun Düzenleyici Ortamın Hazırlanması” hedeflerini içermektedir.

3.3. Türkiye’de Kooperatifçilik

Çağdaş kooperatifçiliğin Türkiye’deki ilk uygulamasının, 1863 yılında devlet eliyle kurulan “memleket sandıkları” ile (tarım kredi kooperatifçiliği benzeri bir yapı) başladığı kabul edilmektedir. Ancak, kooperatifçiliğimizde ilk esaslı gelişme Cumhuriyet dönemine rastlamaktadır.

Türkiye’de, 1920 ile 1938 yılları arasında kooperatiflere yönelik yapılan tüm hukuki düzenlemeler, ATATÜRK’ün önderliğinde gerçekleştirilmiştir.¹⁹

Diğer taraftan, Planlı Dönem sonrasının en önemli gelişmelerinden birisi şüphesiz, kooperatifçiliğin Anayasa’da yer almasıdır. 1961 Anayasasının 51. maddesinde “Devlet, kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır.” ifadesinin yer alması kooperatifçiliğin gelişmesi için devleti daha aktif ve sorumlu duruma getirmiştir.

İlk olarak, o zamanki toplumsal ve ekonomik faktörler nedeniyle, kooperatifçilik tarımsal alanlarda ortaya çıkmış, uzun yıllar tarımsal alanda yoğunlaşmıştır. Daha sonra, ekonomik ve sosyal yapıda meydana gelen değişimler ve ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar sebebiyle, başta konut/işyeri inşaatı olmak üzere taşımacılık, tüketim, kredi-kefalet gibi alanlara da yayılmıştır.²⁰

Günümüzde GTB, GTHB ve ÇŞB’nin görev ve sorumluluk alanında faaliyet gösteren 26 ayrı türde 84.232 kooperatif bulunmakta olup, bunların ortak sayıları toplamı ise 8.109.225’tir.²¹

¹⁸ AB’de Kooperatiflerin Teşvikine İlişkin Komisyon Bildirimi: (The Communication from the European Commission to the Council and the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions on the promotion of co-operative societies in Europe, 23.02. 2004, COM (2004).

¹⁹Ferhat ERÇİN. Türk Hukuku’nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayrıcı Özellikleri, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002, s. 44-45.

²⁰ ORHON ÖZCAN, Türkiye’de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Kooperatifçilik Bilim Dalı, İstanbul 2007, s. 108.

²¹ Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 08.06.2011 tarih ve 27958 sayılı mükerrer Resmi Gazete yayımlanan 640 sayılı “Gümrük ve Ticaret Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ile Gümrük ve Ticaret Bakanlığı; Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 08.06.2011 tarih ve 27958 sayılı mükerrer Resmi Gazete yayımlanan 639 sayılı “Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ile Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı; Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 04.07.2011 tarih ve 27984 sayılı mükerrer Resmi Gazete yayımlanan 644 sayılı “Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı olmuştur.

Tablo 6- Türlerine Göre Kooperatifler ve Ortak Sayıları

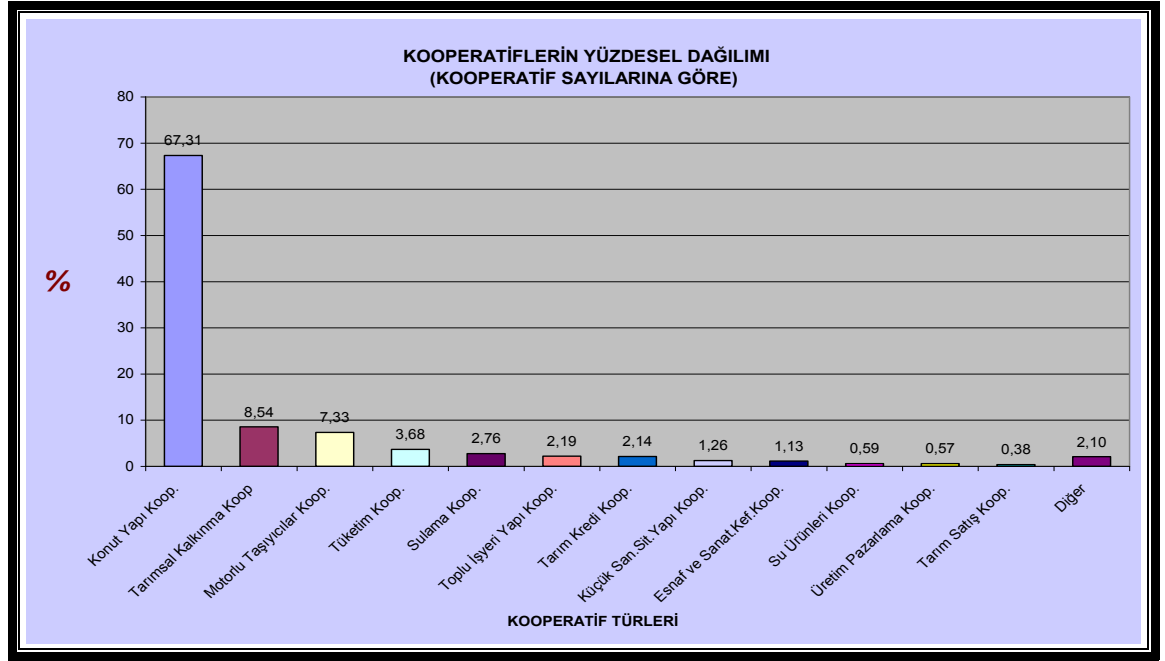
İlgili Bkn.	Kooperatif Türleri	Kooperatif		Birlik		Merkez Birliği	
		Sayısı	Ortak Sayısı	Sayısı	Ortak K.* Sayısı	Sayısı	Ortak B.* Sayısı
Gıda , Tarım ve Hayvancılık Bkn.	Tarımsal Kalkınma Koop.	8.173	842.563	82	4.939	4	77
	Sulama Koop.	2.497	295.984	13	733	1	10
	Su Ürünleri Koop.	522	29.972	14	202	1	12
	Pancar Ekicileri Koop.	31	1.638.981	1	31	-	-
	Tarım Kredi Koop.	1.767	1.082.978	16	1.767	1	16
	ARA TOPLAM	12.990	3.890.478	126	7.672	7	115
Çevre ve Şehir. Bkn.	Konut Yapı Koop	54.996	1.985.076	338	10.525	3	62
	Küçük San. Sit.Yapı Koop.	1.052	127.098	5	142	-	-
	Toplu İşyeri Yapı Koop.	1.810	103.536	7	116	-	-
	ARA TOPLAM	57.858	2.215.710	350	10.783	3	62
Gümrük ve Ticaret Bakanlığı	Tarım Satış Koop.	322	602.248	17	322	-	-
	Bağımsız TSK	22	2.245	-	-	-	-
	Tütün Tarım Satış Koop.	66	23.414	-	-	-	-
	Yaş Sebze Meyve Koop.	37	2.886	-	-	-	-
	Tüketim Koop.	2.970	288.063	17	155	1	9
	Motorlu Taşıyıcılar Koop.	6.734	199.220	42	754	1	15
	Esnaf ve Sanat. Kef. Koop.	993	685.105	32	894	1	32
	Küçük Sanat Koop.	331	10.043	5	14	-	-
	Temin Tevzi Koop.	344	24.497	-	-	-	-
	Turizm Geliştirme Koop.	391	17.448	3	33	-	-
	Üretim Pazarlama Koop.	483	22.491	5	429	-	-
	Tedarik Kefalet Koop.	7	599	-	-	-	-
	Yayıncılık Koop.	31	767	-	-	-	-
	Hamallar Taşı. Koop.	11	586	-	-	-	-
	İşletme Koop.	585	98.769	1	7	-	-
	Sigorta Koop.	3	15	-	-	-	-
	Yardımlaşma Koop.	24	22.160	-	-	-	-
	Eğitim Koop.	30	2.481	-	-	-	-
	ARA TOPLAM	13.384	2.003.037	122	2.608	3	56
	GENEL TOPLAM	84.232	8.109.225	598	21.063	13	233

Kaynak: GTB, GTHB ve ÇŞB (*Kooperatif, *Birlik.)

Kooperatifleri tarımsal amaçlı ve tarım dışı amaçlarla kurulanlar olarak ikiye ayırarak olursak; ülke genelindeki yaklaşık 84.000 kooperatiften, 13.000'inin tarımsal amaçlı, 71.000'inin tarım dışı amaçlarla kurulmuş olduğu görülmektedir.

Kooperatifler içinde sayıca en fazla sayıya sahip olan tür ise konut yapı kooperatifleridir. Toplam 54.996 konut yapı kooperatifi bulunmaktadır ki, bu rakam toplam kooperatif sayısı içinde yüzde 65'lik bir payı ifade etmektedir.

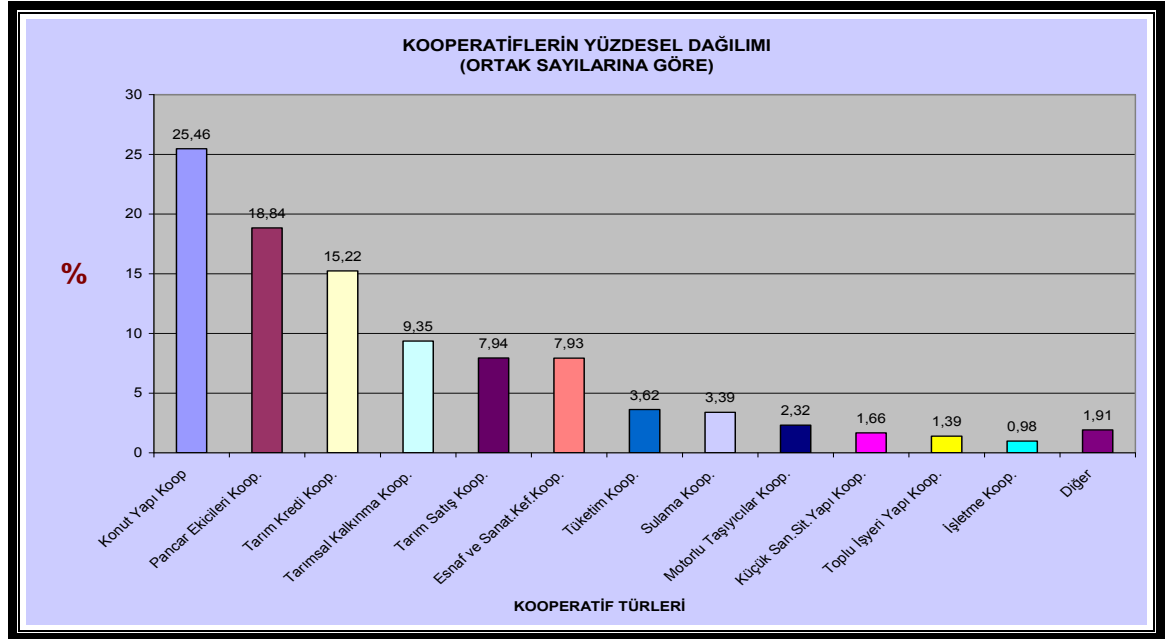
Grafik 1- Kooperatif Sayısına Göre Kooperatif Türlerinin Dağılımı

Kaynak: GTB , GTHB ve ÇŞB

Ortak sayısı bakımından da yine konut yapı kooperatifleri ilk sıradadır. Toplam 8.109.225 kişiden 1.985.076 kişi konut yapı kooperatifi ortağıdır. Kooperatif ve ortak sayıları ile ilgili ayrıntılı analizler yapıldığında, tarımsal amaçlı kooperatiflerde kooperatif başına düşen ortak sayısının daha fazla, tarım dışı kooperatiflerde ise daha az olduğu görülmektedir. Ülkemiz kooperatifçiliğinin genel karakteristiği, az ortaklı kooperatif yapısının hâkim olmasıdır. Örneğin; en fazla kooperatif sayısına sahip olan konut yapı kooperatiflerinde kooperatif başına düşen ortalama ortak sayısı 50'nin altındadır.

Grafik 2- Ortak Sayılarına Göre Kooperatiflerin Dağılımı

Kaynak: GTB , GTHB ve ÇŞB

Diğer taraftan, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2006-2009 yılları ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) 2010 yılı verilerine göre kurulan ve kapanan kooperatif sayılarına bakıldığında; en çok kurulan kooperatiflerin yapı kooperatifleri, tarımsal kooperatifler ve taşıma kooperatifleri olduğu anlaşılmaktadır. Diğer kooperatiflerin kuruluş sıklığı oldukça azdır. Keza, enerji sektöründe kooperatif kuruluşu hiç gerçekleşmemiştir.

Tablo 7- İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Kurulan ve Kapanan Kooperatifler (2006-2010)

İKTİSADİ FAALİYET KOLLARI	KURULAN						KAPANAN					
	2006	2007	2008	2009	2010	(2006-2010)	2006	2007	2008	2009	2010	(2006-2010)
İnşaat	1.054	771	642	540	739	3.746	332	262	185	203	1.764	2.746
Tarım, Avcılık, Balıkçılık ve Ormancılık	352	258	154	233	445	1.442	19	22	191	21	107	360
Ulaştırma, Depolama ve Haberleşme	293	227	174	211	186	1.091	8	12	17	11	56	104
Toptan ve Perakende Ticaret; Motosiklet ve Motorlu Araçlar İle Kişisel ve Ev Eşyalarının Onarımı	29	17	14	17	154	231	14	14	13	7	94	142
Diğer Sosyal, Toplumsal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	5	12	8	6	3	34	-	2	-	-	-	2
Diğer ²²	18	28	20	30	23	119	5	6	6	1	21	39
GENEL TOPLAM	1.751	1.313	1.012	1.037	1.550	6.663	378	318	412	243	2.042	3.393

Kaynak: TÜİK ve TOBB, Kurulan ve Kapanan Şirketler Bülteni

Kapanan kooperatiflerde de, açılan kooperatifler paralelinde bir durum söz konusudur. Sayı olarak fazla olan yapı kooperatiflerinde kapanma hali diğerlerine göre yüksektir. Burada şunu belirtmek gerekir ki, diğer ticaret şirketi türlerinde olduğu gibi kooperatiflerde ekonomik sebepler yüzünden piyasadan çekilme gibi bir durum çok fazla belirgin değildir. Özellikle yapı kooperatifleri inşaatların tamamlanması yani kooperatifin amacının gerçekleşmesi ile kapanmaktadırlar. Diğer kooperatiflerde ise, kooperatiflerden beklenen amacın gerçekleşmemesi veya diğer bir kooperatifle birleşmeleri gibi durumlar söz konusu olabilmektedir. Ancak, perakende sektöründe faaliyet gösteren tüketim kooperatiflerinin kuruluş sayılarındaki düşüş ve kapanış sayılarındaki artış, sektörde rekabet edememeleri nedeniyle ortaya çıkan bir durumdur.

Hukuki Altyapı:

Halen yürürlükte olan 1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda, en üst düzeyde kooperatifçiliğin geliştirilmesi benimsenmiştir. Anayasamızın 171. maddesi, devlete, milli ekonominin yararlarını dikkate alarak öncelikle üretimin artırılması ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alma görevini vermiştir.

Türkiye'de kooperatifler, türlerine göre üç ayrı kanuna tabi olarak kurulmakta ve faaliyet göstermektedirler:

1. **1163 sayılı Kooperatifler Kanunu:** Kooperatifçilik alanını düzenleyen temel kanundur. Birçok kooperatifin kurulup gelişmesini sağlayan bu kanun 24.4.1969 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kooperatifler Kanunu'nun 98. maddesine göre, kanunda aksine açıklama bulunmayan konularda Türk Ticaret Kanunu'ndaki anonim şirketlere ilişkin hükümler kooperatifler hakkında da uygulanmaktadır.

²² Gayrimenkul, Kiralama ve İş Faaliyetleri; Eğitim, Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler; Mali-Aracı Kuruluş Faaliyetleri; Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler; İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri; Kamu Yönetimi ve Savunma, Zorunlu Sosyal Güvenlik

2. 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu: Tarım kredi kooperatiflerinin kuruluş ve işleyişlerine ilişkin özel hükümleri içeren bu kanun, 18.4.1972 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu Kanunda hüküm bulunmayan konular hakkında, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu hükümlerine başvurulmaktadır.

3. 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun: Tarım satış kooperatifleri için çıkarılan özel kanundur. 1.6.2000 tarihinde yürürlüğe giren bu kanun ile genel olarak tarım satış kooperatif ve birliklerine özgü hususlara yer verilmiştir. Bu kanunda düzenlenmemiş konularda ise, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu hükümleri uygulanmaktadır.

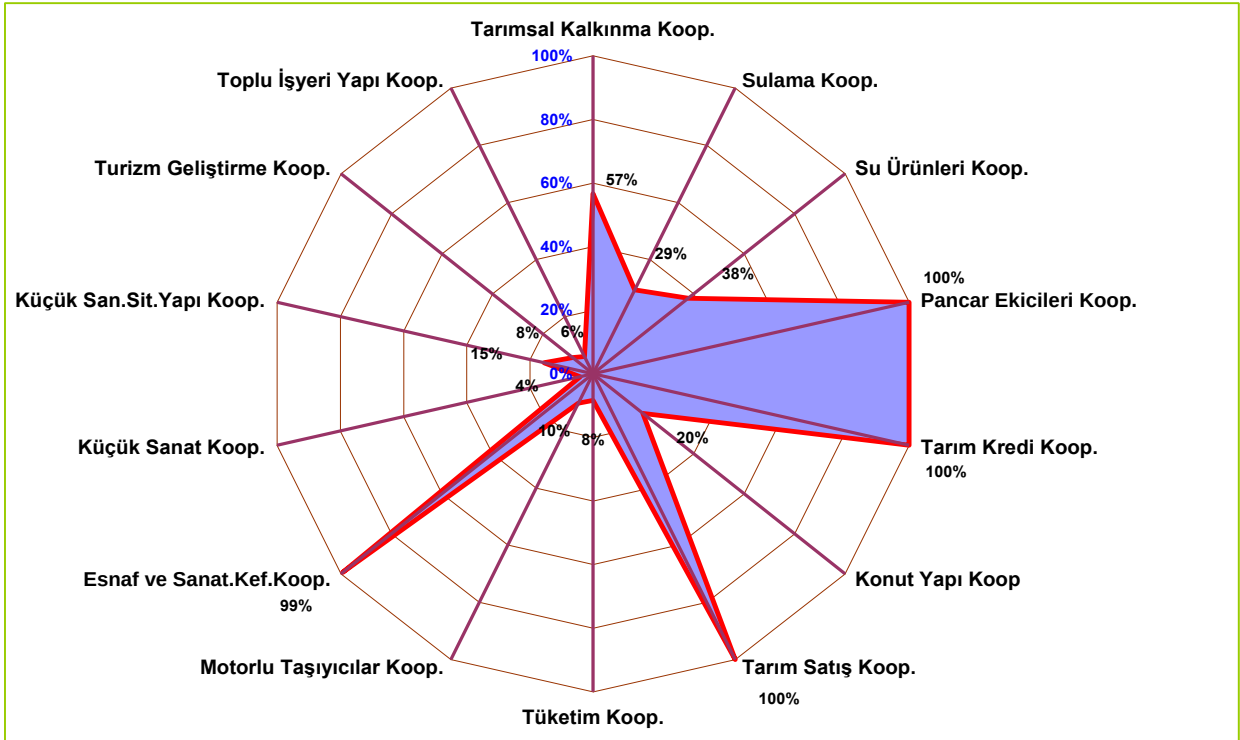
Kooperatifin Tanımı:

Türkiye’de, 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu (2004 yılında yapılan değişiklik sonrası) kooperatifleri şöyle tanımlamaktadır: “Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklara kooperatif denir.”

Üst Örgütlenme ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği:

1163 sayılı Kooperatifler Kanununda; kooperatiflerin üst örgütlenme hiyerarşisi; “**kooperatif-birlik-merkez birliği-milli birlik**” şeklinde öngörülmüştür. Bugün itibariyle üst örgütlenmedeki bu yapı tamamlanmış durumdadır. Ancak, kurulmuş olan bu örgütlere kooperatiflerin katılımı son derece yetersizdir. Genel olarak Türkiye’de kooperatiflerin üst örgütlere katılım oranı yüzde 25 civarındadır. Kooperatif türleri itibariyle üst örgütlenmeye bakıldığında, Tarım Kredi, Pancar Ekicileri, Tarım Satış ile Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet kooperatiflerinde, üst örgütlere katılımın yüksek olduğu, bunun dışında kalan kooperatif türlerinde ise üst örgütlenmenin istenilen seviyede olmadığı görülmektedir:

Grafik 3- Kooperatif Türlerine Göre Üst Örgütlere Katılım Yüzdeleri

Kaynak: GTB, GTHB ve ÇŞB

Kooperatifçilikte Devletin Rolü ve Sunulan Hizmetler:

Türkiye’de 1961 yılından bu yana devletin kooperatifçilik politikası, Anayasa’da kendisine yer bulmaktadır. Ayrıca, Kalkınma Planlarında kooperatifçiliğin geliştirilmesi çoğu zaman ilke olarak benimsenmiş ve özellikle tarımsal kooperatifçilik, kalkınma politikasının önemli araçlarından biri olarak görülmüştür. Devlet zaman içerisinde düzenleyici yetkisini de kullanarak genel ve özel kooperatif kanunları çıkartmış ve kooperatifleri diğer kuruluşlardan ayıran bir hukuki statü belirleme yoluna gitmiştir. Yine, birçok kooperatifin kurulup gelişmesine de devlet tarafından öncülük edilmiştir.

Kooperatifçilik politikası ekonomik ve sosyal yapıda meydana gelen değişikliklere göre de zaman içerisinde biçim değiştirmiştir. Bu çerçevede, kooperatifler örgütlü yapılar olarak devletin desteklemek istediği tarım ile esnaf ve sanatkâr kesimine kaynak aktarmada araç olarak kullanılmış, yine kentleşme sürecinde ortaya çıkan konut sorununun çözümü için de geniş ölçüde kooperatiflerden yararlanılmıştır.

Anayasamızda (1982) kooperatifçiliğin geliştirilmesi ile ilgili olarak devlete verilen görev (md.171), esas olarak özel kanunlarda kendisini göstermiştir. Bu kapsamda, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun, 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu, 640 sayılı Gümrük ve Ticaret Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 639 sayılı Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’de devletin kooperatifler ile ilgili görevleri ayrıntılı olarak sayılmıştır.

Türkiye’de yapı kooperatifleri GTB’nin görev ve yetki alanında iken, 03.06.2010 tarih ve 5983 sayılı Kanun ile ÇŞB’ye devredilmiş ve bu kanunun devre ilişkin hükümlerinin yürürlüğe girdiği 13.12.2010 tarihi itibarıyla de yaklaşık 60.000 yapı kooperatifine ilişkin hizmetler ÇŞB tarafından yerine getirilmeye başlanılmıştır.

Anılan kanunun; 4 üncü maddesi ile, 1163 sayılı Kanunun ek 1 inci maddesinin ikinci fıkrası “İlgili bakanlık deyiminden, bu Kanun kapsamındaki tarımsal amaçlı kooperatifler ve üst kuruluşları için Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, yapı kooperatifleri ve üst kuruluşları için Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ve diğer kooperatifler ve üst kuruluşlar için ise Sanayi ve Ticaret Bakanlığı anlaşılır.” şeklinde değiştirilmiştir.

Bu çerçevede, Türkiye’de kooperatiflere sunulan hizmetler genel olarak söz konusu kanunlarda yer alan düzenlemeler çerçevesinde gerçekleşmekte; kooperatiflerin kuruluş, işleyiş, denetim ile eğitime yönelik hizmetleri ilgili Bakanlıklarca (GTB-GTHB-ÇŞB) yerine getirilmektedir.

Günümüzde bazı kooperatif türlerine devlet tarafından finansal destekler verilmekte olup; bu destekler daha çok tarım kesimi ile esnaf ve sanatkârlar tarafından kurulan kooperatiflere yöneliktir. Bu çerçevede, tarımsal amaçlı kooperatiflere “Tarımsal Amaçlı Kooperatiflere Kullandırılacak Kredilere İlişkin Yönetmelik” hükümlerine göre proje desteği sağlanmakta; tarım kredi ve esnaf sanatkârlar kredi kefalet kooperatiflerine sübvansiyonlu kredi desteği verilmekte; küçük sanayi sitesi yapı kooperatiflerine altyapı ve üstyapı kredi desteği sağlanmaktadır. Yine, tarım satış kooperatiflerine yakın zamana kadar Destekleme Fiyat İstikrar Fonu (DFİF) kredisi kullandırılmıştır. Buna karşın, konut yapı kooperatiflerine geçmiş dönemlerde sağlanan arsa ve kredi desteği günümüzde yok denecek kadar azdır.

3.4. Dünya Uygulamalarına Göre Türkiye'nin Performansı

Diğer ülke sistemleri ve uygulamaları ile karşılaştırıldığında, ülkemiz kooperatifçiliğinden kendi potansiyeline göre beklenen performansın elde edilemediği bilinen bir gerçektir. Bu kapsamda, başarılı dünya örneklerine göre Türkiye'nin yaşadığı eksiklik, aksaklık ve yetersizlikler aşağıdaki başlıklar altında sıralanmıştır:

- Eksik üst örgütlenme nedeniyle, kooperatiflere yönelik eğitim, finansman, denetim, danışmanlık, teknik ve yasal destek sunumu yetersizdir.
- Türkiye'de kooperatiflerin, “Milli Gelir, Üretim, İstihdam, Yatırım, Dış Ticaret” rakamları içindeki payı ile faaliyet gösterdikleri sektör içerisindeki payları yeterince bilinmemektedir.
- Türkiye'de kooperatifler ancak sayısal açıdan (kooperatif sayısı) bir gelişme gösterebilmiş, güçlü bir kooperatifçilik yapısı ve anlayışı oluşmamıştır.
- Toplumun kooperatifleşme oranı düşüktür.
- Türkiye'de daha çok konut yapımı ve tarım alanında yoğunlaşan kooperatifçilik, diğer ülke uygulamalarında olduğu gibi perakende, kredi-finans, sigortacılık, enerji üretimi, eğitim, sağlık gibi sektörlerde yer alamamıştır.

4. DURUM ANALİZİ

4.1. SWOT Analizi

Ülke kooperatifçiliğine ilişkin SWOT Analizi; iç ve dış etkenleri dikkate alarak, var olan güçlü yönler ve fırsatlardan en üst düzeyde yararlanmak, zayıf yönleri iyileştirmek, tehditlerin etkisini en aza indirecek şekilde gerekli önlemleri almak ve bu doğrultuda yeni stratejiler geliştirmek için kullanılmıştır.

Bu analiz: GTB-GTHB tarafından 2008 yılında gerçekleştirilen “Kooperatifçilik Sektörünün Yasal Çerçevesinin Yeniden Düzenlenmesine İlişkin Düzenleyici Etki Analizi Raporu Çalışması” süreci ile bu süreçte yürütülen birçok kişi ve kurumla yapılan anket sonuçlarını yansıtan “Kooperatifçilik Sektörü Anketi”; 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu değişiklik çalışması kapsamında alınan kurum ve kuruluşların görüşleri; Çiftçi Örgütlerinin Kurumsal Güçlendirilmesi Projesi (İRFO) projesi kapsamında 24-26 Aralık 2008 tarihleri arasında “Kooperatifçilik Politikaları ve Mevzuatı” ve “Kooperatiflerde Denetim ve Denetimin Sistemleştirilmesi” konularında geniş katılımlı olarak gerçekleştirilen çalıştaylar; son olarak strateji belgesinin hazırlanması sırasında yapılan yirmiye yakın toplantıda, kooperatif üst kuruluşları, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, sendikalar, üniversiteler ile uluslararası kuruluşların (ILO, ICA) temsilcileri tarafından bildirilen katkı ve görüşlerin ve üretilen önermelerin derlemesi sonucunda elde edilmiştir.

SWOT ANALİZİ

İçsel Faktörler	Güçlü Yanlar ⇒ Türkiye’de uzun süreli ve köklü bir kooperatifçilik deneyiminin bulunması, ⇒ Anayasa’da ve yasalardaki kooperatifçiliğin geliştirilmesine dönük yasal güvencelerin varlığı, ⇒ Kooperatiflerin ülke düzeyinde ve birçok sektörde yer alması, ⇒ Birçok alanda başarılı kooperatifçilik örneklerinin olması, ⇒ TARIM KREDİ, TESKOMB, PANKOBİRLİK gibi güçlü kooperatif kuruluşlarının bulunması, ⇒ Ortak sayısı açısından kooperatiflerin, ülkedeki en büyük sivil toplum kuruluşu olma potansiyeli, ⇒ Kooperatif işletme modelinin kendine has avantajları, ⇒ Türkiye’de kooperatifleşmeye uygun birçok potansiyel sektör ve alanın bulunması.	Zayıf Yanlar ⇒ Birim kooperatiflerin az ortaklı ve küçük ölçekli bir yapıya sahip olmaları, ⇒ Konut yapımı ve tarım alanında sayıca yoğunlaşmanın olması; diğer sektörlerde oldukça düşük etkinlik düzeyi, ⇒ Özellikle tarımsal amaçlı kooperatifler başta olmak üzere, ortakların eğitim seviyesinin düşüklüğü, ⇒ Ortakların kooperatif faaliyetlerine olan ilgisizliği ve ekonomik olayları algılama sorunu, ⇒ Kooperatif yöneticilerinin işletme yönetimi konusunda bilgi ve deneyim eksikliği, profesyonel yönetici istihdam edilememesi, ⇒ Yönetim kurulu üyeliği için eğitim ve sertifikasyon koşulunun olmaması, ⇒ Toplum genelinde “kişiler arası güven, dayanışma ve ortak iş yapma kültürü” gibi değerleri de kapsayan sosyal sermayenin düşüklüğü, ⇒ Toplumda kooperatifçilik kültürü ve bilincinin yeterince yerleşmemiş olması; ekonomik işbirliğinin sağladığı katkı ve faydaların tam olarak idrak edilememesi, ⇒ Yeterli eğitim, yayın, araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) faaliyetinin olmaması, ⇒ Bazı kooperatif türlerinde yaşanan olumsuzluklar nedeni ile ortaya çıkan güven ve imaj sorunu, ⇒ Kooperatif içi bürokrasi sebebiyle hızlı karar alma ve uygulamada ortaya çıkan aksaklıklar, ⇒ Çok sayıda gayri faal durumda bulunan ve tasfiye olmayı bekleyen kooperatifin varlığı, ⇒ Kooperatiflerin sürekli finansmana erişim ve teminat yetersizliği sorunu yaşamaları, ⇒ Kooperatif ortaklarının düşük ortaklık payı yüklenmeleri nedeniyle yaşanan sermaye yetersizliği, ⇒ Üst örgütlenme yetersizliği ve kooperatifler arası işbirliğinin yeterince ve her düzeyde sağlanamaması, ⇒ Etkin olmayan üst örgütlenme nedeniyle birim kooperatiflere yönelik, eğitim, denetim, danışmanlık, ve teknik hizmet sunumunun yetersizliği, ⇒ Yasal danışmanlık hizmeti verecek kurumların bulunmaması, ⇒ Mevcut iç ve dış denetim mekanizmalarının etkili olmaması ve beklenen faydayı sağlayamaması, ⇒ Kooperatiflerin sosyal ve ekonomik önemine ilişkin istatistikî verilerin yetersizliği, ⇒ Etkin ve sürdürülebilir bir kooperatifçilik politikası oluşturulmasında yaşanan eksiklikler, ⇒ Kamunun genel gözetim, düzenleme, denetim ve yaptırım konusunda yaşadığı yetersizlikler; kaynak, yetki ve yeniden organize edilmeleri ihtiyacı, ⇒ Mevzuat, uygulama ve yargılama sürecinin uzunluğundan kaynaklanan aksaklıklar.
Dışsal Faktörler	Fırsatlar ⇒ Dünyada, pek çok toplumsal ve ekonomik sorunun çözümünde kooperatiflerin sağladığı katkı ve faydanın giderek daha yaygın biçimde algılanması, ⇒ Kooperatiflerin, üçüncü sistem yaklaşımı çerçevesinde, devlet ve özel sektör alanı dışında hizmet üretme ve istihdam yaratma potansiyeli, ⇒ AB ve diğer uluslararası kuruluşların kooperatifler yolu ile kalkınma modeline duydukları ilginin artarak devam etmesi ve proje bazında kaynak sağlaması, ⇒ Son yıllarda uluslararası alanda birim kooperatifler arasında işbirliğinin artması, ⇒ Toplumun eğitim düzeyinin yükselmesinin “bilinçli ve sağlıklı” kooperatifleşmeye kazandıracağı ivme, ⇒ Üretim, haberleşme ve bilişim teknolojilerinin giderek gelişmesi.	Tehditler ⇒ Kooperatiflere yönelik devlet desteklerinin giderek azalması, ilgili Bakanlıklar dışında kalan kamu kurumlarında kooperatifçiliğin gelişimi ile ilgili yapılan çalışmaların yetersizliği veya bu konulara arzu edilen ölçüde ilgi gösterilmemesi, ⇒ Bazı alanlarda kooperatiflere tanınan avantajların, değişik faktörlerin etkisiyle ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar, ⇒ Sivil toplum kuruluşlarının (sendikalar, meslek odaları, tüketici dernekleri vb.) kooperatifçiliğe olan ilgisinin giderek azalması, ⇒ Şirket birleşmeleri yolu ile yaratılan ekonomik ölçek büyüklüğünün kooperatiflerin rekabet gücünü ve pazar paylarını olumsuz yönde etkilemesi, ⇒ Çok uluslu şirketlerin kooperatiflerin “yerel” düzeydeki üstünlükleri ve ayrıcalıklı durumları için bir tehdit oluşturmaları, ⇒ Artan küresel ve ekonomik riskler.

4.2. Öncelikli Sorun Alanları

Katılımcı bir anlayışla yürütülen ve uzun bir çalışmanın ürünü olan SWOT analizi sonuçlarından hareketle, kooperatifçilik stratejisinin yöneleceği stratejik önemdeki öncelikli sorun alanları paydaş kuruluşlarla birlikte aşağıdaki tabloda yer aldığı gibi tasnif edilmiş ve ilerleyen bölümlerde sorun alanlarının kaynağı ve niteliği konusunda müşterek açıklamalara yer verilmiştir.

Tablo 8- SWOT Analizi-Öncelikli Sorun Alanı İlişkisi

SWOT Analizi (Zayıf Yanlar ve Tehditler)	Öncelikli Sorun Alanları
- Etkin ve sürdürülebilir bir kooperatifçilik politikası oluşturulmasında yaşanan eksiklikler, - Kamunun genel gözetim, düzenleme, denetim ve yaptırım konusunda yaşadığı yetersizlikler; kaynak, yetki ve yeniden organize edilmeleri ihtiyacı, - Kooperatiflerin sosyal ve ekonomik önemine ilişkin istatistikî verilerin yetersizliği, - Kooperatiflere yönelik devlet desteklerinin giderek azalması, ilgili Bakanlıklar dışında kalan kamu kurumlarında kooperatifçiliğin gelişimi ile ilgili yapılan çalışmaların yetersizliği veya bu konulara arzu edilen ölçüde ilgi gösterilmemesi, - Bazı alanlarda kooperatiflere tanınan avantajların, değişik faktörlerin etkisiyle ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar.	Kamu Hizmet Sunumu ve Kooperatifçiliğe Elverişli Bir Ortam Oluşturulması Konusunda Yaşanan Aksaklıklar
- Yeterli eğitim, yayın, araştırma ve geliştirme faaliyetinin olmaması, - Özellikle tarımsal amaçlı kooperatifler başta olmak üzere, ortakların eğitim seviyesinin düşüklüğü, - Ortakların kooperatif faaliyetlerine olan ilgisizliği ve ekonomik olayları algılama sorunu, - Toplumda kooperatifçilik kültürü ve bilincinin yeterince yerleşmemiş olması; ekonomik işbirliğinin sağladığı katkı ve faydaların tam olarak idrak edilememesi, - Sivil toplum kuruluşlarının (sendikalar, meslek odaları, tüketici dernekleri vb.) kooperatifçiliğe olan ilgisinin giderek azalması.	Eğitim, Bilinçlendirme ve Araştırma Faaliyetlerindeki Yetersizlikler
- Birim kooperatiflerin az ortaklı ve küçük ölçekli bir yapıya sahip olmaları, - Üst örgütlenme yetersizliği ve kooperatifler arası işbirliğinin yeterince ve her düzeyde sağlanamaması, - Eksik üst örgütlenme ile irtibatlı olarak, birim kooperatiflere yönelik, eğitim, denetim, danışmanlık, teknik ve yasal hizmet sunumunun yetersizliği, - Konut yapımı ve tarım alanında sayıca yoğunlaşmanın olması; diğer sektörlerde oldukça düşük etkinlik düzeyi, - Toplum genelinde “kişiler arası güven, dayanışma ve ortak iş yapma kültürü” gibi değerleri de kapsayan sosyal sermayenin düşüklüğü, - Çok uluslu şirketlerin kooperatiflerin “yerel” düzeydeki üstünlükleri ve ayrıcalıklı durumları için bir tehdit oluşturmaları, - Şirket birleşmeleri yolu ile yaratılan ekonomik ölçek büyüklüğünün kooperatiflerin rekabet gücünü ve pazar paylarını olumsuz yönde etkilemesi.	Örgütlenme ve Kooperatifler Arası İşbirliği Sorunu
- Kooperatiflerin sürekli finansmana erişim ve teminat yetersizliği sorunu yaşamaları, - Kooperatif ortakların düşük ortaklık payı yüklenmeleri nedeniyle yaşanan sermaye yetersizliği, - Artan küresel ve ekonomik riskler.	Sermaye Yetersizliği ve Uygun Finansmana Erişim Sorunu
- Mevcut iç ve dış denetim mekanizmasının etkili ve yol gösterici olmaması, - Bazı kooperatif türlerinde yaşanan olumsuzluklar nedeni ile ortaya çıkan güven ve imaj sorunu.	Denetim ve İmaj Sorunu
- Kooperatif yöneticilerinin işletme yönetimi konusunda bilgi ve deneyim eksikliği, profesyonel yönetici istihdam edilememesi, - Yönetim kurulu üyeliği için eğitim ve sertifikasyon koşulunun olmaması, - Kooperatif içi bürokrasi sebebiyle hızlı karar alma ve uygulamada ortaya çıkan aksaklıklar.	Kurumsal ve Profesyonel Yönetim Eksikliği
- Mevzuat, uygulama ve uzun yargılama sürecinden kaynaklanan aksaklıklar, - Çok sayıda gayri faal durumda bulunan ve tasfiye olmayı bekleyen kooperatifin varlığı, - Yasal konularda danışmanlık hizmeti verecek kurumların olmaması.	Mevzuat ve Uygulamadan Kaynaklanan Sorunlar

1. Kamu Hizmet Sunumu ve Kooperatifçiliğe Elverişli Bir Ortam Oluşturulması Konusunda Yaşanan Aksaklıklar

Türkiye’de kooperatifçilik hareketinin kurumsallaşmaya başladığı tarihten itibaren, devletin destekleyici ve yönlendirici etkisi yanında, müdahale etkisinin de varlığı her zaman hissedilmiştir. Devlet, kooperatifçiliğin gelişmesiyle yakından ilgilenmeye, onları etkilemeye çalışmış; sosyal ve ekonomik ortamın iyileştirilmesi ve kalkınma çabalarına destek olunması amacıyla kooperatifler üzerinde inisiyatifi de ele alarak yürürlüğe koyduğu kanunlarla uygulama alanına girmiş; yapılan düzenlemelerle ekonomik faaliyet bakımından oldukça etkili olan tarım kredi kooperatifleri ve birlikleri ile tarım satış kooperatifleri ve birlikleri gibi kooperatiflerin yönetiminde söz sahibi olmayı yasal bakımdan da sürdürmüştür. Bu itibarla, devletin vesayeti altında bulunan ve mali açıdan devletçe desteklenen güdümlü kooperatifler yaygınlaşıp gelişmiştir.²³

Kamu destekleri ve beraberinde yaşanan müdahaleler nedeniyle, kooperatiflerin devlete bağımlılığı sürekli artmış ve kooperatifler adeta birer kamu kuruluşu niteliğine bürünmüştür. Bu durum, kooperatif ortaklarının da bakış açısını olumsuz etkilemiş, devlet-kooperatif kavramı birbirine karışmış, kooperatiflerin ortaklarca sahiplenilmesi ve ortaklık bilincinin gelişmesi mümkün olamamıştır. Bu konuda çarpıcı bir bilgi vermek gerekirse, GTB-GTHB tarafından 2008 yılında gerçekleştirilen “Kooperatifçilik Sektörü Anket Çalışması”nda, devlet-kooperatif ilişkileriyle ilgili kapalı uçlu bir soruya; tarımsal amaçlı kooperatiflerin ortakları olan katımcıların yüzde 34’ü, “kooperatifler, devletin birer kurumu olması gerekir” şeklinde bir yanıt vermiştir. Bu sonuç, halen algılamanın ne yönde olduğunu açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

Genel olarak Türkiye’de, uzun yıllar kamu kurumu gibi faaliyet gösteren tarım satış ve kredi kooperatifleri ile sık sık başarısızlık ve yolsuzlukların gündeme geldiği konut yapı kooperatifleri, kooperatifçiliğin görünen yüzü olmuş; kooperatifçiliğin bir dayanışma ve üretim biçimi olduğu ve esas olarak özel girişim niteliği gözden kaçırılmış veya saklı kalmıştır.

Günümüz Türkiye’sinde kamu yönetimi açısından bakıldığında, kooperatiflerden sorumlu birden fazla kamu kuruluşu olması nedeniyle, kooperatifçilik uygulamalarındaki farklılıklar ve koordinasyon eksikliği dikkat çekmektedir.

Kamu kaynaklı diğer bir sorun, bakanlıklar düzeyindeki örgütlenmelerin, bürokratik işleyiş ve anlayış nedeniyle, gerekli adımları atma yönünde yeterli esnekliğe sahip bulunmamasıdır. Şöyle ki, *kooperatifçilik ile ilgili Bakanlıklar, genel politika ile ilgili ve sorunun bütününe kapsayan çalışmalar dışında, kuruluş formalitelerini tamamlamak, şikayetleri sonuçlandırmak gibi rutin sayılabilecek işlere daha fazla ağırlık vermektedir.* Bu da kurumların kırtasiyecilik içinde boğulması ve genel politika sorunları üzerinde yeterince durulmaması gibi sonuçları doğurmaktadır. Bu tespit, 1968 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (08/06/2011 tarih ve 27958 sayılı Mükerrer Resmi Gazetede yayımlanan 641 sayılı KHK sonrası Kalkınma Bakanlığı) tarafından oluşturulan Özel İhtisas Komisyonunun hazırladığı “Kooperatifçilik Sorunları Araştırması”nda yer almıştır. Ancak o günden bu yana ilgili kurumların hizmet anlayışında olumlu yönde bir değişimin halen yaşanmadığı gözlenmektedir.

Öte yandan, denetim ve sistemin genel gözetimindeki yetersizlikler toplumda kooperatifçiliğe karşı güvensizliği artırmakta, uygun kooperatifçilik ortamı oluşturulmasını baştan engellemektedir.

Diğer bir sorun, kooperatifçilik alanına ilişkin konularda karar alma ve politika oluşturma sürecine, temsil ve baskı gücü eksikliği nedeniyle kooperatifçilik sektörünün yeterince katılamamasıdır. Bu durum, karar alıcıların harekete geçirilmesini ve sorunların çözümü ile ilgili ciddi adımlar atılmasını güçleştirmektedir.

²³ Türk Kooperatifçilik Kurumu, Karınca Dergisi, Gündemden Düşmeyen Konu: Devlet Kooperatif İlişkileri, Yıl: 64, Sayı: 739, Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, Temmuz 1998.

Bu durum, son yıllarda kooperatiflere yönelik vergi politikasının olumsuz olarak değişmesi sürecinde de yaşanmıştır. Türkiye’de uzun yıllar kooperatiflerin –dünya örneklerinden hareketle- vergi avantajı ile teşvik edilmesi yolu seçilmiş, bu kapsamda kooperatiflere, kurumlar vergisi muafiyeti ve katma değer vergisi istisnaları ile küçük ölçekteki diğer muafiyet ve istisnalar tanınmıştır. Ancak, son yıllarda bazı kooperatifler (tüketim, motorlu taşıyıcılar ve belli şartlar dahilinde konut yapı kooperatifleri) kurumlar vergisi kapsamına alınmıştır. Yine, katma değer vergisi ile ilgili istisnaların kaldırılmasına yönelik düzenlemeler de son zamanlarda hayata geçirilmiştir. Fakat bu düzenlemelerin gerekliliği veya sağlayacağı katkılar, kooperatiflerin kendine özgü yapıları dikkate alınarak etraflıca tartışılmamıştır.

Diğer taraftan benzer bir uygulama rekabet hukuku açısından ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de kooperatif şeklinde gerçekleştirilen bazı birleşmeler, 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun kapsamında bazı uygulamalarda “teşebbüs birliği” olarak değerlendirilmektedir. Anılan Kanunun 4. maddesi gereğince belirli bir mal veya hizmet piyasasında doğrudan veya dolaylı olarak rekabeti engelleme, bozma ya da kısıtlama amacını taşıyan veya bu etkiyi doğuran yahut doğurabilecek nitelikte olan karar veya eylemler hukuka aykırı veya yasak olarak kabul edilmektedir. Ancak, uygulamada bu hükmün kooperatiflerin özel niteliklerini ve işlevlerini dikkate almadan geniş bir şekilde yorumlandığı, işletmeler arasındaki bazı kooperatif şeklindeki birleşmelerin rekabet hukukuna aykırı olduğu kabul edilerek cezai yaptırımlar uygulandığı görülmektedir.

Öte yandan, Türkiye’de kooperatifçilik, içinde barındırdığı sorunlara rağmen, bireysel ekonomisini korumak ve geliştirmek güdüsüyle 8,1 milyon insanımızın gönüllü olarak katıldığı bir ekonomik girişim modelidir. Bu çerçevede, kooperatifçiliğin ihtiva ettiği kendine has özellikler, ayrı bir mevzuata sahip olmaları, hizmet sunumu ve geliştirilmesi ile ilgili objektif kararların alınması gerekliliği, bu alanda özel düzenlemeler yapılmasını ve yeni politikalar oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır. Kaldı ki, Türkiye’de kritik önem arz eden ve uzmanlık gerektiren ekonomik sektörlerde bu endişeden hareketle özerk kuruluşlar oluşturulmuş, düzenleme ve denetleme görevleri tamamen bu kuruluşlara bırakılmıştır.

Bu kapsamda, kooperatiflerin çok ortaklı kuruluşlar olmaları nedeniyle hem güven ortamı oluşturma hem de mağduriyetleri önleme konusunda devlete düşen kamusal sorumluluğun sonucu olarak, ihtiyaç duyulan kamu yönetimi yapısının bu çerçevede ele alınarak tartışılmasında da yarar görülmektedir. Bununla birlikte, kooperatifçiliğin geliştirilmesi için yeni öneriler üretilmesi, uygulamaya hakim olunabilmesi ve kamu kurumları arasında uygun ve etkin bir konumun sağlanması ancak yeterli araştırma, veri-bilgi toplama ve yeni bilgi, politika ve çözümler üretilebilmesi ile mümkündür. Bu nedenle, kooperatiflerin faaliyet gösterdikleri piyasaların, ekonomik koşulların, uygulama sorunlarının, ülke içi ve dışı ekonomik faaliyetlere ilişkin gelişmelerin takip edilmesi, elde edilen bilgilerin de kurumsal düzeyde muhafaza edilmesi büyük önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, kooperatifçiliğe güven ve etkinlik kazandırmak, toplumun ve ortakların pozitif algılamasını güçlendirmek, devlet olarak yeterli ve etkili bir kooperatifçilik hizmeti verebilmek amacıyla, tek görevi **“kooperatifçiliğin ve kooperatif sistemin ülkemiz ekonomik ve sosyal kalkınmasına istenilen ölçüde katkı sağlamasına yönelik önlemleri almak ve hizmetin gereklerini kararlılık içinde, hızlı ve etkin biçimde yerine getirmek”** olan bir kamu örgütlenmesine azami derecede ihtiyaç bulunduğu anlaşılmaktadır. Ya da, kooperatifler konusunda görevli Bakanlıkların **“politika oluşturma, düzenleme, denetleme ve hizmet kapasitelerinin arttırılması, kaynak ve personel yapısının güçlendirilmesi”** yöntemi üzerinde durulmalıdır.

2. Eğitim, Bilinçlendirme ve Araştırma Faaliyetlerindeki Yetersizlikler

Kooperatifçiliğin geliştirilmesi amacıyla, kooperatif ilke ve yöntemlerinin kooperatif ortaklarına, yöneticilerine, çalışanlarına ve bütün halka ve özellikle de gençlere ve toplumun kamuoyu önderlerine öğretilmesi şeklinde ifade edilen kooperatif eğitiminin geliştirilmesi ilkesi, kooperatifçiliğin temel ilkelerinden birisidir. Kooperatifçilik hareketinin başarısı açısından ortaklar, yöneticiler ve yerel halkın eğitimi büyük önem arz etmektedir. Örneğin İngiltere’de, kooperatif çalışanlarının ve ortakların temel eğitimi 1919 yılından bu yana Manchester’da kurulu “The Cooperative College”da gerçekleştirilmektedir. Yine Almanya’da, “Alman Kooperatifler Akademisi (ADG)” kooperatiflere yönelik eğitim hizmeti sunmaktadır.

Türkiye’de ise ortaklar, çalışanlar, yöneticiler ve halkın kooperatifçilik konusunda eğitilmesine maalesef önem verilmemekte, genel olarak toplumun kooperatifçilik konusunda bilgilendirilmesi ihmal edilmektedir. Bu koşullarda kooperatif yönetim organlarına seçilen ortakların sorumluluklarını bilmedikleri ve doğal olarak yöneticilerin görevlerini etkin olarak yapamadıkları gözlenmektedir. Keza, GTB-GTHB tarafından 2008 yılında gerçekleştirilen “Kooperatifçilik Sektörü Anket Çalışması”nda, ankete katılan yönetici ve ortakların büyük çoğunluğunun kooperatifçilik konusunda hiçbir eğitim almadıkları yönünde bulgulara rastlanılmıştır.

Bu kapsamda, kooperatifçilik eğitiminin istenilen düzeye ulaşmamış olması ve kurumsallaştırılamaması, ülkemiz kooperatifçiliğinin önündeki en önemli sorunlardan biridir. Türkiye’de kooperatiflerin eğitim sorunu aslında başta örgütlenme olmak üzere diğer sorunlarla irtibatlıdır. Kooperatif ortakları ile yönetici ve denetçilerinin eğitimi, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu ile hem üst kuruluşlara hem de ilgili Bakanlığa verilmiştir. Üst kuruluşların örgütlenme yetersizlikleri ve dolayısıyla kaynak sağlayamamaları bu işlevlerini yerine getirmelerini engellemiştir. Konunun devleti ilgilendiren yönünde de aynı sorun söz konusudur. Bu amaçla oluşturulmuş olan Tanıtma ve Eğitim Fonu amacına ulaşamamıştır.

Kooperatifçilik konusunda eğitim veren/vermesi beklenen hem devlet hem de özel kurum ve kuruluşların yeterli imkâna sahip olmamaları, neticede kooperatifçilik kültürü, ortaklık bilinci ve uygulama bilgisi yetersizliklerinin görülmesi ve kooperatif-ortak ilişkilerinin zayıf kalması sonucunu doğurmaktadır. Esasen, uygulamaya yönelik pratik eğitimin yaygın olmaması, üniversitelerin ilgili bölümlerinde kooperatifçilik dersleri ve araştırmalarına yeterince önem verilmemesi, eğitimin önemli parçalarından olan yazılı ve görsel basında da konuya fazla değinilmemesi en başta gelen önemli eksikliklerdir.

Ayrıca, kooperatifçiliğin geliştirilmesi için; kooperatifçilik, işletme yöntemleri ve finansman olanaklarıyla ilgili araştırma, inceleme ve yayın faaliyetlerinin geliştirilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir. Araştırma ve incelemelerin yeterli düzeyde olmaması kooperatiflerimizin yeni ekonomik koşullara uyum sağlayamaması, dünya ölçeğinde yeni bilgileri ve teknolojileri uygulama olanaklarını kısıtlamaktadır. Bu olumsuz durum, kooperatiflerin ulusal ve uluslararası ölçekteki diğer kuruluşlarla rekabet şanslarını da oldukça azaltmaktadır.

Dolayısıyla, dünya genelinde birçok ülkede uygulama alanı bulan, kooperatiflere, yöneticilerine, ortaklarına, çalışanlarına ve genel olarak kooperatifçilik sektörüne, kooperatifçilik, ekonomi, finans, hukuksal yapılar ve işletmecilik konularında bilgi üretimi ve aktarımı sağlayacak Ar-Ge tabanlı kurumsal yapı ya da yapılara Türkiye’de de büyük oranda ihtiyaç duyulmaktadır.

3. Örgütlenme ve Kooperatifler Arası İşbirliği Sorunu

Türkiye’de, sayıca çok fazla ancak az ortaklı bir kooperatif yapısının hakim olması, öncelikle örgütlenme becerisi ile ilgili bir soruyu akla getirmektedir. Esasen, toplumların elbirliği, işbirliği ya da güç birliği yaparak zorlukları aşma-başarma bilinç ve yeteneklerini gösteren toplumsal **“ortaklık kültürü”** diye ifade edilen olgunun, ülkeden ülkeye farklılıklar gösterdiği ve birçok ekonomik, psikolojik, tarihsel, toplumsal ve kültürel nedenle irtibatlı olduğu bilinmektedir.

Son yıllarda, bu konularla ilgili olarak uluslararası alanda birçok araştırma yürütülmekte; ve bu hususlara karşılık gelen ve **“sosyal sermaye”** şeklinde ifade edilen bir kavram ortaya atılmaktadır. Birlikte ve organize iş yapabilmek için, toplumların güçlü bir sosyal sermayeye ihtiyacı olduğu belirtilmektedir. **Sosyal sermaye ile daha çok görünmeyen güven, işbirliği, dayanışma gibi soyut değerler ifade edilmektedir.** Sosyal sermayenin beşeri ve fiziki sermayeyi bir araya getirme gibi önemli bir işlevi bulunmaktadır. Günümüzde birçok ülkede temelde ekonomik gelişme için gereken yüksek ekonomik performans ve büyüme hızı mevcut iken, aynı zamanda sosyal sermayenin unsurları olan işbirliği, güven ve dayanışmanın yetersizliği nedeniyle istenilen gelişme düzeyi yakalanamamaktadır. **Bir toplumun temelde birbirine duyduğu güven, onun birlikte iş yapabilme kültür ve ortamının gelişmesine uygun bir ortam hazırlamaktadır.** Özellikle ekonomik yaşamda çok önemli olan bu unsurlardaki artış, üretkenliğin ve verimliliğin artmasına yol açacak öneme sahiptir. **Aksine sosyal sermayesi yani birlikte iş yapabilme kültürü zayıf olan toplumlarda üretim yetersiz, verimlilik düşük ve bunun yanında israf ve yolsuzluk yüksek oranlarda gerçekleşmektedir.** Bir toplumda sosyal sermayenin temel belirleyicisi olarak kabul gören “kişiler arası güvenin” ölçülmesi için yürütülen “Dünya Değerler Anketinde” sorulan bir soruda gizli görünmektedir. Anketin sonuçlarına bakıldığında, ülkemizin sosyal sermaye açısından iyi bir durumda olmadığı görülmektedir. Çünkü Türkiye’de “insanlara güvenirim” diyenlerin oranı yüzde 6,5 gibi çok küçük bir oran çıkmıştır. Güven unsurunun çok yüksek olduğu ve buna bağlı olarak yüksek bir sosyal sermayeye sahip ülkelerin ise gelişmiş ülkeler ve özellikle de İskandinav ülkeleri olduğu dikkat çekmektedir. Yapılan ankette söz konusu oranlar Norveç’te yüzde 65,3; İsveç’te yüzde 59,7; Kanada’da yüzde 52,4 düzeyinde gerçekleşmektedir.²⁴

Özellikle yüksek sosyal sermayeye sahip ülkeler, (İsveç, Norveç, Kanada) aynı zamanda iyi işleyen kooperatifçilik sistemine sahip ülkelerdir. Bu açıdan, sosyal sermayenin arttırılmasında diğer faktörlerin yanında, kooperatifler gibi dayanışma örgütlerinin önemli bir katkısı olduğu düşünülmektedir. Öyle ki, Avrupa Birliği Komisyonu’nun 2001 yılındaki “Avrupa Girişimi İçerisinde Kooperatifler” başlıklı istişare belgesinde, kooperatiflerin asli işlevlerinden biri olarak, **“kooperatifler demokratik olarak yönetildiğinden ve ekonomik açıdan yönetime katılmaya olanak sağladığından, güven yaratır, sosyal sermaye oluşturur ve muhafaza eder.”** şeklinde bir tespiti yer verilmiştir. (Avrupa Toplulukları Komisyonu 2001: 26).

Türkiye’nin yaşadığı en büyük eksikliklerden birisi, örgütlenmenin önünde engel oluşturan sorunların çözülmemiş olmasıdır. Daha önceki bölümlerde belirtildiği gibi, Türkiye’de bulunan kooperatif sayısı, dünya genelindeki kooperatif sayısının yüzde 10’una tekabül etmekte, ancak ortak sayısı açısından bakıldığında bu oranlar çok düşük düzeyde kalmaktadır. Örneğin Almanya’da, 2000 konut yapı kooperatifi yaklaşık 3 milyon ortağa sahipken, Türkiye’de yaklaşık 54.000 konut kooperatifinin bu sayıda ortağı dahi bulunmamaktadır. Ayrıca, dünyada kooperatifler toplumsal ve ekonomik ihtiyacın olduğu hemen her alanda faaliyet gösterebilmektedir. Ancak Türkiye’de kooperatifçilik esasen tarımsal kooperatifler ve konut kooperatifleri üzerinde yoğunlaşmış olup, kooperatiflerin önemli sayısal

24 Asuman Altay, Bir Kamu Malı Olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi, Ege Akademik Bakış / Ege Academic Review, 7(1) 2007: 337-362,

artış gösterdiği yıllar da, devletin çeşitli alanlarda (tarım, konut inşaatı vb.) cazip ve uygun koşullarda krediler verdiği zamanlara rastlamaktadır. Türkiye’de yeni bir kooperatif kurulması veya kooperatiflerin bir alanda yoğunlaşması olgusu; sinerji oluşturma, dayanışma ve ortaklaşa iş yapma odaklı olmaktan çok, “devletin tanıdığı bazı kolaylıklardan veya sağladığı bazı imkanlardan yararlanmak” için yerine getirilmesi gereken bir formalite olarak görülmektedir.²⁵

Bu bakımdan, esasen dayanışma ve güven gibi değerleri içeren örgütlenme becerisi eksikliği ile ilgili sorunların ortadan kaldırılması için, kooperatifçiliğin kurumsal, yasal ve uygulama alt yapısının uluslararası esaslara ve ihtiyaçlara göre yenilenmesi ve güven ortamının sağlanması gerekli görülmektedir.

Öte yandan, kooperatiflerin çok ortaklı olması ve birçok alanda faaliyet gösterebilmesi, yani örgütlenme becerisi bağlamında ortaya çıkan eksiklik ve aksaklık; kooperatiflerin diğer kooperatiflerle yatay ve dikey işbirliğine yönelmesi konusunda da kendisini göstermektedir. Genel olarak Türkiye’de kooperatiflerin üst örgütlere katılım oranı yüzde 25 civarındadır. Kooperatif türleri itibarıyla üst örgütlenmeye bakıldığında, -örgütlenmeye zorlayan düzenlemeler veya diğer fiili faktörlerin etkisiyle- Tarım Kredi, Pancar Ekicileri, Tarım Satış ile Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet kooperatiflerinde üst örgütlere katılımın yüksek olduğu, bunun dışında kalan kooperatif türlerinde ise üst örgütlenmenin çok düşük seviyede kaldığı görülmektedir.

Zira, Türkiye’deki gönüllü ortaklığa dayalı mevcut üst örgütlenme modeli uzun bir zaman vergi kanunları ile teşvik edilmiş olmasına karşın, beklenen başarıyı sağlayamamıştır. Kaldı ki, 2006 yılında vergi kanunlarında yapılan değişiklikler ile bu teşvikler de kaldırılmıştır. Bu başarısızlığın temel nedenleri; üst örgütlere ortaklığın gönüllülük esasına bağlı olması ve mevcut üst örgütlerin yetersiz mali kaynak ve organizasyon yapısı nedeniyle etkin olamaması ve kendisinden beklenen faydayı sağlayamamasıdır.

Şöyle ki, gönüllülük esasına dayalı üst örgütlenme, yapılacak olan faaliyetleri ve üst kuruluş hizmetlerini çoğu zaman sekteye uğratabilmektedir; Türkiye’de faaliyet gösteren birçok üst kuruluş örneğinde, denetim görevi olan ve bu amaçla denetim elemanı istihdam eden üst kuruluşların kendilerine ortak olan kooperatifleri denetime yönelmeleri halinde, denetime muhatap olan birim kooperatiflerin üst kuruluştan ayrılma yolunu seçtikleri, yine eğitim ve yayın faaliyetine girişen üst birliklerin bu faaliyetlerinin maliyetine birim kooperatiflerin katılmaktan çoğu zaman imtina ettikleri gözlenmektedir.

Neticede, Türkiye’de kooperatif sektöründe üst örgütlenmenin istenilen düzeye ulaşamamış olması, birim kooperatiflere sunulması gereken ve 1163 sayılı Kanunda öngörülen teknik destek, eğitim ve denetim gibi hizmetlerin yetersiz kalmasına neden olmakta; büyük ölçekli iş görme, araştırma ve geliştirme, yol göstericilik ve baskı grubu faaliyeti gibi üst örgütlerin fayda ve işlevleri hayata geçirilememekte ve işbirliği etkisi zayıf kalmaktadır. Bu durum, Türk kooperatifçiliğinin gelişmesini engelleyici önemli bir sorun olarak görülmektedir.

Uluslararası iyi uygulamalar göstermektedir ki, kooperatifçilik sistemlerinin başarılı bir şekilde işlemesi ve kooperatiflerin kooperatifçilik ilke ve değerlerine uygun faaliyet gösterebilmesi için; düzenleme kararlarına katılan, kendi kendini yöneten, üyelerine her türlü hizmeti sunabilen ve üyelerini denetleyebilen bir kooperatif üst örgütlenme yapısının varlığına ihtiyaç vardır. Bu kapsamda, ülkemiz kooperatifçiliğinin en önemli sorunlarından olan üst örgütlenme eksikliği ile ilgili olarak, farklı bir modele ihtiyaç olduğu açıktır. Zorunlu ortaklık temeline dayalı bir örgütlenme modeli dahil yeni önerilerin tartışılmasına gerek vardır. Strateji belirleme sürecinde bu yönde öneriler sıklıkla dile getirilmiş olup, konunun farklı boyutları ile birlikte ele alınarak değerlendirilmesinin ve yeni çözümler üretilmesinin elzem olduğu düşünülmektedir.

25 Güngör URAS, Yoksullukla Mücadelede Kooperatifler, 12/03/2003 Tarihli Köşe Yazısı, Milliyet.

4. Sermaye Yetersizliği ve Finansmana Erişim Sorunu

Kooperatifler diğer işletme türlerinden farklı olarak, insan varlığına maddi varlıklardan daha fazla önem vermektedirler. Diğer bir ifadeyle, kooperatifler kârın maksimizasyonundan çok, belirlenen hedeflere ulaşabilmek için uğraşmaktadırlar. Bununla birlikte, her ekonomik teşebbüste olduğu gibi kooperatiflerde de amaca ulaşabilmek için mali kaynaklara ihtiyaç duyulmaktadır. Kendilerine özgü özellikleri nedeniyle kooperatiflerin finansal sorunları normal bir işletmenin sorunlarından daha çeşitli ve ciddidir. Bilhassa, temelde kâr amacı güdülmemesi nedeniyle alıkonulan kârların büyük önem arz etmemesi, ortaklar tarafından yapılan sermaye katkısının sınırlı kalması ve tahvil ve hisse senedi gibi finansal varlıklar yoluyla kaynak temin edilememesi bu özelliklerin başında gelmektedir. Bu durumun en önemli sonucu ise sermaye yetersizliğidir. Mali güçleri sınırlı olan ortakların bir araya gelerek kurdukları kooperatiflerin öz kaynakları, günün ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde değildir.

Şöyle ki; kooperatiflerin sermayesi, ortaklarının taahhüt ettikleri ortaklık paylarından oluşmaktadır. 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun 19. maddesinde; kooperatife giren her şahıstan en az bir ortaklık payı alınması gerektiği, kooperatife giren ortakların en fazla 5000 pay taahhüt edebilecekleri, bir ortaklık payının değerinin Bakanlar Kurulu Kararı ile artırılabilceği hüküm altına alınmıştır. Yakın zamanda, 14.07.2009 tarih ve 2009/15233 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla bir ortaklık payının değeri 100 TL'ye yükseltilmiştir. Bu artışın kooperatiflerin öz kaynak yapısında kısmi bir iyileşme sağlayacağı öngörülmekle birlikte, değişen ekonomik koşullar karşısında yeterli olmadığı, bu nedenle belli aralıklarla gözden geçirilerek yeniden bir artışa gidilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca, 1163 sayılı Kanunun 19. maddesinde yer alan ortakların en fazla 5000 pay taahhüt edebilecekleri yönündeki kısıtlayıcı hükmün kaldırılması da bu amaca hizmet edecektir.

Diğer taraftan, Türkiye'de kooperatifler, uzun bir uygulama geçmişleri olmasına rağmen, finansal sorunlarının çözümüne destek verebilecek kurumsal bir yapıya kavuşamamışlardır. Geçmiş dönemlerde bazı geçici finansal destekler sağlanmış ise de bunlar sistematik ve sürekli bir kurumsal yapıya dönüştürülememiştir. Bunun sonucu olarak bugün geline aşamada, kooperatifler büyük finansal sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır. Bu finansal sorunların günümüzün piyasa koşulları çerçevesinde karşılanması da pek mümkün görülmemektedir. Ayrıca, güçlü bir yapıya sahip olmayan kooperatiflerin kredi kurumlarından yeterince teminat gösteremedikleri için kredi sağlamaları da imkânsız olmaktadır.

Dünya kooperatiflerinin finansmanı denildiğinde, ilk akla gelen kurumlar, kooperatifler tarafından kurulmuş kooperatif bankalarıdır. Kooperatif bankaları, kooperatiflerin finansal sorunlarını çözmek amacıyla, aralarında işbirliği artı güç birliğine yönelerek kendi finansal kurumlarını kurmaları ile ortaya çıkmışlardır. Kooperatif bankaları, ortaklarına işletme sermayesi ve düşük faizli kredi vermek, ekonomik gelişmelere ilişkin bilgilendirmek ve finansal konularda danışmanlık yapmak dışında, mevduat toplamak, tahvil çıkartmak ve benzeri normal bankacılık işlemlerini de yerine getirirler. Strateji belirleme sürecinde, kooperatifler bankası kurulması önerisi sektör ve bazı kurumlarca da (Sermaye Piyasası Kurulu, Devlet Planlama Teşkilatı, Türk Bankalar Birliği) dile getirilmiştir. Ancak, Türkiye'de bir kooperatif bankası kurulması zor bir girişim olarak değerlendirilmektedir. Öte yandan, "Kooperatifçilik Stratejisi" çalışmaları sırasında, kooperatif ve üst kuruluşları tarafından ortaklaşa bir fon oluşturulması yoluyla teminat güçlüğünün ortadan kaldırılabilmesinin mümkün olduğu ve kredi garanti fonu benzeri yapılanmaların olumlu sonuçlar doğurabileceği değerlendirilmiştir. Bu konuların, farklı boyutları ile ele alınarak gerçekleştirilebilirliği üzerinde araştırma ve inceleme yapılması uygun görülmektedir.

Ayrıca, kooperatiflerin banka kredileri dışında, farklı yöntemlerle de borçlanabilmelerinin, uygun koşullarda kredi temini olanaklarını arttırabileceği öngörülmektedir. Bu çerçevede, son yıllarda dünya kooperatifçiliğinde uygulama alanı bulmaya başlayan "yatırımcı ortaklık" ve "tahvil ihracı" gibi enstrümanlara işlerlik kazandırılmasına yönelik

alışmalar yapılması da yararlı görülmektedir.

Esasen, günümüzde ulusal ve uluslararası kuruluşlar ile bölgesel entegrasyonlar (BM, Dünya Bankası, AB vb.) tarafından proje bazlı uygun kredi imkanı sağlandığı bilinmektedir. Amaçlarına ulaşabilmek yönünde iyi projeler üretebilen ve bunları sunabilen kuruluşlar, bu kaynaklara ulaşma imknlarına sahiptir. Bu açıdan tüm kooperatif türleri ile ilgili olmasa bile, özellikle sosyal konut, sanayi, tarım, eğitim, sağlık gibi alanlarda faaliyet gösteren veya gösterecek kooperatiflerin bu yolla finansman sorunlarını aşabilmeleri mümkün görülmektedir. Ancak Türkiye’de kooperatiflerin kurumsal kapasitelerinin genel olarak düşük olması, nitelikli personel, iletişim ve haberleşme alanındaki yetersizlikler, iyi proje retememelerine ve projelere sağlanan hibe ve uygun kredi olanaklarından haberdar olmamalarına yol açmaktadır. Bu kapsamda, uluslararası fonlar ile Avrupa Birliği fonları hakkında kooperatif ve st kuruluşlarını bilgilendirmek ve bu fonlar kapsamında yapılan proje çağrıları ile söz konusu projelere nasıl katılım sağlayacakları hususunda haberdar olmalarını sağlamak ve proje üretme kapasitelerini geliştirmek amacıyla çalışmalar yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

5. Denetim ve İmaj Sorunu

Türk kooperatifçiliğinin gelişimi ile yakından ilgili olan bir diğer konu da kooperatiflerde denetim sorunudur. Kooperatifler, yapıları itibariyle çok sayıda kimsenin belirli bir ekonomik amaç etrafında bir araya gelmek suretiyle faaliyet gösterdikleri güvene dayalı kuruluşlardır. Bu nedenle kooperatif çatısı altında yürütülen faaliyetlerde kamu yararı bulunmaktadır. Ancak, lkemiz kooperatifiliğinde, etkili bir denetim maalesef yapılamamaktadır.

Türkiye’de bulunan kooperatiflerin büyük bölümünü konut yapı kooperatifleri oluşturmaktadır. Özellikle bazı konut yapı kooperatiflerinde yaşanan başarısızlıklar ve suiiistimallerden ötürü, denetim sorunu sıklıkla gündeme gelmekte, kamuoyunda bu kuruluşların denetimsiz örgütler olduğu izlenimi oluşmaktadır. Bu durum, kooperatiflere bakış açısını olumsuz etkilemekte ve kooperatifçilikte ciddi bir imaj sorunu yaratmaktadır.

Türkiye’de genel olarak kooperatif denetim kurulu yeleri tarafından gerçekleştirilen iç denetim uygulaması, genel kurul toplantılarında çoğunlukla yönetim kurulu tarafından hazırlanan denetim kurulu raporlarının okunması işlemi ile sınırlı kalmaktadır. Denetim kurulu yeleri, genellikle uzman olmayan kişilerden oluşmakta ve kanun ve anaszleşmeden kaynaklanan görev ve sorumluluklarını da yeterince bilememekte veya yerine getirmemektedir. Yine, ortakların denetimi de yılda bir yapılan genel kurul toplantılarında yöneticilerin ibrasında oy kullanma faaliyeti olarak gerçekleşmekte; yıl içerisinde kooperatifin iş ve işlemleri konusunda yöneticilerden bilgi alma ve denetçilerden bilgi isteme gibi en doğal ortaklık hakları dahi kullanılmamaktadır. Diğer taraftan, kooperatiflerde st örgütlenmenin istenilen seviyeye ulaşmaması ve mevcut st örgütlerin de yeterince güçlü olmaması nedeniyle, bu örgütlerde denetim kadroları istihdam edilememektedir. Bu anlamda, yol gösterici, eğitici, hataları en aza indiren bir st kuruluş denetimi de gerçekleştirilememektedir. Ayrıca, kooperatifçilik alanında periyodik dış denetim sağlayan bağımsız bir denetim sisteminin bulunmaması, muhasebe işlemleri ve diğer işlerin standartlara uygun olarak yürütülmesinde, kooperatifin ve yöneticilerinin iş performanslarının incelenmesi gibi konularda eksikliğe yol açmaktadır.

Neticede, yukarıda sıralanan denetimlerin istenilen lde veya hiç gerçekleşmemesinin sonucu olarak memnuniyetsizlik duyan ortakların şikayetleri de büyük lde devlete yansımaktadır. Kooperatiflerde devlet denetimi genel olarak; ana sözleşmenin incelenmesi ve onayı, genel kurul toplantısında temsilci bulundurmak, kooperatiflerin ve st kuruluşlarının iş-lem, hesap ve varlıklarını müfettiş ile kooperatif kontrolörlerine denettirmek şeklinde gerçekleşmektedir. Bu itibarla kooperatiflerin kamusal yönleri de dikkate alınarak 1163 sayılı Kanunda kooperatiflerin ilgili bakanlıkların kontrolör ve müfettişleri tarafından denetlenmesi öngörülmüştür. Ancak, devlet denetimi, kooperatif sayısının çokluğu ve buna bağlı olarak şikayetlerin fazlalığı ve personel yetersizliği gibi nedenlerle sınırlı kalmaktadır.

Ayrıca, etkin bir denetim mekanizması olmaması nedeniyle önemli bir sorun oluşturan kooperatiflerle ilgili şikayetlerin büyük bölümünün de yargı sürecine taşındığı gözlenmektedir. Bilhassa ortak-kooperatif arasındaki uyuşmazlıklar, arsa ve inşaat işleri ile ilgili problemler, genel kurul toplantılarının geçerliliği ve yönetim kurulunun yetki sorunu gibi konular, ancak uzun süren davalar sonucu açıklığa kavuşabilmektedir. Bu durum, yargıyı uzun süre meşgul ettiği gibi kooperatiflerin de faaliyetlerini aksatmaktadır.

Öte yandan, Avrupa Birliği ülkelerindeki denetim uygulamaları incelendiğinde, denetimin etkinleştirilmesi için daha ziyade bağımsız denetim mekanizmalarından yararlanıldığı görülmektedir. Örneğin Almanya’da kooperatiflerin oluşturduğu denetim birliklerinin, periyodik olarak kooperatifleri denetledikleri bilinmektedir. Türkiye’de kooperatiflerin denetimlerini etkinleştirmek amacıyla farklı uygulamalara gidilmesinde yarar görülmektedir. Ancak ortaya konulacak denetim mekanizmasının ülkemizin hukuki zeminine ve genel uygulamalara da uygun olması gerekmektedir.

Özet olarak, Türkiye’de mevcut tüm denetim sistemlerinin kooperatiflerde yeterli ve etkin bir denetimi sağlayamadığı, bu nedenle denetim sisteminin bir bütün halinde yeniden değerlendirilmesi gerektiği, bu kapsamda; iç denetim sisteminin daha etkin kılınması ile muhasebe, hukuki ve idari işlemler, iş planları ve işletme performansı gibi konularda periyodik olarak kooperatif yönetimlerine önerilerde bulunacak ve ortaklara sağlıklı bilgi sağlayacak bir dış denetim sistemine azami ölçüde ihtiyaç bulunduğu sonucuna varılmaktadır.

6. Kurumsal ve Profesyonel Yönetim Eksikliği

Türkiye’de çoğu zaman yönetimin bilimselliği küçümsenmekte, kooperatifler genel itibariyle amatör ruhlu ve zamanlarının çok az bir bölümünü yönetsel görevlere ayırabilen kimselerce idare edilmektedir. Kooperatif yöneticileri, yasal düzenleme gereği genel kurulda seçilerek göreve başlamaktadır. Yönetim kurulu üyesi olabilmek için seçilecek kişide bunun dışında yönetim becerisi sağlayan herhangi bir şart (sertifika, tecrübe, eğitim, uzmanlık vb.) aranmamaktadır. Yönetim kuruluna seçilen kişilerin genel olarak kooperatifçilik ve yönetim konularında herhangi bir eğitimlerinin bulunmadığı bilinmektedir.

Yine, ölçek küçüklüğü, buna bağlı olarak profesyonel yönetici ve uzman personel istihdam edilememesi, üst örgütlerin bilgi ve tecrübelerinden faydalanılamaması, yönetici ve ortakların asgari düzeyde kooperatif ve yönetim kültürüne sahip olmayışı, kooperatiflerin başarısının ortaklar arasından seçilen amatör yöneticilerin bilgi ve yeteneklerine bağlı olması gibi faktörler, kooperatiflerin başarısını olumsuz yönde etkilemektedir.

Diğer taraftan, modern yönetim anlayışında ihtisaslaşma ve iş bölümüne ağırlık verilmekte ve bütün işletmecilik fonksiyonları çalıştırılmaktadır. Kooperatiflerde de; finansman, muhasebe, pazarlama, üretim, araştırma-geliştirme ve personel gibi temel işletmecilik fonksiyonlarının etkin olarak çalıştırılması gerekmektedir. Bir sermaye şirketinin sahipleri bütün işletme fonksiyonlarında ihtisas sahibi olamayacaklarından veya bütün fonksiyonlarda uzman olsalar bile bu fonksiyonların tamamının bir kişi tarafından icrasının pratik olmayacağı düşüncesiyle, ciddi bir ihtisaslaşmaya giderek profesyonel kadro ile çalışmayı tercih etmektedirler. Dolayısıyla işletmenin başarısının arttırılması gayesi ile kurumsal ve profesyonel bir yönetim tarzı benimsenmiştir. Yine, OECD tarafından ilk olarak 1999 yılında geliştirilen ve bazı değişiklik ve ilavelerle 2004 yılında tekrar kabul edilen “Kurumsal Yönetim İlkeleri”ne göre; bir örgütün kurumsallaşabilmesi için şeffaflık, hesap verilebilirlik, iletişimin güçlendirilmesi, kişilere göre değişmeyen uzun vadeli hedeflerin belirlenmesi ve profesyonel yönetim gibi açılımlar gerekmektedir.

Dolayısıyla, kooperatif ve üst kuruluşları, faaliyet gösterdikleri sektörlerde başarılı olarak ayakta kalabilmek için uluslararası düzeyde uygulanmakta olan modern yönetim anlayışını benimsemeli ve uygulamalıdır. Özellikle, kooperatif yönetim kurulları, genel kurul ile birlikte kooperatifin kısa, orta ve uzun vadeli amaçları ile hedeflerinin belirlenmesi, ortaklar ile ilişkiler,

genel kurul işlemleri ve atanmış yöneticilerin denetimi gibi konulara ağırlık vermeli; teknik uzmanlık ve beceri gerektiren ve kooperatiflerin işletmecilik yönünü ilgilendiren konularda ise işlerin yürütülmesini tamamen profesyonellere bırakmalıdırlar. Bu anlamda, kurumsal yönetim anlayışının hakim kılınması amacıyla düzenlemeler yapılması ve diğer yardımcı mekanizmaların harekete geçirilmesi gerekli görülmektedir.

7. Mevzuat ve Uygulamadan Kaynaklanan Sorunlar

Türkiye’de kooperatifçilik mevzuatının esasını 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu oluşturmaktadır. Bununla birlikte, 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun ile 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu da, tarım kredi ve satış kooperatiflerine ve bunların üst kuruluşlarına yönelik özel hükümler içermektedir. Bu kanunlarda bulunmayan hükümler hakkında, yine 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu hükümlerine başvurulmaktadır. Öte yandan, Kooperatifler Kanunu’nda aksine hüküm bulunmaması durumunda, Kanunun 98. maddesi hükmü gereği, Türk Ticaret Kanunu’nda yer alan anonim şirketlere ilişkin hükümler uygulanmaktadır.

Kooperatifçilik konusunda Türkiye’de yapılan birçok inceleme ve araştırmada; kooperatifçiliğin önemli sorunlarının başında dağınık yasal düzenlemelerin geldiği, kooperatifçiliği düzenleyen yasaların yetersiz ve karışık olduğu, kooperatifçilik ilkeleri ile temel değerlerini de yeterince kapsamadığı ifade edilmektedir. Ancak, bu konunun mevzuatın uygulaması bakımından da değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Türkiye’de kooperatiflerin üç ayrı Bakanlığın görev alanında olması, Bakanlıkların hazırladıkları anasözleşmelerde, uygulamada ve denetimlerde farklılıklara yol açmakta, daha çok kooperatif türlerine göre bir yaklaşım geliştirilmekte ve ortak bir uygulama alanı oluşturulamamaktadır.

Kooperatifçilik alanını düzenleyen temel kanun olan 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu’nun, uluslararası kooperatifçilik ilke ve değerlerine büyük ölçüde uygunluk gösterdiği çeşitli çevrelerce teyit edilmektedir. Mevzuatın, kooperatifçiliğin ilke ve değerlerinden uzak olduğu yönündeki eleştiriler, daha çok özel kanunlar olan tarım kredi ve tarım satış kooperatiflerine ilişkin düzenlemelerden dolayı yapılmaktadır.

Bu kapsamda, devlet tarafından sübvansiyonlu kredi uygulaması ile desteklenen ve yaygın bir kooperatif türü olan tarım kredi kooperatiflerini düzenleyen 1581 sayılı Kanunda; kooperatif, birlik ve merkez birliklerinin çalışma konuları ayrıntılı olarak düzenlenmektedir. Ayrıca, merkez birliğinin birlik ve kooperatifler üzerinde personel politikası ve işlemler konusunda oldukça yetkili bir konumda bulunması, genel kurul toplantılarının dört yılda bir yapılması, üst kuruluşlara katılma zorunluluğu olması, kooperatiflerin tüzel kişilik kazanması için tescil ve ilan yükümlülüğü bulunmaması, merkez birliği denetim kurullarında Bakanlık temsilcisinin yer alması gibi bazı hükümler yer almaktadır. Bu düzenlemeler 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu’nun genel yaklaşımı dışında kalmaktadır. Yine, tarım satış kooperatiflerine ilişkin hususları düzenleyen ve 2000 yılından bu yana yürürlükte olan 4572 sayılı yasada yer alan bazı hükümler, kooperatiflerin özerkliği ve bağımsızlığını zedeleyici niteliktedir. Özellikle, kooperatif birliklerinin denetim kurulunda devletin temsilcisinin olması ve kooperatif ve birlik anasözleşmelerinin de Bakanlar Kurulunun onayından geçmesi bu anlamda değerlendirilebilecektir. Esas olarak, tarım kredi ve satış kooperatiflerinin geniş bir toplum kesimine hitap eden kuruluşlar olmaları ve devlet kaynaklarından yararlanmaları kendine özgü yasal düzenlemeleri beraberinde getirmiştir.

Öte yandan, Türkiye’de kooperatifleri düzenleyen kanunlarda yer alan bazı hükümlerin uygulamaya ilişkin ihtiyaçları karşılamada eksik kalması ve bir başka deyişle **düzenleme kalitesi düşüklüğü** konusu, ciddi ve esas olarak üzerinde durulması gerekli bir sorundur.

Şöyle ki; kooperatifçilik, kendine has özellikleri olan ve özellikle kooperatiflerin çok ortaklı olmaları nedeniyle uygulama boyutu önem taşıyan bir organizasyondur. Kooperatiflerin kuruluş ve işleyişinin tabi olduğu 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu öncelikle bir teşkilatlanma

ve usul kanunudur. Bu kanun ve buna uygun olarak hazırlanmış olan anasözleşmeler uygulamayı yönetmekte ve işleyişi sağlamaktadır.

Ekonomik ve sosyal hayatta yaşanan gelişmeler sonucu zaman içinde ortaya çıkan düzenleme ihtiyacı, ancak kanun değişikliği ile giderilebilmektedir. Çünkü anasözleşmelerde değişiklik yapılabilmesi, intibak sağlamayı gerektirmekte olup, bu da kanun değişikliği sonucunda anasözleşmelerin genel kurul kararı ile kabul edilmesi halinde mümkündür. Ancak, kooperatifler konusunda Türkiye’de yaşanan çok başlılık, kanun değişikliği konusunda harekete geçilmesini ve mutabakata varılmasını engellemektedir.

Bu durumda da, uygulamaya ilişkin ortaya çıkan ihtiyaçlar, eksik düzenleme nedeniyle sorunların çözümü noktasında çoğu zaman yetersiz kalabilen yargı kararları ile giderilmeye çalışılmaktadır. Öyle ki, düzenleme ihtiyacının yargı kararlarıyla doldurulmasına yönelik bu çabalar, Türkiye’de kooperatifler ile ilgili ayrı bir hukuk alanı oluşması sonucunu doğurmuş ve bu alanda ortaya çıkan ciltler dolusu “yargısal içtihatlar” neredeyse ana kanunlardan olan Türk Ticaret Kanunu ile ilgili içtihatlarla yaklaşmış durumdadır.

Diğer taraftan, kooperatifçilik mevzuatının uygulanmasında özellikle, 13.12.2010 tarihine kadar mülga Sanayi ve Ticaret Bakanlığının görev ve yetki alanında bulunan, bu tarih sonrasında ise 5983 sayılı kanun ile Kooperatifler Kanununda yapılan değişiklik sonucu mülga Bayındırlık ve İskan Bakanlığı’nın görev ve yetki alanına devredilen yapı kooperatiflerinin ilgilerince (yönetici, denetçi, ortak) tereddüde düşülmekte ve bu tereddütlerle ilgili olarak Bakanlığa yoğun bir şekilde hukuki görüş talebi gelmektedir. Görüş istenen hususlar ağırlıklı olarak; genel kurul öncesi ve sonrasındaki işlemler, ortaklık işlemleri, ortakların hakları, yönetim ve denetim kurulu üyelerinin görev ve yetkileri, tasfiye uygulamalarının nasıl yapılacağı konularında yoğunlaşmaktadır.

Yine, kooperatiflerle ilgili olarak adli makamlara birçok konu intikal etmekte ve intikal eden bu konuların çözümü de, ihtisas mahkemelerinin bulunmaması ve yargının kendine özgü sorunları gibi faktörler nedeniyle çok uzun zaman almaktadır. Kooperatifçilik uygulamaları ile ilgili olarak mevzuattan kaynaklanan sorunlar konusunda GTB-GTHB tarafından gerçekleştirilen “Düzenleyici Etki Analizi” çalışmasında yer aldığı üzere, **Kooperatiflere ilişkin olarak yılda ortalama 3.000 hukuk davası Yargıtay’a intikal etmektedir.** Bu davaların yüzde 60’ı kooperatif ve ortak arasında yaşanan uyuşmazlıklar ile ilgilidir.

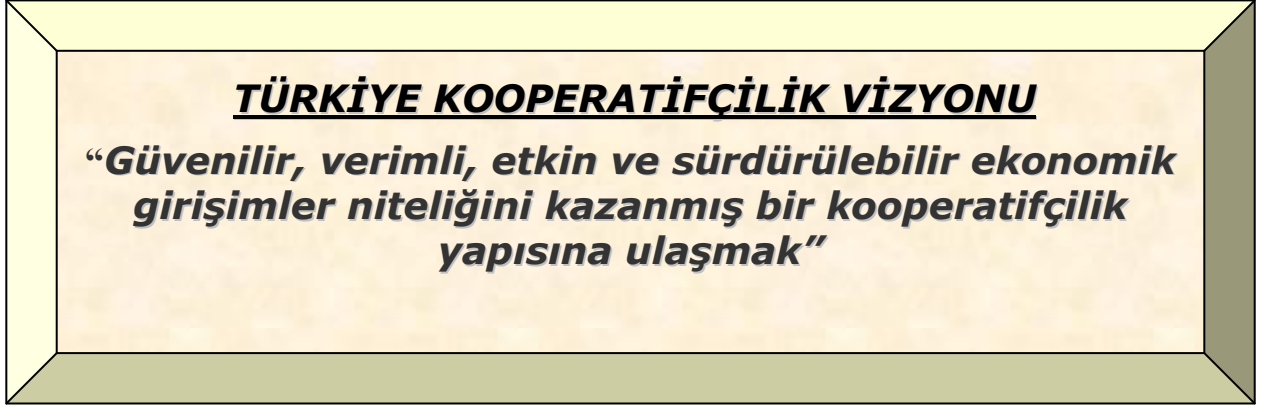
Diğer taraftan, kooperatif ve üst kuruluşları ile konuyla ilgili bazı kurum ve kuruluşlarca, 1163 sayılı Kooperatifler Yasası’nın denetim, eğitim, üst örgütlenme, ortak-kooperatif ilişkileri, genel kurul toplantıları, yönetim kurulunca kullanılacak yetkiler konularında değişiklik önerileri dile getirilmektedir.

Bu kapsamda, kooperatifçilik mevzuatına özgü düzenleme kalitesi düşüklüğünden ve ortaya çıkan ihtiyaçları giderme esnekliğine sahip olmamasından dolayı bu sorunların çözülmesi ve gelen taleplerin karşılanması güçleşmektedir. Bu nedenle de sıklıkla kooperatiflerin faaliyetlerinde aksamalar yaşanmakta, kooperatiflerin iş ve işlemleri sekteye uğramakta ve amacına ulaşan kooperatiflerin dahi tasfiye edilememesi gibi hukuki ve fiili sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Dolayısıyla, kooperatifler mevzuatının uygulamasında öncelikle çok başlılığın ortadan kaldırılması, kanunun bazı hususlarda idari düzenlemelere izin verecek esnekliğe kavuşturulması ve yargı süreci ile ilgili olarak ihtisas mahkemeleri ve uyuşmazlık kurulları gibi önerilerin değerlendirme konusu yapılarak acil çözümler üretilmesi gerekli görülmektedir. Ayrıca, 14 Şubat 2011 tarih ve 27846 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Yeni Türk Ticaret Kanunu’nun getirdiği yenilikler ile AB düzenlemeleri, BM ve ILO Kararları gibi uluslararası esaslara uyum sağlanması, değişiklik yapılmasını gerektiren diğer önemli faktörlerdir.

5.STRATEJİK YAKLAŞIM

5.1. Vizyon

5.2. Genel Amaç

"Kooperatifçiliğe daha elverişli bir ortam sağlamak; toplumda olumlu bir kooperatifçilik imajı oluşturmak ve sektöre güveni artırmak; verimli ve etkin uygulamaları ortaya çıkarmak; sürdürülebilirlik, rekabet edebilirlik ve yenilikçiliği sağlamak; kooperatiflerin ekonomik kalkınmaya ve gelirin daha adil paylaşımına olan katkılarını arttırmaktır."

5.3. Stratejik Hedefler

Bu aşamada, öncelikli sorun alanlarından hareketle, vizyon ve genel amaç gözetilerek, stratejik hedeflerimiz belirlenmiştir.

Tablo 9- Öncelikli Sorun Alanı-Stratejik Hedef İlişkisi

ÖNCELİKLİ SORUN ALANLARI	STRATEJİK HEDEFLER	AÇIKLAMA
Kamu Hizmet Sunumu ve Kooperatifçiliğe Elverişli Bir Ortam Oluşturulması Konusunda Yaşanan Aksaklıklar	Kamu Teşkilatlanması ve Kooperatiflere Hizmet Sunum Biçimi Yeniden Yapılandırılacaktır.	Kooperatifçiliğin ihtiva ettiği kendine has özellikler, ayrı bir mevzuata sahip olmaları, hizmet sunumu ve geliştirilmesi ile ilgili objektif kararların alınması gerekliliği, bu alanın özel bir şekilde düzenlenmesi ve politika oluşturulması zorunluluğuna yol açmaktadır. Bu nedenle, kooperatifçiliğe uygun bir iklimin oluşturulmasında, kamu tarafından üretilecek politikaların sektör temsilcilerinin de katılımı ile bütüncül bir çerçeve içerisinde değerlendirilmesi büyük önem arz etmektedir. Ayrıca, kooperatifler ve kooperatiflerin faaliyet gösterdikleri sektörlerle ilgili daha sağlıklı politikalar üretilebilmesi için kooperatiflerle ilgili istatistikî bilgilerin doğru bir şekilde toplanması da gereklidir. Bu kapsamda, toplumun ilgisini ve güvenini kazanmış bir kooperatifçilik ortamı oluşturmak amacıyla, kamu teşkilatlanmasının ve hizmet sunumunun yeniden organize edilmesi ve bunun için gerekli diğer tedbirlerin alınması hedeflenmektedir.
Eğitim, Bilinçlendirme ve Araştırma Faaliyetlerinde Yetersizlikler	Eğitim, Danışmanlık, Bilgilendirme ve Araştırma Faaliyetleri Geliştirilecektir.	Vatandaşlarımıza girişimcilik ve ortak iş yapma becerisi kazandırılması; kooperatifçilik bilincinin ve genel olarak konuyla ilgili algılamının olumlu yönde geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, kooperatifçilik alanında yetişmiş personel ihtiyacının karşılanması ve kooperatifçilik araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin artırılması da sektörün gelişimi ve rekabet yeteneklerinin artırılması açısından gerekli görülmektedir. Bu kapsamda, kooperatifçilik eğitim ve Ar-Ge faaliyetlerinin etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesi, yetişmiş personel ihtiyacının karşılanması ve toplumumuzun kooperatifçilik potansiyelinin ortaya çıkartılması hedeflenmektedir.
Örgütlenme ve Kooperatifler Arası İşbirliği Sorunu	Örgütlenme Kapasitesi ve Kooperatifler Arası İşbirliği Olanakları Arttırılacaktır.	Dayanışma ve güven gibi değerleri içeren örgütlenme eksikliği ile ilgili sorunların giderilmesi, kooperatiflerin küçük ölçekli yapılardan-büyük ölçekli bir niteliğe ulaştırılması, kooperatifçilik potansiyeli yüksek yeni alanlarda kooperatif kuruluşlarının sağlanması, kooperatifler arası ekonomik işbirliği olanaklarının geliştirilmesi ve en önemlisi kooperatiflerin kendi kendine hizmet sunabilen bir üst örgütlenme yapısına kavuşturulmaları büyük önem arz etmektedir. Bu açıdan, zorunlu bir üst örgütlenme modeline geçilmesinin sağlanması, çok ortaklı

		kooperatifçiliğin özendirilmesi, kooperatifler arası işbirliği olanaklarının genişletilmesi ve ayrıca potansiyeli yüksek alanların tespit edilerek kooperatif kurumlarının sağlanması amacıyla, tüm kamu ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği halinde diğer yardımcı mekanizmaların harekete geçirilmesi hedeflenmektedir.
Sermaye Yetersizliği ve Uygun Finansmana Erişim Sorunu	Sermaye Yapısı ile Kredi ve Finansmana Erişim İmkânları Güçlendirilecektir.	Kooperatiflerin öz kaynak yapılarının güçlendirilmesi, uygun finansmana erişim ve teminat yapılarındaki zayıflıkların giderilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede kooperatiflerin sermaye yapısının güçlendirilmesi ve finansman sorunlarının giderilmesi için yeni yöntemler geliştirilmesi ulusal ve uluslararası fonlar ile Avrupa Birliği fonlarının kullanım oranlarının artırılması hedeflenmektedir.
Denetim ve İmaj Sorunu	İç ve Dış Denetim Sistemleri Tümüyle Revize Edilecektir.	Kooperatiflerde; muhasebe, hukuki ve idari işlemler, iş planları ve işletme performansı gibi konularda bir dış denetim sistemine azami ölçüde ihtiyaç bulunmaktadır. Ayrıca, Kooperatif ve üst kuruluşları, ortaklar ve denetim kurulu üyeleri tarafından yapılan iç denetimlerin daha verimli ve sonuç alınmasına yönelik bir hale getirilmesi gereklidir. Bu amaçla, ülkemize uygun bir iç ve dış denetim modelinin ortaya çıkartılması ve sonucunda da mevcut sistemin tümüyle revize edilmesi hedeflenmektedir.
Kurumsal ve Profesyonel Yönetim Eksikliği	Kurumsal ve Profesyonel Yönetim Arttırılacaktır.	OECD tarafından açıklanan kurumsal yönetim ilkelerine göre; bir örgütün kurumsallaşabilmesi için şeffaflık, hesap verilebilirlik, iletişimin güçlendirilmesi, kişilere göre değişmeyen uzun vadeli hedeflerin belirlenmesi, profesyonel yönetim gibi açılımlar gerekmektedir. Kooperatif ve üst kuruluşların da başarılı hale gelebilmeleri için bu ilkelerin gözetilmesi ve uygulanması büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede, kooperatif ve üst kuruluşların kurumsal kapasitelerinin arttırılması, çağdaş işletmecilik kurallarına uyumun sağlanması ve profesyonel yönetimin daha çok uygulama alanı bulması amaçlanmaktadır.
Mevzuat ve Uygulamadan Kaynaklanan Sorunlar	Mevzuat Altyapısı Uluslararası Esaslara ve İhtiyaçlara Göre Geliştirilecektir.	Uygulamada karşılaşılan sorunların çözümünü kolaylaştırmak, yeni Türk Ticaret Kanunu'nun getirdiği yenilikler, AB düzenlemeleri, BM ve ILO Kararları ile uluslararası kooperatifçilik ilke ve uygulamalarına uyum sağlayabilmek amacıyla kooperatifçilik alanında yeni bir düzenleme çalışması yapılmasına azami ihtiyaç bulunmaktadır. Bu çerçevede, ülke kooperatifçiliğinin hukuki altyapısının, ihtiyaçlara ve çağın gereklerine uygun olarak yeniden düzenlenmesi hedeflenmektedir.

5.4. Eylem Planı

NO	STRATEJİK HEDEFLER ve FAALİYETLER	SORUMLU/İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURULUŞLAR	SÜRE	PERFORMANS GÖSTERGESİ	AÇIKLAMA
1.	Kamu Teşkilatlanması ve Kooperatiflere Hizmet Sunum Biçimi Yeniden Yapılandırılacaktır.				
1.1	Kooperatifler konusunda ilgili bakanlıkların (GTB-GTHB-ÇŞB) düzenleme ve gözetim kapasitelerinin artırılması sağlanacaktır.	GTB (S) ²⁶ GTHB, ÇŞB, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, TMKB, DGRV	2012-2016	Kooperatifler konusunda görevli kamu kurumlarının hizmetlerinin daha etkin hale getirilmesi amacıyla politika oluşturma, düzenleme ve denetim kapasitelerinin artırılmasına yönelik düzenlemelerin tamamlanması	İlgili bakanlıklarda kooperatifler konusunda görevli birimlerin organizasyon yapılarının yenilenmesi, düzenleme ve denetim kapasitelerinin artırılması ve esas olarak kaynak ve personel yapılarının güçlendirilmesi yönünde düzenlemeler ile 1163 sayılı Kooperatifler Kanununda değişiklik yapılacaktır.
1.2	İlgili bakanlıklarca kooperatiflere sunulan hizmetlerden mümkün olanları kooperatif üst kuruluşlarına devredilecektir.	GTB (S) GTHB, ÇŞB, OSİB, TMKB ve Kooperatif Merkez Birlikleri	2012-2016	Kamu tarafından kooperatiflere ve kooperatif ortaklarına sunulan hizmetlerden mümkün olanlarının yeniden yapılandırılacak olan kooperatif üst örgütlerine devredilmesi	Kamu tarafından kooperatiflere sunulan bazı hizmetlerin (eğitim, danışmanlık, denetim vb.) uygun şekilde yapılandırılmış kooperatif üst kuruluşlarına devredilmesi amacıyla rapor hazırlanacak ve mümkün olanlar için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.
1.3	Kooperatiflere yönelik gözetim, denetim ve uygulama hizmetlerinin etkinleştirilmesi ve sağlıklı istatistiki verilerin üretilmesini sağlamak üzere bir veri tabanı (e-kooperatif) oluşturulacaktır.	GTB (S) GTHB, ÇŞB, Kalkınma Bakanlığı, TÜİK, TMKB, Kooperatif Üst Kuruluşları	2012-2014	- Kooperatiflerle ilgili istatistik üretme sisteminin oluşturulması - Türkiye'deki kooperatiflerin ekonomik ve sosyal katkılarına ilişkin istatistikî verilerin yıllık olarak yayınlanması	Kooperatiflerle ilgili istatistiki bilgilerin doğru bir şekilde toplanması, kamusal hizmetlerin hızlı ve daha etkili biçimde sunulabilmesi ve şeffaflığın artırılabilmesi amacıyla e-kooperatif veri tabanı oluşturulacaktır. Oluşturulacak bu veri tabanında sistemlerin entegrasyonun sağlanabilmesi için ilgili bakanlıklar tarafından ortak bir yazılım kullanılacaktır.

²⁶ (S) Sorumlu Kuruluş

NO	STRATEJİK HEDEFLER ve FAALİYETLER	SORUMLU/İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURULUŞLAR	SÜRE	PERFORMANS GÖSTERGESİ	AÇIKLAMA
2.	Eğitim, Danışmanlık, Bilgilendirme ve Araştırma Faaliyetleri Geliştirilecektir.				
2.1	Kooperatifçilik eğitim ve araştırma faaliyetlerini yürütecek bir yapılanmaya gidilecektir.	TMKB (S) Kooperatif Üst Kuruluşları, GTB, GTHB, ÇŞB, OSİB, Üniversiteler	2014	Eğitim ve Araştırma faaliyetlerinin kurumsallaştırılmasına yönelik düzenlemelerin tamamlanması	Kooperatifler Kanunu değişikliğine bağlı olarak, eğitim ve araştırma faaliyetlerinin etkin ve verimli bir şekilde yürütülebilmesi amacıyla, İlgili Bakanlıkların, Üniversitelerin ve kooperatif üst kuruluşlarının katılımı ile eğitim ve araştırma faaliyetlerini yürütecek bir yapılanma oluşturulacaktır.
2.2	“Kooperatif Girişimciliği Eğitim Projesi” (KGEP) çalışması yapılarak, uygulamaya konulacaktır.	GTB (S) GTHB, ÇŞB, OSİB, TMKB, KOSGEB, TKK, Üniversiteler, DGRV	2012-2016	Her yıl “Kooperatifçilik Girişimciliği Eğitimi” alan katılımcı sayısı	Kooperatifçilik potansiyeli bulunan alanlarda, kooperatif kurulmasına önderlik edebilecek kimseleri harekete geçirebilmek amacıyla oluşturulacak proje kapsamında kooperatif girişimcilik eğitimi verilecektir.
2.3	Kooperatif denetim ve yönetim kurulu üyelerine eğitim ve sertifikasyon zorunluluğu getirilecektir.	GTB (S) GTHB, ÇŞB, TMKB, Kooperatif Üst Kuruluşları	2012-2016	2014 yılından başlanarak, 2016 yılı sonuna kadar bütün kooperatif yönetim ve denetim kurulu üyelerinin sertifikasyonun sağlanması	Kooperatifler Kanunu değişikliğine bağlı olarak, kooperatif denetim kurulu üyeleri tarafından yapılan denetimlerin daha etkin hale getirilmesi ve yönetim kurulu üyelerinin yönetim becerilerinin artırılması amacıyla, yönetim ve denetim kurulu üyeleri için düzenlenecek eğitim programını tamamlama ve sertifika alma zorunluluğu getirilecektir.

NO	STRATEJİK HEDEFLER ve FAALİYETLER	SORUMLU/İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURULUŞLAR	SÜRE	PERFORMANS GÖSTERGESİ	AÇIKLAMA
2.4	İlköğretimden başlanarak girişimcilik, ortaklık kültürü ve kooperatifçilik bilincinin kazandırılmasına yönelik eğitim faaliyetlerinde bulunulması hususunda çalışmalar yürütülecektir.	MEB (S) GTB, GTHB, ÇŞB, OSİB, YÖK, Üniversiteler, TMKB, Kooperatif Üst Kuruluşları	2012-2016	- Ülkemizdeki tüm ilköğretim kurumlarında kooperatifçiliğe ilişkin bir etkinlik gerçekleştirilmesi - Kooperatifçilik programına yer veren fakülte, yüksekokul ve meslek lisesi sayısının artırılması	İlköğretim kurumlarında, girişimcilik ve ortak iş yapma becerisi ile kooperatifçilik bilincinin kazandırılması amacıyla, bu amaca yönelik dersler okutulması, okul kooperatifçiliği uygulamaları, kooperatifçilik kolu, kooperatifçilik günü ve haftası kutlamaları gibi etkinliklere yer verilecektir. Ayrıca, kooperatifçilik alanında yetişmiş personel ihtiyacının karşılanması ve kooperatifçilik araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin artırılması amacıyla, meslek liselerinde kooperatifçilik bölümleri açılması ile üniversiteler bünyesinde kooperatifçilik eğitimi ile ilgili araştırma programlarının sayısının artırılması yönünde girişimlerde bulunulacaktır.
2.5	Kooperatif üst kuruluşları tarafından, düzenli olarak kendi ortaklarına hak ve yükümlülükleri ile kooperatifçilik konusunda bilinçlendirme eğitimi verilecektir.	Kooperatif Üst Kuruluşları (S) TMKB, GTB, GTHB, ÇŞB, OSİB	2012-2016	Tüm kooperatif merkez birliklerinin yılda en az bir defa ortaklarına bilgilendirme amaçlı eğitim toplantısı düzenlemeleri	Kooperatif üst kuruluşları tarafından, ortakların bilinçlendirilmesi amacıyla periyodik olarak eğitim seminerleri düzenlenecektir.
2.6	Kooperatifçilik bilgilendirme düzenlenecektir.	GTB (S) GTHB, ÇŞB, OSİB, TRT, RTÜK, Basın ve Yayın Kuruluşları, TMKB, Kooperatif Üst Kuruluşları	2012-2016	- Her yıl ilgili bakanlıklarca ayrı ayrı olmak üzere 7 ilde farklı kooperatif türleri konusunda halka açık bilgilendirme toplantısı düzenlenmesi - Kooperatifçilik konusunda her yıl en az 3 adet televizyon programı yayınının gerçekleştirilmesi	Kooperatiflerin yoğun olarak bulunduğu illerde periyodik olarak bilgilendirme toplantıları düzenlenecektir. Ayrıca, kooperatifçiliğin ülke kalkınmasına ve bireylerin refah seviyesinin artırılmasına sağlayacağı katkılar ile dünyadaki ve Türkiye'deki başarılı kooperatif örneklerinin, Türkiye'deki tüm basın ve yayın kuruluşları vasıtasıyla halkımıza anlatılması yönünde çalışmalarda bulunulacaktır. Ayrıca, yine özellikle televizyon kanallarında vatandaşlarımızın kooperatiflerde yaşayabilecekleri ve yaşadıkları sorunlar konusunda bilgilendirme programları düzenlenecektir.

NO	STRATEJİK HEDEFLER ve FAALİYETLER	SORUMLU/İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURULUŞLAR	SÜRE	PERFORMANS GÖSTERGESİ	AÇIKLAMA
2.7	Sendikalar tarafından kendi üyelerine yönelik kooperatifçilik eğitim programları düzenlenmesi sağlanacaktır.	Memur ve İşçi Sendikaları Konfederasyonları (S) ÇSGB, GTB, GTHB, ÇŞB, OSİB, TMKB	2012-2016	Konfederasyonlarca her yıl en az 2 adet eğitim programı düzenlenmesi	Kooperatifçilik konusunda, sendika üyelerine yönelik eğitim projeleri oluşturularak uygulamaya konulacaktır.
2.8	Kooperatifçilik konusunda, eğitim, araştırma ve yayın faaliyetinde bulunan gönüllü kuruluşların projelerinin desteklenmesi yönünde çalışmalarda bulunulacaktır.	GTB (S) GTHB, ÇŞB, OSİB, TMKB, TKK, Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı, İlgili Sivil Toplum Kuruluşları	2012-2016	-Kooperatifçilik konusunda her yıl en az 3 eğitim ve araştırma projesine destek sağlanması	Türkiye’de kooperatifçilik ile ilgili eğitim, araştırma ve yayın konusunda faaliyet gösteren Türk Kooperatifçilik Kurumu (Kamu Yararına Çalışan Dernek) ve Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı gibi sınırlı sayıda gönüllü kuruluş bulunmaktadır. Kooperatifçilik konusunda eğitim ve araştırma çalışmalarında bulunacak gönüllü kuruluşlar tarafından üretilen eğitim ve araştırma projelerinin sayılarının arttırılmasına yönelik olarak, bakanlıklarca (GTB-GTHB-ÇŞB) destek sağlanacaktır.
2.9	Ülke kooperatifçiliğinin içinde bulunduğu durum ve uluslararası gelişmeler hakkında her yıl düzenli olarak “Ülke Kooperatifçilik Raporu” hazırlanacaktır.	GTB (S) GTHB, ÇŞB, OSİB, Kalkınma Bakanlığı, TKK, TMKB, TOBB, Kooperatif Üst Kuruluşları	2012-2016	Her yıl “Ülke Kooperatifçilik Raporu”nun yayımlanması	Kooperatifçilik sektöründen temin edilen veriler, uluslararası kooperatifçilik uygulamaları konusunda yaşanan gelişmeler hakkında elde edilen bilgiler derlenerek, kooperatifçilik konusunda sürekli güncellenen temel başvuru kaynağı oluşturulması amacıyla, her yıl sonu itibarıyla, “Ülke Kooperatifçilik Raporu” hazırlanarak, yayımlanacaktır. Bu eylem, araştırma merkezi kuruluncaya kadar ilgili bakanlıklar, TKK ve TMKB tarafından müştereken yerine getirilecektir.

NO	STRATEJİK HEDEFLER ve FAALİYETLER	SORUMLU/İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURULUŞLAR	SÜRE	PERFORMANS GÖSTERGESİ	AÇIKLAMA
3.	Örgütlenme Kapasitesi ve Kooperatifler Arası İşbirliği Olanakları Arttırılacaktır.				
3.1	Ülke şartlarına uygun yeni bir üst örgütlenme modeli ve uygulama altyapısı oluşturulacaktır.	GTB (S) GTHB, ÇŞB, OSİB, TMKB, Kooperatif Üst Kuruluşları, DGRV	2013-2016	Kooperatiflerin üst örgütlere katılım oranının arttırılması	Mevcut üst örgütlenme sisteminin, danışmanlık, denetim, Araştırma, eğitim ve kooperatiflerin temsili konularında, kooperatiflere daha etkin hizmet sunabilecekleri şekilde revizyonu yapılacaktır.
3.2	Kooperatifçilik potansiyeli yüksek yeni alanlar tespit edilerek bu alanlarda kooperatif kurulması ve geliştirilmesine yönelik özendirici çalışmalar yapılacaktır.	GTB (S) GTHB, ÇŞB, TMKB, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Üniversiteler, Yerel Yönetimler, Sendikalar, İlgili Sivil Toplum Kuruluşları	2012-2016	Kooperatiflerin çok az faaliyet gösterdiği sektörlerde yılda en az 5 yeni kooperatifin kurulmasının sağlanması	Potansiyeli yüksek alanlar ve sektörlerde kooperatif kurulmasını özendirmek amacıyla, tüm kamu ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği halinde, eğitim, tanıtım, örnek anasözleşme hazırlığı, teşvik gibi konularda yardımcı mekanizmalar harekete geçirilecektir.
3.3	Üretimi artırmak amacıyla verilen kamusal desteklerin kooperatifçiliği özendirmeye yönelik uygulanması için “Kooperatifçiliği Destekleme Programı”nın hayata geçirilmesi sağlanacaktır.	GTB (S) GTHB, Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Kooperatif Üst Kuruluşları	2012-2016	-Yapılacak desteklemeye ilişkin mevzuat altyapısının tamamlanması -Program kapsamında desteklenen kooperatiflerin ortak, istihdam ve üretim miktarlarında artış sağlanması	“Kooperatifçiliği Destekleme Programı” hazırlanarak Kalkınma Bakanlığına sunulacak ve bu programa ilişkin gerekli yasal düzenlemeler tamamlanacak ve uygulanacaktır.

NO	STRATEJİK HEDEFLER ve FAALİYETLER	SORUMLU/İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURULUŞLAR	SÜRE	PERFORMANS GÖSTERGESİ	AÇIKLAMA
3.4	Çok amaçlı ve büyük ölçekli kooperatifçiliğin ve kooperatifler arası birleşmelerin özendirilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.	GTB (S) GTHB, ÇŞB, Maliye Bak. Rekabet Kurumu, TMKB, Kooperatif Üst Kuruluşları	2012-2016	- Kooperatiflerin ortalama ortak sayılarında her yıl yüzde 5’lik bir artış sağlanması - Toplam 100 kooperatifin birleşmesi - Kooperatiflerin faaliyet gösterdikleri sektörlerdeki Pazar paylarında ortalama yüzde 5’lik bir artış sağlanması	Kooperatifler arası birleşmeler özendirilecek, kolaylaştırılacak, bu yöndeki bilinçlendirme ve yönlendirme faaliyetleri arttırılacak ve kooperatiflerin çok amaçlı ve çok ortaklı olarak kurulmaları yönünde gerekli düzenleme çalışmaları tamamlanacaktır.
3.5	Üretim, tüketim ve hizmet kooperatifleri arasında işbirliği arttırılacaktır.	TMKB (S) Kooperatif Üst Kuruluşları, GTB, GTHB, ÇŞB, OSİB	2012-2016	Her yıl en az 10 farklı tür kooperatif arasında işbirliği yapılabilmesi konusunda çalışma yürütülmesi	Üretim, tüketim ve hizmet kooperatifleri arasında işbirliğini arttırmak amacıyla; kooperatif üst kuruluşları ile birlikte, eğitim, bilinçlendirme ve yönlendirme çalışmaları yürütülecek, bu amaçla hazırlanan projelerin desteklenmesi konusunda çalışmalar yapılacaktır.
3.6	Türkiye’deki kooperatiflerin, dünyadaki başarılı kooperatifler ile işbirliğinin geliştirilmesi sağlanacaktır.	TMKB (S) Kooperatif Üst Kuruluşları, GTB, GTHB, ÇŞB	2012-2016	Dünyanın değişik bölgelerindeki kooperatif ve üst kuruluşları ile her yıl en az 3 farklı çalışma yapılması	Kooperatiflerimizin uluslararası kooperatifler ile işbirliğini arttırmak, onların tecrübelerinden faydalanmalarını sağlamak ve ortak girişimler kurmak amaçlarıyla; kooperatif üst kuruluşları ile birlikte, eğitim, bilinçlendirme ve destek çalışmaları yürütülecek ve uluslararası girişimlerde bulunulacaktır.
3.7	Kadınlarımızın girişimcilik kabiliyetlerinin arttırılması ve ekonomide bir aktör olarak yer almalarının sağlanması için kooperatifler çatısı altında örgütlenmeleri yönünde çalışmalarda bulunulacaktır.	GTB (S) GTHB, OSİB, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, MEB, Kalkınma Bakanlığı, AB Bakanlığı, KOSGEB, İSKUR, İlgili STK’lar	2012-2016	Kadın girişimciler tarafından en az 20 adet kooperatif kurulması	İlgili diğer kuruluşlar ile de işbirliği yapılarak kadınlarımızın daha fazla kooperatifler çatısı altında örgütlenebilmeleri ve bu şekilde ekonomik refah seviyelerinin yükselmesi için çalışmalarda bulunulacaktır.

NO	STRATEJİK HEDEFLER ve FAALİYETLER	SORUMLU/İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURULUŞLAR	SÜRE	PERFORMANS GÖSTERGESİ	AÇIKLAMA
4.	Sermaye Yapısı ile Kredi ve Finansmana Erişim İmkânları Güçlendirilecektir.				
4.1	Kooperatiflerin öz kaynak yapısının güçlendirilmesi amacıyla ortaklık payı değerinin yükseltilmesi ve ortaklık payı üst sınırının kaldırılması sağlanacaktır.	GTB (S) GTHB, ÇŞB, OSİB, TMKB, Kooperatif Üst Kuruluşları	2013	Ortaklık paylarının değerinin en az bir kez arttırılması	Mevcut 100.-TL'lik ortaklık payı değerinin, ihtiyaçları karşılama oranı gözlenerek, plan dönemi içerisinde en az bir defa artış yapılması planlanmaktadır. Ayrıca, kanun ve anasözleşmelerde 5.000 olan ortaklık payı üst sınırının kaldırılması yönünde gerekli düzenlemeler yapılacaktır.
4.2	Kooperatiflerin kullanacakları banka kredilerine teminat sağlanabilmesi amacıyla Kredi-Garanti Fonu oluşturulabilirliği yönünde proje ve fizibilite çalışması yapılacaktır.	TMKB (S) GTB, GTHB, ÇŞB, BDDK, Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Türkiye Bankalar Birliği	2012	Finansman ve garanti sağlayıcı kurumsal yapıların realize edilebilirliği üzerine yapılacak çalışmaların tamamlanması	TMKB'nin öncülüğünde kooperatif üst kuruluşları tarafından bu eylemin realize edilebilirliği üzerine proje çalışması yürütülerek, rapor hazırlanacaktır.
4.3	Kooperatiflerin finansman ihtiyacını karşılamak üzere bir finansman kurumunun oluşturulabilirliği yönünde proje ve fizibilite çalışması yapılacaktır.	TKKMB-TESKOMB (S) GTB, GTHB, ÇŞB, OSİB, TMKB, Kalkınma Bakanlığı, BDDK, Hazine Müsteşarlığı, Türkiye Bankalar Birliği	2012	Finansman ve garanti sağlayıcı kurumsal yapıların realize edilebilirliği üzerine yapılacak çalışmaların tamamlanması	TKKMB ve TESKOMB tarafından bu eylemin realize edilebilirliği üzerine proje çalışması yürütülerek, rapor hazırlanacaktır.
4.4	Kooperatifler ve üst kuruluşlarının borçlanma kaynak ve yöntemlerinin zenginleştirilmesine yönelik kanuni düzenlemeler yapılacaktır.	GTB (S) GTHB, ÇŞB, OSİB, SPK, Maliye Bakanlığı, TMKB, Kooperatif Üst Kuruluşları	2013	Yeni borçlanma ve kaynak yöntemleri konusunda yapılacak yasal düzenlemelerin tamamlanması	Kooperatiflerin banka kredileri dışında, farklı yöntemlerle de borçlanabilmeleri, uygun koşullarda finansman sağlama olanaklarını arttıracak olup, bu çerçevede, yatırımcı ortaklık, tahvil ihracı gibi enstrümanlara işlerlik kazandırılmasına yönelik düzenlemeler yapılacaktır.

NO	STRATEJİK HEDEFLER ve FAALİYETLER	SORUMLU/İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURULUŞLAR	SÜRE	PERFORMANS GÖSTERGESİ	AÇIKLAMA
4.5	Uluslararası fonlar ile Avrupa Birliği (AB) programlarından ve kaynaklarından kooperatif ve üst kuruluşlarının faydalanabilmeleri amacıyla proje üretme kapasitelerinin artırılması sağlanacaktır.	GTB (S) GTHB, ÇŞB, OSİB, TMKB, AB Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Kooperatif Üst Kuruluşları, TZOB	2012-2016	Kooperatiflerin uluslararası fonlar ve AB fonlarından faydalanma oranının yüzde 100 oranında artırılması	Uluslararası fonlar ile Avrupa Birliği fonları hakkında kooperatif ve üst kuruluşlarını bilgilendirmek ve bu fonlar kapsamında yapılan proje çağrıları ile söz konusu projelere nasıl katılım sağlayacakları hususunda haberdar olmalarını sağlamak ve proje üretme kapasitelerini geliştirmek amacıyla çalışmalar yapılacaktır.
4.6	Tarım Satış Kooperatif ve Birliklerine sağlanan kredi desteğinin rasyonel hale getirilmesi sağlanacaktır.	GTB (S) Hazine Müsteşarlığı, Maliye Bakanlığı, GTHB, Kalkınma Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı	2012	Yasal düzenlemelerin tamamlanması	Tarım Satış Kooperatif ve Birliklerine, Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonundan doğrudan kredi verilmesi yerine bankacılık sistemi üzerine kurulacak bir faiz gelir kaybı modeli yoluyla destek sağlanması amacıyla ilgili yasa ve kararlarda gerekli düzenlemeler yapılacaktır.
5.	İç ve Dış Denetim Sistemleri Tümüyle Revize Edilecektir.				
5.1	Başarılı ülke uygulamaları dikkate alınarak, ülke şartlarına uygun bir kooperatif dış denetim sistemi oluşturulacaktır.	GTB (S) GTHB, ÇŞB, OSİB, TMKB ve Kooperatif Üst Kuruluşları, DGRV, Maliye Bakanlığı, TÜRMOB, KGMDSK	2013	Türkiye’de kurulu bütün kooperatiflerin her yıl düzenli olarak denetiminin yapılabilir hale gelmesi	Kooperatiflerde; muhasebe, hukuki ve idari işlemler, iş planları ve işletme performansı gibi konularda ortaklara periyodik olarak sağlıklı bilgi sağlayacak bir dış denetim sistemine azami ölçüde ihtiyaç bulunmaktadır. Bu amaçla, ülkemize uygun bir modelin oluşturulması için Alman Kooperatifleri Konfederasyonu (DGRV) ile birlikte ortak bir çalışma yapılacaktır. Bu çalışma sonucunda gerekli kanuni düzenleme çalışmaları sonuçlandırılacaktır.

NO	STRATEJİK HEDEFLER ve FAALİYETLER	SORUMLU/İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURULUŞLAR	SÜRE	PERFORMANS GÖSTERGESİ	AÇIKLAMA
5.2	Kooperatif iç denetim uygulamasının daha işlevsel bir yapıya kavuşturulması yönünde yasal düzenleme yapılacaktır.	GTB (S) GTHB, ÇŞB, OSİB, TMKB, Kooperatif Üst Kuruluşları	2013	İç denetim sisteminin etkinleştirilmesi sonucunda, kamuya yansıyan şikayet oranının her yıl yüzde 5 oranında azaltılması	Kooperatif ve üst kuruluşlarında gerek ortaklar gerekse denetim kurulu üyeleri tarafından yapılan denetimlerin daha verimli ve sonuç alınmasına yönelik bir hale getirilmesi yönünde gerekli kanuni düzenleme ve yönlendirme çalışmaları yapılacaktır.
6.	Kurumsal ve Profesyonel Yönetim Kapasitesi Arttırılacaktır.				
6.1	“Kurumsal Yönetim İlkeleri”ne uyum sağlanmasına yönelik bir dizi düzenleme yapılacaktır.	GTB (S) GTHB, ÇŞB, OSİB, SPK, Kooperatif Üst Kuruluşları	2014	Kooperatif ve üst kuruluşlarında kurumsal yönetim ilkelerine uyumun sağlanmasına yönelik ikincil düzenlemelerin uygulamaya konulması	Kooperatif ve üst kuruluşlarının kurumsal yönetim ilkelerine uyumunun sağlanmasına yönelik ikincil düzenlemeler uygulamaya konulacaktır.
6.2	Kooperatif üst kuruluşları tarafından, kurumsal strateji belgeleri hazırlanacaktır.	TMKB (S) Kooperatif Merkez Birlikleri, TSKB, Pankobirlik, GTB, GTHB, ÇŞB, OSİB	2013	Kooperatif Merkez Birlikleri tarafından hazırlanacak olan, Kurumsal Strateji Belgelerinin tamamlanması	Kooperatif üst kuruluşları tarafından, faaliyet gösterdikleri alana ilişkin bilgileri, mali ve idari durumlarını, vizyon, misyon ve ilkelerini, hedefleri ile faaliyet ve projelerini içeren kurumsal strateji belgeleri hazırlanacaktır.
6.3	Büyük ölçekli kooperatifler ve üst kuruluşları için internet sitesi oluşturulması zorunluluğu getirilecektir.	GTB (S) GTHB, ÇŞB, Kooperatif Üst Kuruluşları	2013	Kooperatiflerin yüzde 50’sinin internet sitelerini kurması	Kooperatif ortaklarının bilgi almalarının kolaylaştırılması amacıyla, ortak sayısı anlamında belli büyüklüğe ulaşmış kooperatifler ve üst kuruluşlar için internet sitesi oluşturulması zorunluluğu getirilecektir. Kooperatiflerin internet sitelerinde faaliyetleri ve durumu hakkında bilgilerin belli aralıklarla (aylık) yayınlanmasıyla, kooperatif ortaklarının bilgi alma hakları ve şeffaflık sağlanabilecektir.

NO	STRATEJİK HEDEFLER ve FAALİYETLER	SORUMLU/İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURULUŞLAR	SÜRE	PERFORMANS GÖSTERGESİ	AÇIKLAMA
6.4	Kooperatif yönetim kurullarında profesyonel yönetici bulunmasına imkan sağlanacaktır.	GTB (S) GTHB, ÇŞB, OSİB, TMKB, Kooperatif Üst Kuruluşları	2016	- 2013 yılından itibaren profesyonel yönetici çalıştıran kooperatif sayısında yıllık yüzde 10'luk bir artış gerçekleştirilmesi - Mevcut kooperatiflerin yüzde 10'unun yönetim kurullarında profesyonel yönetici bulunmasının sağlanması	Yapılacak kanun değişikliği sonrasında isteyen kooperatiflerin anasözleşmelerinde yer verecekleri hükümler ile yönetim kurullarının tamamının veya bir kısmının dışarıdan seçilebilecek profesyonel yöneticilerden oluşmasına imkan sağlanacaktır.
6.5	Kooperatif ortaklarına kooperatifin faaliyetleri ile ilgili periyodik olarak bilgi verilmesi zorunluluğu getirilecektir.	GTB (S) GTHB, ÇŞB, TMKB, Kooperatif Üst Kuruluşları	2013	Ortaklara bilgi verilmesine ilişkin düzenlemelerin tamamlanma tarihi	Kooperatif denetim ve yönetim kurulu üyeleri tarafından kooperatif ortaklarına belli aralıklarla (3-6 ay) ve çeşitli yöntemlerle bilgi vermeleri yönünde kanuni zorunluluk getirilecektir.
7.	Mevzuat Altyapısı Uluslararası Esaslara ve İhtiyaçlara Göre Geliştirilecektir.				
7.1	1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nda uluslararası esaslar ve günün ihtiyaçları doğrultusunda değişiklik yapılacaktır.	GTB (S) GTHB, ÇŞB, TMKB, Kooperatif Üst Kuruluşları, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, İlgili STKlar, DGRV	2013-2016	- 1163 sayılı Kanunda değişiklik çalışmalarının sonuçlandırılma tarihi - İkincil mevzuat düzenlemelerinin tamamlanma tarihi	Uygulamada karşılaşılan sorunların çözümü, yeni TTK'nın getirdiği yenilikler, AB düzenlemeleri, BM ve ILO Kararları ile uluslararası kooperatifçilik ilke ve uygulamalarına uyumun sağlanması gibi amaçlarla, kooperatifçilikten sorumlu bakanlıklar tarafından, kooperatif üst kuruluşları ile birlikte Kooperatifler Kanununda değişiklik çalışmaları sonuçlandırılacaktır.

NO	STRATEJİK HEDEFLER ve FAALİYETLER	SORUMLU/İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURULUŞLAR	SÜRE	PERFORMANS GÖSTERGESİ	AÇIKLAMA
7.2	4572 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununda gerekli değişiklikler yapılacaktır.	GTB (S) TSKB, GTHB, Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı	2012	Yasal düzenlemenin tamamlanma tarihi	Tarım Satış Kooperatif ve Birliklerinin sürdürülebilir mali ve idari yapılara sahip olmaları ve rasyonel bir finansman modeli oluşturulması yönünde düzenlemelerin yapılması ve 4572 sayılı kanunda yeniden yapılandırma dönemi ile ilgili olarak yer alan geçici maddelerin kaldırılması amacıyla söz konusu yasada değişiklik yapılacaktır.
7.3	Gayri faal kooperatiflerin kısa sürede tasfiyesinin sağlanmasına yönelik yasal düzenleme yapılacaktır.	GTB (S) GTHB, ÇŞB, ömTMKB	2013-2016	Gayri faal durumda kooperatif ve üst kuruluşu kalmaması	Ülkemizde kurulduğu halde faaliyet göstermeyen, bu sebeple de tasfiye edilmeyi bekleyen çok sayıda kooperatif bulunmakta olup, borcu, alacağı ve hukuki ihtilafı bulunmayan gayri faal durumdaki bu kooperatiflerin kısa sürede tasfiye edilmesi amacıyla, kanuni düzenleme yapılacaktır.
7.4	Kooperatiflere yönelik vergi ve rekabet hukuku uygulamaları ile muhasebe standartları konusunda gözden geçirme ve iyileştirme çalışmaları yapılacaktır.	GTB (S) GTHB, ÇŞB, OSİB, TMKB, Maliye Bakanlığı, Rekabet Kurumu, KGMDSK, Kooperatif Üst Kuruluşları, TÜRMOB	2012-2014	İlgili kurum ve kuruluşların temsilcilerinden oluşan bir komisyon kurulması, komisyonunun gözden geçirme çalışmaları sonucunda rapor hazırlanması ve gerekli tedbirlerin alınması	Kooperatiflere yönelik vergi ve rekabet hukuku uygulamaları ile muhasebe standartları konusunda, kooperatiflerin kendine özgü yapılarının dikkate alınması ve kooperatifçiliğin özendirilmesi amacıyla, gözden geçirme ve iyileştirme çalışmaları yapılacaktır.

6. UYGULAMA, İZLEME VE DEĞERLENDİRME

Gerek kamu gerekse kooperatifçilik sektörü ve ilgili sivil toplum kuruluşlarının geniş katılımıyla hazırlanan “**Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı**” Türkiye’deki kooperatifçilik sektörünün gelişmesi ve toplumda kooperatif bilincinin oluşturulması açısından ne kadar önemliyse, bu belgede belirtilen hedeflere ulaşılması ve doğru politikalarla istikrarlı ve sürdürülebilir bir ülke kooperatifçiliğinin yaratılması için iş bu Stratejinin uygulama, izleme ve değerlendirme aşamaları da o kadar önemlidir. Bu nedenle, Eylem Planı çerçevesinde yer alan faaliyetlerin Belge ile tutarlı ve etkin bir şekilde yürütülmesi ve ilgili hedeflere zamanında ulaşılması amacıyla bir uygulama, izleme ve koordinasyon mekanizmasının kurulması zorunludur.

Bahse konu uygulama, izleme ve koordinasyon sisteminde “Çalışma Birimleri” (ÇB), Stratejik Hedefler İzleme Birimi” (SHİB) ve “Değerlendirme ve Yönlendirme Komitesi” (DYK) olmak üzere üç birimin yer alması öngörülmüştür. Bu birimlerin çalışmalarında; kamu kurumları, kooperatifçilik sektörü ve ilgili sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği halinde paylaşımcı ve katılımcı bir anlayışın hakim olması ve şeffaflığın sağlanması esastır. Uygulama, izleme ve koordinasyon sisteminin detayları ilgili bakanlıklarca müştereken çıkarılacak bir genelge ile düzenlenecektir.

Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı’nın uygulama, izleme ve koordinasyon sistemine ilişkin sekreteryaya görevini Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü yürütür. Ayrıca, Belgenin paydaşı olan diğer ilgili Bakanlıklar bünyesinde söz konusu sekreteryanın çalışmalarına yardımcı olmak üzere **Kooperatifçilik Stratejisi İzleme Birimi** kurulur.

6.1. Çalışma Birimleri

Eylem Planında ilgili stratejik hedef başlığı altında yer alan her bir öncelikli faaliyet için sorumlu kuruluşun başkanlığında bir **Çalışma Birimi** oluşturulacaktır. Gerekli görülmesi halinde **DYK** kararıyla, bir **ÇB** birden fazla eylemden sorumlu hale getirilebilir.

İlgili kurum ve kuruluşların uzman düzeyinde temsil edildiği **ÇB**’lerin çalışma usul ve esasları şöyledir:

1. **ÇB’ler**; Belgenin yürürlüğe girmesini takiben bir ay içinde ve işbirliği yapılacak tüm kurum ve kuruluşların da katılımıyla ilk toplantılarını yaparlar. Bu kapsamda sorumlu kuruluşlar gerekli hazırlıkları yürütürler.
2. **ÇB’ler**; iki ayda bir toplanır ve toplantının yeri, tarihi ve saati bir hafta önceden işbirliği yapılacak kurum ve kuruluşlara bildirilir.
3. **ÇB** toplantılarında koordinasyon ve başkanlık görevleri, ilgili faaliyetten sorumlu kurum/kuruluşa aittir. İlgili faaliyetten sorumlu birden fazla kurum/kuruluş olması durumunda, kooperatiflerden sorumlu Bakanlıklar bu görevleri üstlenirler.
4. **ÇB** toplantılarında; işbirliği yapılacak kurum ve kuruluşların ve sorumlu kuruluşların ilgili faaliyet başlığı altında gerçekleştirdikleri çalışmalar ele alınarak, karşılaşılan aksaklıklar veya ileride sorun yaşanmaması için yapılması gereken işbirliği ve koordinasyon konuları değerlendirilir.
5. Her **ÇB** toplantısından sonra sorumlu kuruluş; ilgili faaliyetteki gelişmeleri, performans kriterlerini dikkate alarak ve tüm işbirliği yapılacak kurum/kuruluşların da katkısıyla hazırlayacağı **Gelişim Raporunu** toplantıdan sonra 15 gün içinde **DYK** sekreteryasına sunar. Ayrıca, ilgili faaliyetin aksamaması veya sonraki dönemlerde sorun yaşanmaması veya daha hızlı ve etkin biçimde yerine getirilebilmesine yönelik önerilere de raporda yer verilir.
6. **DYK** sekreteryası tarafından, **ÇB** raporlarının içerik ve şekline ilişkin değerlendirme yapılır ve ihtiyaca göre değiştirilebilir.

6.2. Stratejik Hedefler İzleme Birimi

Belgenin paydaşı olan Bakanlıkların sorumluluğunda, **Eylem Planında** ilgili stratejik hedef başlığı altında yer alan faaliyetlerden sorumlu kurum ve kuruluşların genel müdür veya genel müdür yardımcısı düzeyinde temsilcilerinin katılımıyla her bir stratejik hedef için “**Stratejik Hedef İzleme**

Birimi” (SHİB) oluşturulur. İlgili Bakanlıkların hangi stratejik hedef veya hedeflerden sorumlu olacağı, Bakanlıklar arasında yapılacak görüşme sonucu belirlenir ve bu hususa da Genelge’de yer verilir. Gerekli görülmesi halinde **DYK** kararıyla, ilgili **SHİB’ler** birleştirilebilir.

SHİB’nin çalışma usul ve esasları şöyledir:

1. **SHİB** toplantıları; kooperatiflerden sorumlu Bakanlıkların ilgili Genel Müdürlüklerinin Genel Müdürlerinin koordinasyon ve başkanlığında, dört aylık dönemlerle ve **ÇB**’lerin toplantılarının akabinde yapılır.
2. **SHİB**’nin toplantı yer, tarih ve saati iki hafta önceden koordinasyondan sorumlu Genel Müdürlük tarafından sorumlu kurum ve kuruluşlara bildirilir. Gerekli görülmesi halinde, ilgili faaliyet altında işbirliği yapılacak kurum/kuruluşlar da bu toplantıya davet edilir.
3. **SHİB**’nin toplantılarında, **ÇB** raporları kapsamında her bir faaliyet için değerlendirmede bulunulur ve faaliyetlerle ilgili tespit edilen sorunların çözümüne yönelik öneriler hazırlanır. Ayrıca, **ÇB** raporları dikkate alınarak ve **SHİB**’nin ilgili faaliyet konusunda kendi önerilerini de içerecek şekilde hazırlanacak **“İzleme Raporu”** **DYK**’ya sunulur.
4. **DYK**; Eylem Planının etkin bir şekilde yürütülmesini temin etmek ve yasal, mali, teknik vb. konularda karşılaşılan sorunlar çözmek amacıyla diğer kurum ve kuruluşlarla gerekli toplantıları yapar.

6.3. Değerlendirme ve Yönlendirme Komitesi

“Kooperatifçilik Stratejisi”nde yer alan strateji ve eylemlerin uygulamaya konulması ve izlenmesi faaliyetlerini koordine etmek amacıyla, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Müsteşarı’nın başkanlığında, belgenin paydaşı olan diğer Bakanlıkların Müsteşarları; Kalkınma Bakanlığı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürü ile Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Genel Başkanı ve Türk Kooperatifçilik Kurumu Başkanının katılımlarıyla toplanacak bir **“Değerlendirme ve Yönlendirme Komitesi”** oluşturulacaktır. **DYK**’nın görev ve yetkileri şunlardır:

1. **DYK**’nın sekretarya görevini, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü yürütür.
2. **DYK**; Belgenin paydaşlarının ve gerek görüldüğünde toplantıya çağrılacak diğer kurum ve kuruluş temsilcilerinin katılımıyla yılda iki kez toplanır.
3. **DYK**; Eylem Planının uygulanmasını değerlendirmek ve yönlendirmek amacıyla **ÇB**’lerin hazırladıkları **“Gelişim Raporları”** ve **SHİB**’nin hazırladığı **“İzleme Raporu”**nda yer alan önerileri dikkate alarak konuyla ilgili çalışmalar yapar ve karşılaşılan sorunların çözümü için gerekli kararları alır.
4. **DYK**; Belge’nin uygulanmasında karşılaşılan sorunların çözümü için ilgili stratejik hedefler altında yeni faaliyetler düzenleyebilir, var olan faaliyetleri değiştirerek gerekli yönlendirmeler yapabilir, Performans Göstergeleri (PG) ile ilgili değişiklik yapabilir veya ihtiyaç halinde yeni PGler getirebilir.
5. **DYK** Sekretaryası tarafından **DYK** toplantılarında alınan kararlar, ilgili tüm kurum ve kuruluşlara bildirilir.
6. **DYK**; her yılsonunda **“Değerlendirme Raporu”** hazırlar ve DYK Sekretaryası görevini yürüten Genel Müdürlüğün internet sitesinde yayınlanır. Bu raporda, Eylem Planında yer alan faaliyetlerin gerçekleşme durumu değerlendirilir ve **DYK** toplantılarında alınan kararlar yayınlanır.

Belgenin paydaşı olan üç Bakanlık tarafından; yukarıdaki uygulama, izleme ve koordinasyon sistemine ilişkin yer verilen hususlarla ilgili veya bu hususların dışında kalan konular hakkında gerekli düzenlemeler, belgenin diğer paydaşlarının da görüşü alınarak, müştereken hazırlanacak bir Genelge ile belirlenir. Ayrıca, ilgili Bakanlıkların sorumluluğunda olan stratejik hedef veya hedefler, bu Genelge’de düzenlenir.